CARTEA SATULUI

SCOASĂ DE FUNDAŢIA CULTURALĂ
REGALĂ „REGELE MIHAI I"

OAMENI RIDICAŢI DIN ŢĂRĂNIME

DE

ILARIU DOBRIDOR

CARTEA SATULUI

43

OAMENI RIDICAȚI

DIN

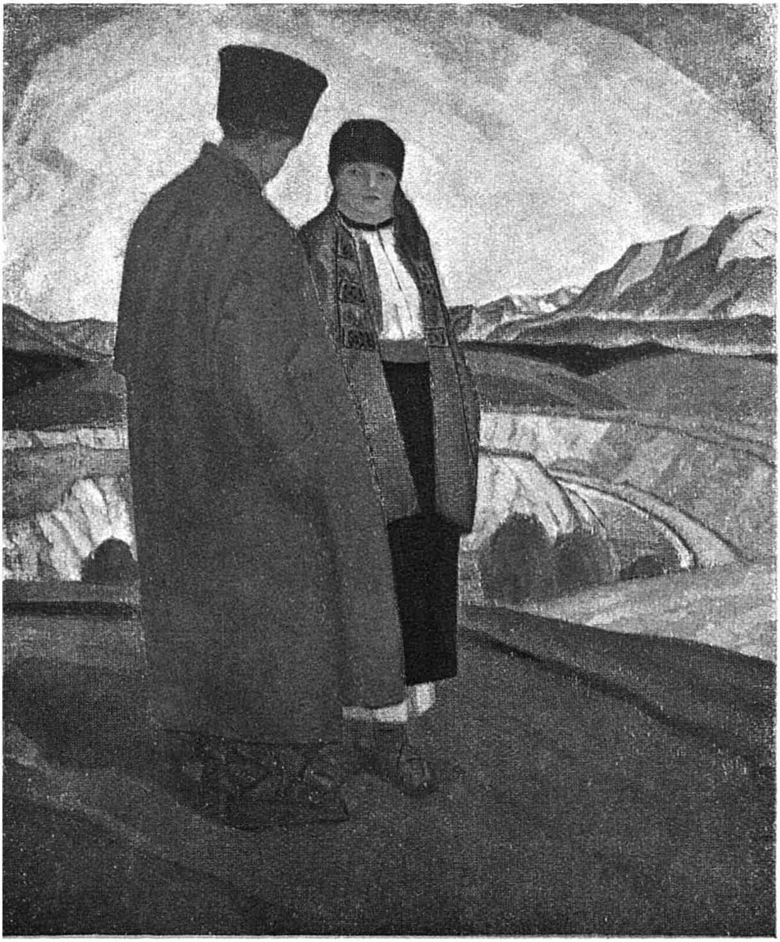
ȚĂRĂNIME

DE

ILARIU DOBRIDOR

CU O COPERTĂ DE FR. ŞIRATO ŞI CU MAI
MULTE FIGURI DE MIRCEA OLARIAN

FUNDAŢIA CULTURALĂ REGALĂ «REGELE MIHAI I»
BUCUREŞTI
STRADA LATINĂ, 8

Colecția Pinacotecă Iași.

Fr. Șirato: Intâlnirea.

CUVÂNT INAINTE

Dintre elementele alcătuitoare ale neamului nostru, țărănimea reprezintă, credincios și puternic, însuşirile rasei. In câmpuri, când porumbii foșnesc aspru, ca o muzică din instrumente tăioase de sticlă, —pe țăran îl găsești; peste zările chindiilor de toamnă, când soarele aruncă lumini roșietice pe întinderile ca o uriașă blană de vulpe, —ochii lui se rotesc stăpânitor.

Prins în cercul nenorocului istoriei, s'a apărat în tumultul primejdiilor. Vârtejul, când trece prin undele apei, le strânge și le învârtește pe loc; tot astfel, primejdiile i-au adunat puterile în sâmburul tăriei. Pe sub vânjoșia trupească, trece voința înverșunată, ca șina de fier printre boabele de piatră.

Țărănimea e zăcământul din care se primenește națiunea. Din puterea inteligenței ei, se trage inteligența de elită.

Această carte țintește să arate figurile mari ale neamului —« oamenii-rădăcină » și « oamenii-piscuri » —din a căror năzuință, mândrie, jertfă și credință, s'a întărit soclul măreț al ridicării noastre.

In viața și opera lor sună clară obârșia rurală, cum curge în volumul mare al apelor limpezimea izvorului.

Ii înfățișăm armăturii intelectuale a satelor: *preoților* și *învățătorilor*. Slujitorii credinței (unii) și animatorii țelurilor (alții), ei prepară și întrețin măduva spirituală care dă putere nervurelor naționale. Satul e o unitate de viață specifică, deosebită de mentalitatea orășenească: plămădește legendele și poezia —și toarce, din întâmplări caracteristice, acele fantasme ale basmului, din splendoarea căruia s'a zămislit, la începuturi, stilul fermecător al cântecului popoarelor.

Mentalitatea satului se încheagă în jurul *școalei* și *bisericii*. Lumina minții și puterea credinței, —iată punctele de tărie ale sufletului rural. Când biserica devine (din lăcaș de predicație a iubirii) focar al exploziei urii; și când școala se preschimbă (din templu de iradiere a spiritului) în amvon al împrăștierii uneltirii, —fără îndoială că armătura care sprijină, pe dedesubt, unitatea vieții naționale trebuie considerată bolnavă. Când e șubredă armătura intelectuală a satului, pârâe întreaga clădărie a statului. Inseamnă că preotul nu mai e predicatorul de zile mari, căutător al imaginii perfecte după care Dumnezeirea se zice că a creat, la începuturi, ființa omenească; și nici învățătorul nu mai e însuflețitorul de clipe mari, cercetător al virtuților și valorilor.

Odinioară, când ne stăpânea nostalgia seculară a unirii, învățătorul și preotul erau propovăduitorii acelor melodii naționale și al învățămintelor din adevărul cărora am extras înviorătorul puternic suflu patriotic. Pedagogi ai conștiinței cetățenești, imprimau, în aluatul sufletesc al copilului, cadențele urcate din evocările trecutului, torcând firul rechemător al grandorilor.

Pentru ei, pentru aceşti piloni risipiţi pe vatra largă a ţării, —ursiţi să fie punctele de încheietură a solidarităţii, —am conturat imaginea concretă a oamenilor mari ridicaţi din ţărănime, spre a fi tuturor pildă şi poruncă.

Ei au făurit datina pământului şi au sfinţit cerul năzuinţelor româneşti.

Să ni-i amintim cu toată pioşia.

I. MARII PRIETENI

MIHAI EMINESCU

A fost un cugetător și un poet.

Un cugetător cu limpezimi de vederi, cu înțelepciuni de om deosebit, cu sufletul cald. A crezut în viitorul măreț al neamului. Pentru a-l împlini, cerea orânduială, cu așezări izvorîte din adâncul ființei naționale, potrivit datinilor și însușirilor.

Și un poet, poet în toată puterea cuvântului; cel mai mare poet al vremii sale, al țării sale. E cântărețul soartei amare și al sorocului vieții, al desfacerilor rosturilor, cu micimile și întinderea de o clipă.

Sunt gânduri de durere adâncă și desnădejde sfâșietoare, țâșnite din străfundurile unei minți — cea mai cuprinzătoare a veacului său. A putut să ghicească tainele lumii și țesătura ei armonioasă. Ca meșterii neîntrecuți, le-a turnat în ritmuri de o duioșie străbătătoare. N'a fost cuget omenesc care să se cutremure mai mult; n'a fost grai care să cânte mai bine suferințele vieții trecătoare, durerile sorții, sbaterile zadarnice; n'a fost putere, care să redea întristarea iubirii, nefericirile ei clocotitoare; n'a fost cuvânt care să cânte mai duios dragostea de neam, de țară și frumusețile trecutului stins; n'a fost strigăt de revoltă care să arunce mai puternice blesteme prezentului decăzut și mișelnic. Avea vedenia descompunerii lumii, topită în negura apăsătoare dela începuturile începutului.

Işi dădea seama cât de stearpă e strădania omului când se sbate necontenit pentru rezultate de nimic. De aceea, fugea de lume, de oamenii ei ambițioși și cruzi. Se cufunda în măreţiile trecutului. Sau se înneca în amintirile copilăriei voioase. Sau lenoşa în mângâierile naturii. Chemările buciumului, mersul ciurdelor de cerbi, freamătul pădurilor, larma valurilor zgomotoase, mireasma livezilor și adierile poienii, vălurile argintii ale zorilor sau ceața înserărilor, — toate îi erau prietene.

De scurtă durată a fost trecerea pământească a lui Mihai Eminescu. Intunecat cum i s'a mântuit sfârșitul vieții, când prăbușirea minții lui frumoase îl duse în prăpastiile nebuniei, — se poate asemăna cu o cometă țâșnită din misterele firii, care, după ce a umplut, cu fulgerările, bolțile cerului, cade în străfundurile înnecate.

S'a născut la Ipotești, în Botoşani. Moldovean, ca și marele lui prieten, Ion Creangă dela Humuleştii Neamțului.

E fiul unui răzeș a căruia spiță coboară din neam de țărani. Vatra satului Călineștii lui Cuparencu e plină și astăzi de cocioabele și leaurile neamului său țărănesc.

După ce-și petrece copilăria prin crângurile Ipoteştilor, pleacă la şcolile dela Cernăuți. Datorită, însă, unor împrejurări vitrege care-i năpăstuesc tinereţea, Mihai Eminescu are prilejul să străbată, în lung și în lat, întreaga țară românească. Pribegește, cu o trupă de teatru, multă vreme. Petrecerea acestei copilării svăpăiate, mânată de pornirile firii și dorurile nelămurite ale sufletului, vor pune pecete pentru

toată viața. Din chinuitul cutreier, multă învățătură va culege. Rămâne cu bogate cunoştinţe despre moravurile, credințele, limba și felul de trai al Românilor de pretutindeni. La Blaj, ia legătură cu țărănimea ardeleană și însuflețirile ei pentru lupta națională. Mai târziu, la Viena, încârduit cu prietenul său Ion Slavici, va lua apărarea Românilor. In pribegia lui, cunoscuse durerile și suferințele acestui neam de țărani. Insușirile poporului nostru, nimeni nu le-a ştiut mai bine decât el. Şi mai presus de toate, nimeni nu a avut o mai nestrămutată credință în puterea de viață a acestor însușiri și în viitorul istoric al poporului.

Cele trecute, adânc le știa. Despre faptele Domnilor și Domnițelor, despre vieți de boieri și jupânese, danii de clerici și mireni, de moravurile și datina vieții lor, aflase din citirile îndelungate în letopisețele țării și hrisoave prăfuite.

Şi creațiile populare le-a știut prea bine. In poeziile lui, s'a lăsat înrâurit de zămislirile poporului; a împrumutat ritmul doinei și desfășurările basmului.

Invățătura ce a adunat despre datinile, aşezările și firea românească îi va folosi la închegarea cugetării politice. Iar cuvintele culese din Ardeal și Banat, Bucovina și Moldova, Muntenia și Basarabia, de peste tot pe unde l-au purtat vitregiile vieții fără noroc, îi vor folosi la făurirea celui mai curat grai românesc. Pe când grămăticii împestrițau limba cu rătăciri de tot soiul, Eminescu strângea cu grije frumusețile graiului viu și colorat popular. O vorbă din bătrâni, o zicală din hrisov, o glumă de clacă, un pro-

verb înțelept, din letopisețe, din jalbe țărănești și foi de zestre, din cântecul poporan sau din vorbirea de pe Ceremuș, toate se întâlnesc în scrierile lui, putere dând simțirii și ascuțime cugetării. Celei mai înalte minți și celei mai bogate simțiri —ca să se invedereze —nu i-a trebuit vorba întortochiată, ci vorba din popor.

Astfel Mihai Eminescu rămâne cel dintâi făuritor de limbă românească. A plămădit unitatea graiului românesc și a luptat pentru unitatea neamului.

A plecat apoi, la Viena și Berlin pentru învățăturile înalte. Dela tot ce au produs alte neamuri, s'a adăpat și el. Dar când s'a întors în țară, tot de păsurile noastre s'a legat; pentru ușurarea lor, a însângerat, a lovit, a sfătuit, a îndrumat. Ca un copac care stă cu rădăcinile bine înfipte în pământ, iar cu vârfurile izbește în tăriile cerului, așa a stat: adâncit în pământurile țării sale, s'a hrănit cu tot ce a putut da sucul unui neam bogat în virtuți, ridicându-se, apoi, la mândria a tot ce îngrămădiseră frunțile apusului.

Om trist din fire.

Dar se bucura ori de câte ori se gândea la destinele neamului nostru statornicit de Dumnezeu la gurile Dunării. Işi umplea atunci ochii de o vedenie care-i însuflețea ființa toată și privea, par'că în ceața viitorului, portretul viu al unei ginte care, glorioasă încă, trăiește prin noi.

Invățase să asculte murmurul suferințelor populare. Cum o oglindă strânge toate liniile feței și le arată apoi clare, așa și sufletul său a adunat toate durerile poporului și le-a turnat în cuvinte nepieritoare.

Firea lui spumoasă, cutremurată de simțiri adânci, se încrunta cu o pornire războinică gata a copleși pe

orice adversar, ori de câte ori idei greşite îşi făceau drum, sau patimi neîndreptăţite întunecau cărarea cea bună.

A apărat mult drepturile ţărănimii. Că zicea el: *suntem o ţară de plugari — curată socoteală. Boieri nu mai sunt de mult. « Ne mai rămâne, deci, o singură clasă pozitivă pe a cărei spete trăim cu toţii, — ţăranul român. Dantela de Bruxelles, galonul de pe chipiul generalului, condeiul de fier cu care scriem, chibritul cu care ne aprindem ţigara, toate ne vin în schimbul grâului nostru şi acest grâu îl produce numai ţăranul »*.

Mare gazetar, Eminescu suferea de credinţa că vremea cea veche a fost bună. Bună, — fiindcă domnii şi boierii se păstrau după sfânta datină a rumâniei noastre. Pe când vremea cea nouă este de tot rea. Rea, — fiindcă băietanii veniţi din străinătate ne-au stricat aşezămintele, moravurile ni le-au ştirbit şi limba ne-au împestriţat-o.

A fost cel mai de temut luptător al zilelor acelea. Născut sărac, a murit şi mai sărac. Cine a condus pe hârtie ideile nu s'a lăsat mânjit de moneda care umbreşte conştiinţele, moleşeşte vredniciile şi suceşte gândurile.

Erau, pe acea vreme (pe la 1880) oameni cu multă minte şi cu învăţătură aleasă. Ce avea mai de preţ ţara românească se adunase laolaltă şi alcătuise o mare tovărăşie, numită « *Junimea* ». Din cârdăşia lor, mult bine s'a tras pentru ţară şi cu mari foloase s'a înavuţit neamul nostru după urma silinţelor lor.

Intrase, în această cârdăşie, şi Mihail Eminescu. Om cu învăţătură bună şi plin de înzestrări, el s'a impus dintr'odată. Titu Maiorescu, care era îndru-

mătorul, cu multă iubire de frate s'a legat de dânsul și i-a dat ajutorarea totdeauna. Dar mândru cum era, că nu s'ar fi aplecat să ridice nici aurul pierdut în potecă, Eminescu s'a mulțumit să trăiască din sforțările sale. Mare mândrie să trăiască omul din răsplata ostenelilor lui!

Așa a trecut prin viață, — singur, ca un mare cavaler al adevărului. Inconjurat de prietenia câtorva, dar și de vrășmășia celor mai mulți, s'a mulțumit să-i fie sufletul o caravană, încărcată cu mărgăritare, care trece, pe ulițele vieții, lătrată de toți zăvozii dușmăniei.

Indrăsneț și violent, ori de câte ori era vorba de o credință; distins și neînfricat când era vorba de un adevăr, — așa s'a plimbat printre oamenii timpului, statura de bronz a lui Mihai Eminescu. N'a fost eveniment al istoriei pe care mintea lui să nu-l cuprindă şi să nu-l judece. A stat cu povața la urechea tuturor și le-a șoptit cărările bune, când nu erau dumiriți; după cum le-a țipat greşelile când s'au abătut.

Mai cu osebire era îndrăgit de sufletul curat și de simplitățile țărănimii.

In țărănime, vedea Eminescu izvorul nesfârşit din care țâșnește pârâul de viață neîntreruptă al nației noastre. Şi nu l-a răbdat inima să stea izvorul ascuns. S'a silit să-l scoată la lumină. Fiecare articol pe care-l alcătuia, la gazetă, era ca un deget întins în spre locul unde se află, acoperită de praful istoriei, sămânța cea bună. Incepuse, pe acea vreme, să se ridice din pătratul muntos al Muscelului marea mişcare țărănească a lui Dobrescu-Argeş. Ca un Negru Vodă, cobora acesta din munți, aducând tablele legii, încon-

jurat de pandurii lui Dincă Schileru. La întrunirile țărănești, Dobrescu-Argeș tălmăcea, pe înțelesul sătenilor, articolele lui Eminescu.

Mihai Eminescu se legase prieten cu Ion Creangă, țăranul isteț dela Humulești. Firele vieții lor s'au împletit o bună bucată de vreme. Unul, (Ion Creangă) venia din jos, din străfunduri; altul (Eminescu) venia din sus, din piscuri. Tot ce-a avut de preț neamul nostru s'a încrucișat în această prietenie. S'au întâlnit la un moment dat: *spiritul robust românesc, și gândul cu fulgerări de oțele.* Iubea Eminescu în Creangă sufletul poporului care gâlgâia în el bogat; și iubea Creangă în Eminescu mintea luminoasă și rece.

Prieteniile se cuceresc, nu se oferă. Prin felul lor de a gândi, de a simți și a vorbi, sufletele s'au chemat unul pe altul, și s'au învăluit într'o tovărășie din care multe a folosit cultura românească.

Pentru tot ce a fost românesc a luptat Mihai Eminescu. Pe vremea aceea (ca și azi de altminteri), ochii hrăpăreți pândeau la hotare să ne jefuiască avuturile. Străinii veneau cu drumul de fier. Produsele națiunii erau jecmănite de tot soiul de zarafi. Limba începuse să se strice, frumosul port național se pierdea și moravurile se ticăloșiau. Impotriva streinilor care ne înnecau, împotriva împopistrării limbii și a ticăloșirii moravurilor a luptat Mihai Eminescu. Atât de aprigă a fost lupta, că ai fi crezut că, în clipa cea mai primejdioasă a existenței sale, națiunea și-a creat singură, din viața ei, omul care să vorbească răspicat. După cum pământul își strânge puterile împrăștiate și le transformă în munți, —la fel: o națiune își strânge avânturile sale și le așază într'un singur ins, care

poartă în mirul frunții lumina adevărului și în suflet lozincile călăuzitoare.

A fost cea mai norocită apariție a neamului nostru.

Nu numai cântărețul cel mai mare. Poeziile lui, pline de tristețe adâncă și de farmecul cântecelor de iubire ușoară, cutremurate de fiorul deșertăciunii și al morții, alcătuiesc și pentru noi — cum și pentru literatura oricărui popor — o falã mare. Maestru neîntrecut, a sunat coardele ghitarei suferinței. Dar nu despre Mihai Eminescu cel pierdut în visările plăcute, în păinjenișurile vorbelor frumoase sau însoririle văratice ale poeziei, este vorba. Ci despre un Eminescu care a fost amestecat în harța neîntreruptă a întâmplărilor zilnice, un Eminescu plin de inimă românească și de suflet cald, care ne-a arătat drumurile sigure, sfinte și drepte.

O țară prețuiește cât destoinicia cetățenilor ei, iar un cetățean atât cât prețuește țara lui, — așa ne-a învățat Mihai Eminescu. Nu toate semințiile pământului se bucură de aceeași trecere în ochii lumii. In istorie, popoarele se ridică și cad. Ca frunzele pădurii ale căror soroace sunt răstignite pe crucea anotimpurilor, neamurile gonesc în spre moarte. Urzeala istoriei se destramă, firele faptelor se rod și se rup, iar suveica timpului țese necontenit alte fire noi. Marele maestru țesător, în fața căruia toate se umilesc și se pleacă, mută rosturile și răstimpurile și, odată cu ele, schimbă soroacele vieții. Oamenii sunt ca valurile. Vânturile le vânzolesc și le bat. Pe maluri stau bărcile norocului gata să ia furia lor în piept. Pornesc cu avânturi, ca o vijelie a biruinței, țintind același punct necunoscut din întuneric, care le atrage

ca un mister, ca o chemare. Şi, la urmă, pe toate le înghite adâncul.

Aşa şi cu seminţiile. Suite în bărcile norocului, aleargă în spre marea taină care le chiamă din veşnicie şi din adânc. Le cuprinde, apoi, înnecurile morţii, îngropându-le sub straturile de timp şi de praf.

Dar din aducerea aminte a urmaşilor, vorbeşte fapta lor, sună voia lor, cântă viaţa lor. Aţi văzut vioara: în clipa în care suie arcuşul pe strune, sună lemnul ei şi sunetul trece şi la vioara care stă alături. Făşiile lemnului devin elastice, şi lasă să treacă melodiile prin ele, ca prin firele perdelei lumina. Tot aşa, din cenuşa trecutului sar murmurele faptelor străbune.

Un popor făptueşte atâta câtă pricepere are, dar şi atâta cât poruncile istoriei lui îl îndeamnă să facă. După ce popoarele au murit, rămâne în urma lor atât: *fapta*. Câte fapte mari sunt, atâtea lozinci au cutremurat cu puterea lor fiinţa poporului, şi atâtea idei au luminat, cu scânteia lor, cărările lui.

Faptele mari le săvârşesc oamenii mari; ideile înalte în capul lor născocesc şi se coc. De aceea s'a şi zis: că un popor preţuieşte cât istoria lui, iar istoria lui cât oamenii mari pe cari i-a născut. Puterea de viaţă a unui popor se măsoară după calitatea oamenilor lui. Fiindcă un popor are menirea de a naşte din sânul său oameni mari, iar oamenii mari au menirea de a conduce poporul. Neamul nostru, — neam tânăr, — prezintă în istoria lumii miracolul de a creşte într'un an cât cresc altele într'un secol. Tânăr fiind şi strâmtorat de atâtea necazuri, care l'au izbit din toate părţile, n'a avut răgazul să nască oameni mulţi cari să întunece cu lumina minţii lor fulgerările altora, sau să în-

spăimânte cu puterea vrerii lor ambiția celorlalți. Am avut, însă, ori de câte ori s'a simțit nevoia, oamenii cari ne trebuie. Şi am avut, când întâmplările vitrege ne-au îngăduit, oamenii noştri cu adevărat mari, cari s'au semețit să reprezinte, la un moment dat, tot ce a fost mai bun şi mai frumos în sufletul nostru românesc.

Aşa a fost Mihai Eminescu.

S'a născut sărac şi umilit, a trăit sărac şi umilit, a murit şi mai sărac şi mai umil.

I s'a ridicat statuie pe un loc nimerit, dorit de el. In fața nemărginirilor mişcătoare ale mării, când coboară amurgurile din tării peste ape, se înalță, în orizonturi, chipul de marmoră al poetului, ca o coloană de lumină înghețată. Stă drept împotriva pustietăților violete, cum dur şi dârz ca piatra a stat el împotriva duşmăniilor vieții.

E bine că a fost aşezat chipul său la fruntariile mării. Statuia lui Mihai Eminescu, înălțată în fața pustietăților apelor, nu este numai o cinstire, ci, la marginile lumii latine, este un semn de hotar şi o mărturie.

ION CREANGA

Era un om înalt, gras, părul blond ca mătasea porumbului și ochii albaștri, mersul greoi ca de urs. Alminteri suflet bun, săritor la împlinirea voilor, senin, cu un surâs blând și binevoitor; însă, cam slobod la gură, îi plăceau blestemățiile, se ținea de snoave și de drăcovenii. Când a murit, la 1889, doborît de epilepsie, nu era, spun cunoscătorii, un mort urît: « căzuse bun sănătos și era roșu la față, cu gura întredeschisă ca pentru a vorbi și lumina făcliilor par'că făcea să-i joace pleoapele apăsate ca pentru somn. Şi era în stare s'o fi făcut într'adins. De ce să supere el atâta lume mai subțire decât dânsul care, dacă venise să-l vadă, nu trebuia să se ducă înapoi acasă cu o întipărire rea »?

In bojdeuca din Sărăria Iașului, — vizitată câtăva vreme de cel ce pornise, în alte lumi, prietenul Bădia Mihai, — Ion Creangă trăise singur cuc, între hârtiile sale. In afară de Tinca Vartic (femeie robustă și sănătoasă, nu prea inteligentă, dar de un bun simț care o scăpa dela toate), și în afară de pisicile, dresate și bine crescute, cu care feciorul cel mare al lui Petrea Ciobotarul din Humuleștii Neamțului, se hârjonia ziulica adesea, îi mai pășia pragul cocioabei și câteo față mai subțire din lumea bună a Iașului: un Petre Carp, un Lambrior.

A murit, fără să spună nimănui un cuvânt. Aşa se explică de ce, din atâţia prieteni câţi făcuseră haz de glumele lui, la *Junimea*, unul singur i-a însoţit sicriul cu o jerbă de flori.

Ion Creangă era fiul unui meşter de ciubote din satul Humuleşti, urmaş de plăeşi liberi din văile Neamţului. Tatăl său, Ştefan al lui Petrea Ciubotarul, ţăran harnic la trebile gospodăriei, era fruntaş în sat, adunând bani buni, din vânzările de sumene prin iarmarocul dela Folticeni. Mama, Smaranda, născută David Creangă, era o femeie energică, uneori aspră, dar de o duioşie moştenită dela bunicul turnător de clopote, Ciubuc Clopotarul.

Intre cicălelile mamei, —femeie dornică de a-şi vedea copiii aşezaţi la treburile lor, pe o treaptă mai sus în viaţă —şi mormăiala tatălui, ocupat cu greutăţile casei, se scurse copilăria răsvrătită, plină de sbenguiri a copilului Nică. « Nu ştiu alţii cum sunt, —spune Creangă, —dar eu când mă gândesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti, la stâlpul hornului unde lega mama o sfoară cu motocei la capăt de crăpau mâţele jucându-se cu ei; la prichiciul vetrei cel humuit de care mă ţineam, când începusem să merg copăcel; la cuptorul pe unde ne ascundeam când ne jucam noi băieţii de-a mijoarca, şi la alte jocuri şi jucării, pline de hazul şi farmecul copilăresc, par'că-mi saltă şi acum inima de bucurie. Şi, Doamne, frumos era pe atunci, căci şi părinţii şi fraţii şi surorile îmi erau sănătoşi şi casa ne era îndestulată şi copii şi copilele megieşilor erau de-apururea cu noi şi toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de par'că toată lumea era a mea. Şi eu eram

vesel ca vremea cea bună şi şturbulatic şi copilăros ca vântul în turburarea sa. Şi mama, care era vestită pentru năsdrăvăniile sale, îmi zicea cu zâmbet uneori, când începea a se ivi soarele, între nori, după o ploaie îndelungată: « ieşi copile cu părul bălan şi râde la soare, doar s'a îndrepta vremea », şi vremea se îndrepta după râsul meu ».

Aşa a fost copilăria lui Creangă: senină, sbenguitoare. Pe Ozana curgătoare şi limpede, cristalină, se juca la scaldă cu tovarăşii de copilărie. In zilele geroase de iarnă, se desfăta pe ghiaţă şi la săniuş, iar vara, în zilele de sărbători, cântând şi chiuind, cutreera dumbrăvile şi luncile umbroase, prundul cu ştioalnele, ţarinele cu holdele, câmpul cu florile şi mândrele dealuri de după care-i zâmbiau pajiştile în sburdalnica vârstă a tinereţii. Mai făcea din timp în timp şi câte o pozně de scandaliza megieşii şi silea pe bietul tătânesău să plătească pagubă mare. Prin somn nu cerea de mâncare, când se scula nu mai aştepta să-i dea alţii şi când era de făcut vreo treabă o cam rărea de pe acasă. Şi apoi mai avea şi alte bunuri: când îl lua cineva cu răul, puţină treabă alegea dintr'însul; când îl lua cu binişorul nici atâta; iar când îl lăsa de capul lui, făcea câteo drăguţă de trebuşoară ca aceea de nici « *sfânta Nastasia — Isbăvitoarea de otravă* » nu era în stare a o desface cu tot meşteşugul ei.

Intr'o bună zi, după ce se mări copilul, se aşeză Smaranda cu cicăleala pe bătrân: să-l dea la şcoală şi mai multe nu. Ea visa să-l vadă pe Nică popă în sat, citind psaltichia în strană.

A învăţat întâi la şcoala din Humuleşti, o chilie făcută în poarta bisericii, pe cheltuiala sătenilor, prin

îndemnul şi osârdia părintelui Ion Humulescu « care avea o mână de învăţătură, un car de minte şi multă bunătate de inimă, Dumnezeu să-l ierte ».

Şcoala însă se închide, fiindcă dascălul e prins cu arcanul şi luat la oaste. Astfel, numai după un an, venind alt dascăl, —(care avea năravul să ridice elevii de urechi, « până la sfânta deasupra uşii » şi « îi cam îndesa cu sfântul Nicolae ») —poate urma învăţătura. Vine, însă, prin câşlegile Crăciunului, bunicul David Creangă dela Pipirig, încarcă copilul şi-l duce la şcoala lui Baloş din Broşteni. Aci, ispravă mare n'a făcut. Ba, într'o bună dimineaţă, se trezeşte plin ciucur de râie căprească, dela caprele Irinucăi, —gazda sa. Pleacă la Pipirig şi se lecueşte de boală. Iar la Paşti, venind în vacanţă la Humuleşti, trage un « *Ingerul a strigat* » la biserică, « de au rămas toţi oamenii cu gurile căscate ». Mamei îi venea să-l înghită de bucurie. Părintele Ion l-a pus la masă cu dânsul, iar Smărăndiţa a ciocnit cu el o mulţime de ouă roşii. La Invierea a doua, nu i-a mai mers aşa de bine, căci toate fetele din sat, viind la biserică, şi unele din ele fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de Nică au şi bufnit în râs şi-au început să-i strige: tunsul felegunsul, câinii după dânsul. Ii tăiase dascălul dela Broşteni părul de-l sluţise.

Ion Creangă învaţă carte, sau cum zicea el « cruce ajută », după moda veche. Moda veche cerea să fie îndopat capul copiilor cu fel de fel de lucruri nefolositoare şi cine nu-şi dădea sârguinţa, era umflat în bătăi. Amintirile lui din şcoală sunt pline de haz. Invăţa psaltichie cu un psalt dela biserica Adormirea. A urmat şi la Şcoala Domnească, cu Popa Isaiia Duhu.

« Un popă, îmbrăcat în straie sărăcuţe, scurt la stat, smolit la faţă, cu capul pleş, mergând cu pas rar, încet şi gânditor, răspunzând îndesat « sluga dumitale » cui nu-l trecea cu vederea, căscând cu sgomot când nu-şi găsea omul cu care să stea de vorbă, făcând lungi popasuri prin aleele ascunse ale grădinilor publice din Iaşi, cu câteo carte în mână, ascultând la cântecul păsărelelor şi oprindu-se cu mirare lângă muşuroaiele de furnici pe care le numea « republici înţelepte », desmierdând iarba şi florile câmpului, icoane ale vieţii omeneşti, pe care le uda c'o lacrimă fierbinte din ochii săi şi apoi cuprins de foame şi obosit de osteneală şi de gândire, îşi lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aştepta sărăcia cu masa întinsă. Acesta era părintele Isaiia Duhu ».

Multe nu culegea Ion Creangă din ostenelile cu învăţătura. Vara, venind acasă, asvârlea cartea în cui şi s'apuca s'ajute mamei la pieptenuşi şi nevedit, făcea ţevi cu sucala, torcea cu roata. Fetele satului îl porecliseră, din această pricină, Ion Torcălău.

După ce isprăveşte şcoala primară, cicăleşte pe mumă-sa să-l dea la Catihet (şcoală seminarială). Se duce, deci, la Fălticeni şi, în sfârşit, la Seminarul dela Socola din Iaşi. Aşa ajunge diacon.

Nu stă însă prea multă vreme, fiindcă face blestemăţii şi e pedepsit. Era la biserica Golia din Iaşi unde avea şi locuinţa. Intr'o bună zi, trage cu puşca în ciorile de pe turla bisericii, şi e dat în judecata Consistoriului bisericesc; în altă zi, îşi taie părul, ca civilii, şi pune pe cap pălărie în locul potcapului grecesc de diacon. Drept pedeapsă este răspopit.

Urmează şcoala Vasile Lupu şi iese institutor.

La Şcoala Normală de învăţători, ţinea cursuri şi profesorul Titu Maiorescu. Titu Maiorescu îl deosebeşte dintre toţi elevii săi şi îl distinge cu înalta sa apreciere. Maiorescu era marele profesor al vremii sale. Om cu învăţătură aleasă, venit dela şcolile străine, minte limpede ca izvorul, dornic pentru ţara sa şi puternic îndrăgit de soarta culturii, Maiorescu se bucura ori de câte ori apărea câte un înzestrat de pe urma căruia ar fi bănuit el că foloseşte ţara. Il lua, îl ajutora, îi crea putinţa de lucru şi-l lăsa activ la munca lui dragă. Aşa s'a întâmplat cu câţi i-a cunoscut, i-a ştiut. Ei au devenit mai apoi marii scriitori ai ţării noastre.

Şi aşa s'a întâmplat şi cu Ion Creangă. Din vremea în care urmează cursurile la Şcoala Normală, Ion Creangă se împrieteneşte cu Titu Maiorescu. Prietenia poate să fie datorită şi darului ce-l avea Maiorescu de a cunoaşte oamenii înzestraţi, poate şi cărţilor de şcoală pe care le alcătuise Creangă. Scrise pe înţelesul copiilor, cu metode noi şi uşoare, manualele lui Ion Creangă erau cele mai căutate. « *Metoda nouă de scriere şi cetire* », şi « *Invăţătorul copiilor, carte de cetire în clasele primare de ambele sexe în litere şi slove* » s'au vândut atât de bine, că a fost nevoie să se tipărească adeseori în mai multe mii de exemplare. Banii strânşi din vânzarea lor, i-au îngăduit lui Creangă să se lase de debitul de tutun deschis cu frate-său Zahei, la Iaşi.

Aceste manuale i-au adus vâlva ca dascăl.

Din aceste timpuri (ale dăscăliei) îl cunoaşte Creangă pe Mihai Eminescu, cu care leagă o prietenie strânsă ca *frăţia*. Eminescu era revizor şcolar. Inspecta din când în când şcolile prin judeţe. Cu acest prilej,

a dat peste feciorul lui Petrea Ciobotarul, dascăl la Iaşi.

Prin Eminescu sau prin Titu Maiorescu, —nu se cunoaşte precis, —îl întâlnim pe Ion Creangă la «*Junimea*». «Junimea» era o societate de literatură în care se adunaseră toţi cărturarii de seamă ai Moldovei. In fruntea acestor cărturari semeţi, sta Titu Maiorescu.

La Junimea, se povesteau din când în când anecdote. Se povesteau anecdote, mai cu seamă când lipsea Maiorescu, ocupat cu profesoratul şi politica la Bucureşti şi când nu venea Alecsandri, prietenul reginei poete, Carmen Sylva. Ion Creangă, priceput în snoave, s'a apucat să spună şi el câteva, de-au rămas cărturarii minunaţi de atâta înzestrare la vorbă şi de atâta izvor de glumă care curgea potop. S'au ţinut de el junimiştii să scrie şi mai multe nu.

Şi a scris şi el ce s'a priceput: «*Amintiri din copilărie*»: pline de haz, de sbenguiri şi de râs nevinovat, amestecat cu multă duioşie. Svon mare au produs povestirile lui. Le citeau cărturarii şi nu se mai săturau de frumuseţea lor.

Ghiduş cum era şi aprig la glume, Creangă îşi umple capul cu tot felul de basme şi de scornituri ale poporului. Poate nu le-ar fi scris niciodată, dacă întâmplarea fericită nu l-ar fi dus la întrunirile societăţii dela Iaşi. Şi dacă n'ar fi scris, Creangă ar fi urmat să facă pe mai departe politică de mahala ieşiană, să ia parte la întruniri şi la scandaluri, să lupte pentru împărţirile bunurilor, împotriva conservatorilor lui Carp şi frate bun să fie cu fracţioniştii lui Bărnuţiu. Scurt, gros şi roşu, îndesat, burtos şi veşnic cu pom-

neata în loc de batistă, ar fi fost Popa Smântână (cum îl porecliseră vrăşmaşii) un erou al întrunirilor politice, nu un alcătuitor de snoave și fleacuri frumoase. Nu i-ar fi mai păşit pragul casei atâtea fețe simandicoase din elita Iaşului și nazurile subțiri n'ar mai fi arătat bună căutătură unui biet politician de tarabă.

Poate singur Eminescu, îndrăgit (cum era) de înzestrările țărănești l-ar mai fi întovărășit din când în când. Şi, amândoi, în haine de șiac, —împotrivire față de fabricile de postavuri ovreești —ar fi luat-o cu toiagele în mână pe după dealurile de dincolo de Sărărie, colindând și povestind câte în lună și în stele. Şi departe, la vreun han cu vinațul bun, ar fi poposit în fața unei ulcele de pământ plină de cotnar rubiniu.

Intr'o bună zi din anul 1889, nu mult după ce trecuse în lumea celor drepți Mihai Eminescu, moare de epilepsie și Ion Creangă. Părăsește mâțele lui, hârtiile, snoavele și pe Tinca Vartic, și-o pornește binișor pe după moșie, să se îngroape la rădăcinile grâielor ca să crească, din carnea lui, roadele bogate.

Creangă este unul din cei mai mari povestitori ai noștri. Cele mai strălucite bucăți ale lui se găsesc adunate în cartea: «*Amintiri din copilărie*». A fost tălmăcită în mai multe limbi. Până și în limba chinezilor cari locuesc în țara de lângă Soare-răsare. Când au cunoscut-o englezii, freamăt mare de admirație a stârnit. Fiecare englez ar fi vrut să se vadă copilul dela Humulești.

Neastâmpărat și ager ca argintul viu, Nică al lui Petrea Ciobotarul a rămas de poznă printre ceilalți copii. Turnate într'o limbă colorată —limba țăranilor

din Humuleşti, —aceste pozne alcătuiesc cartea de căpătâi a prozei româneşti.

Creangă a fost şi a rămas ţăran; a vorbit ţărăneşte, s'a purtat ţărăneşte, a mâncat şi a trăit ţărăneşte; a simţit şi a gândit ţărăneşte. Era un ţăran mai isteţ care plăcea boierilor pentru hazurile povestite.

Neamul nostru, prin Ion Creangă, e arătat în toată înţelepciunea lui creştinească. Respectos de datina străbună, supus obiceiurilor, răsvrătit împotriva a tot ce încearcă să ne ştirbească legea, portul şi limba, el a iubit, viaţa şi suferinţele ei, pe care atât de bine ştia să le întâmpine cu hazurile şi cu cheful bun. Graiul de acasă, din satele de ciobani de peste vârfurile Ţuţuenilor, presărat cu zicători şi pilde, însufleţit de imagini noi, exprimă simţirile nou, colorat şi viu. Peripeţiile povestirilor sunt depănate cu meşteşugire. Privelişti şi situaţii, păţanii şi năsbâtii copilăreşti, snoave şi naivităţi, obiceiuri de ţară şi stări sufleteşti, glume mucalite şi credinţe străbune, într'un cuvânt sufletul ţărănimei, turburările, frământările şi seninătăţile, aceasta cuprinde cartea lui Creangă. Ironia ghiduşe care râde în dosul atâtor scene de combinată poltronerie nevinovată, nicăiri nu şi-a găsit întrebuinţarea cu mai multă măiestrie.

Născut din ţărani şi hălăduind cu ţăranii, Ion Creangă a rămas în mijlocul boierilor dela Junimea tot ţăran. Nu şi-a modificat sufletul cu nimic. Din ceea ce soarta i-a încredinţat întâi, nimic nu s'a pierdut şi nimic nu s'a transformat. Cărturăria l-a ajutat numai să dea formă frumoasă unui suflet rupt din neamul plăieşilor Neamţului şi să ridice, la rangul cel mai înalt, povestirea ţărănească. Verva lui de povestitor,

preciziunea expunerii, coloritul înfățișărilor în scriere, îl ajută să dea margine frumoasă portretelor și linie corectă povestirii. Citind basmele, anecdotele și amintirile lui, ai impresia că seva pământului urcă din străfunduri, de unde zac rădăcinile neștirbite ale țărăniei românești. Din acele povestiri rupte din viața lui de copil zburdalnic, se poate vedea câtă tărie de suflet, câtă putere de glumă voioasă, de râs senin și sănătos, se află în sufletul țărănimii.

Creangă a lăsat cel dintâi document prețios despre viața țărănimii.

Luând model basmele românești, a alcătuit o serie de povești: « *Capra cu trei iezi* », « *Dănilă Prepeleac* », « *Soacra cu trei nurori* », « *Povestea porcului* », « *Harap Alb* », « *Ivan Turbincă* ».

Un străin care a cercetat scrierile lui Creangă, socotește aceste basme drept cele mai bune și cele mai frumoase, din câte au fost născocite în toată literatura celorlalte popoare.

Iar pentru francezi, Creangă este unul din cei mai mari povestitori pe cari i-a dat lumea.

ION SLAVICI

Gheorghe Coşbuc zugrăvise, în poeziile sale, sufletul ţărănimii din Năsăud. Ion Creangă aducea, în povestiri, însuşirile cimpoierilor din regiunea moldovenească a Neamţului.

Ion Slavici, din Şiria Podgoriilor arădene, a pus în poveştile sale, sufletele, cu multe învârtituri în loc, ale ţărănimii transilvane. Comoara amintirilor din copilăria în ţinutul Aradului, adunată din materialul de viaţă sătească a trecut în urzeala poveştilor sale. Cutreierase mult, văzuse oameni şi locuri, observase obiceiuri şi credinţe, luase seama la respectul datinei care se urmează; şi, ca prietenul său Eminescu, păstrează din aceste călătorii, amănuntele de viaţă ale lumii satelor, din care va crea, mai târziu, frumoasele chipuri de ţărani ardeleni.

Ştie adânc lucrurile de acasă, cum numai Creangă i s'ar putea asemăna; şi cunoaşte sufletele cum numai Coşbuc le-a cunoscut. Se pricepea să le înşire frumos, amestecând, printre duioşii, glume tăioase, cum le folosesc ţăranii din aceste ţinuturi. Curăţia sufletească, gingăşia simţirii, adânca seriozitate a moralei, e înfăţişată, la oamenii simpli dela ţară cu toată sfiala celui ce caută să vadă adâncurile de omenie românească, dar se teme să nu cadă prea în străfund unde zac tainele şi neînţelesurile. Oameni dârzi, de o temeinicie

în acțiune cum numai oțelitul ardelean e în stare: deschiși la gesturi, spunând verde, fără ascunzișuri, fugind de ocoluri și de uneltire; oameni însuflețiți de simțiri curate, capabili de multe întorsături ale înțelepciunii, dornici de bine și urmărind binele; apoi oameni mânați de patimi mărunte, răi și aprigi în viclenie, ferecând rețelele în care se prind unul pe altul, bănuindu-se cu temere lămurită —pe aceștia îi arată Slavici.

Și peste toate, plutește credința lui, că viața ar fi mai toată bună, dacă întâmplările n'ar crește din necunoscut primejdioase. Atunci e bine să te tragi de o parte, să te lași răpus de poruncile destinului care ne mână prin lume ca pe jucării neînsemnate, să te pui la îndemâna întocmirilor soartei. Că e atâta depărtare între ceea ce vroiește omul și ceea ce poate, încât niciodată nu ajunge ținta. Când nu vrea să fie copleșit de durere, să întâmpine, cu râsul, nereușita.

Asupra vieții, Slavici are aceeași credință pe care o are țăranul român. Există o putere ascunsă, o vrere oarbă, nelămurită nouă oamenilor, care împarte binele și răul. Ea rânduește întâmplările, ea poruncește faptele, ea statornicește soroacele. Impotriva ei nu se poate lupta, fiindcă e de nerăpus; noi suntem fulgi de păpădie, duși de vântul soartei pe câmpurile vieții. Ne supunem, deci, neștiutului conducător care potrivește toate după cum le este scrisa și durata. Să întâmpinăm nenorocirea cu un surâs, primejdia cu tărie de suflet, loviturile cu inima slobodă. Toate sunt încercări ale sorții; izbește în noi ca într'o nicovală pe care stă viața noastră ca o lamă de metal subțire, mlădios la făurărie, dar nu se zdrobește. Iar când vor veni răfuirile cele mari, să cădem împăcați, fiindcă așa au

fost orânduite lucrurile dela Dumnezeu: să ne purtăm osânda la ceasul cuvenit.

Totuşi, crede Slavici, binele ocupă loc mai mult în omenire decât răul; sfatul bun e mai ades decât uneltirea şi vorba şireată; bucuria mai petutindenească decât durerea; iar curăţia întrece păcatul. Prin muncă, omul poate răzbi puterile răului, învinge chemările păcatului, risipeşte ademenirile viciului, uită stăpânirile suferinţei. Munca e binecuvântare, e izvor de linişte, mulţumire şi împăcare; e locul de întâlnire al fericirilor vieţii. Ritmurile muncii dau traiului legănările uşoare, cum dă cântecul uşurare mersului omului. Munca e melodia vieţii. Ea e rezultat al cuceririi pe care o împlineşte sufletul asupra corpului. Dacă subjugă corpul, omul e cu resorturile destrămate; leneviile îl cuprind de toate părţile ca o plasă de moleşiri adormitoare; rugina se aşterne pe încheieturile oaselor existenţei şi, ca fiarele lăsate în umezeală, oamenii sunt mâncaţi pe dinăuntru de rugină, viaţa devenind un iad în care puterile drăceşti cresc din canaluri ascunse şi se iau la harţă până macină totul.

Exemplul minunat când sufletul ia în stăpânire bezna corpului, când binele cucereşte răul şi când păcatul e zdrobit de pornirile bune, il dă Ion Slavici în povestirea Popa Tandă.

Părintele Trandafir vine în *Sărăceni*, sat înfundat pe Valea Seacă, unde nici scăeţii nu creşteau de atâta secetă. Casele, ici una, colo alta, fără porţi, fără imprejmuitură, fără hornuri, fără răzor de grădină. Locuitorii erau de o lenevie ce rămăsese de pomină. Cum stă peştele în apă şi cârtiţa sub pământ, aşa stăteau

şi sărăcenii în mizerie. Fuseseră oamenii biruiţi de forţele răului.

Câtă vreme vor fi Sărăcenii leneşi, —îşi zicea Părintele Trandafir, —ei vor rămâne calici şi eu flămând. Hotărît să facă din poporenii săi oameni harnici, s'apucă de treabă. Mai întâi se aşeză pe ei cu vorba bună şi le ţinu predici, Dumineca, la biserică. Ii îndemnă la lucru. A doua Duminecă nu mai dădea nimeni pe la biserică. Nu veniţi voi la mine, merg eu la voi, îşi propuse Popa. Şi începu cu colindul pe la casele oamenilor să-i dăscălească, —ba fă aşa, ba fă pe dincolo, ba drege, ba trebălueşte. Degeaba. Dacă văzu şi văzu, trecu dela sfat la batjocură. Pe cine-l ajungea, gura popii era meliţă: cu gâlcevi şi cu ocară. Işi găsi însă beleaua: poporenii îl pârâră episcopului. Om bun, însă, episcopul îl iertă pe Părintele Trandafir; astfel, tot în Sărăceni rămase.

Va să zică nu merge cu tăndălitură, —de-aia îl porecliră popa Tandă. S'apucă el însuşi de muncă. Dela vorbe trecu la fapte; începu, astfel, să le dea pilde de muncă. N'o ieşi el laptele din piatră seacă, nici inelul de aur din tinicheaua galbenă, dar Părintele Trandafir ştiu să facă din Sărăceni sat avut. Incepu: îşi lipi pereţii casei, luă trestie din stufărişul bălţilor, îşi făcu acoperişul, îngrădi ograda cu gard de stobori, netezi cu cazmaua câteva straturi de zarzavat în jurul ulucilor, pământul din spatele casei îl ară şi-l însămânţă cu porumb, lucră singur pogoanele bisericii şi începu să împletească şi lese din nuielele din bălţi. In zilele de iarnă prindea bani buni pe ele. Din paralele adunate, Părintele Trandafir încropi o gospodărie de ţi-era mai mare dragul s'o priveşti. Lumea din Sără-

ceni rămase cu ochii înnecați de mirare la așa minune crescută din nimic, din intenția bunului popă Trandafir. Astfel forța care atrage și vrăjește, care câștigă și târăște voințele, smulse pe sărăceni din robia sorții și-i îmboldi să lucreze. Fiorul muncii, dorința rezultatului, pofta câștigului și a traiului mai omenesc, cutremură sufletele. Admirația pentru Părintele Trandafir și pilda vie îi ispitește; ispita crește, pune stăpânire pe suflete și astfel, Sărăcenii devin locul unde se petrece marele vârtej al muncii. Incordarea vrerii sfarmă rezistențele naturii. Locurile pietroase și neprielnice din Sărăcenii plini odinioară de buruieni și de ciulini, se transformă într'o grădină. Școala, primăria, biserica se înalță falnice în ceruri, iar pe șoseaua — altădată hârtopită, acum pietruită — cară cu coviltire trec la oraș încărcate cu roadele muncii. Sărăcenii, sat ticălos, înfundat în Valea seacă, e izvor de bogăție care se scurge spre bâlciurile megieșe.

Astfel se învinge destinul.

In altă povestire, « *Moara cu noroc* », Slavici arată și a doua față a luptei dintre bine și rău, dintre suflet și lut, dintre om și destin. Aici învinge păcatul, învinge viciul, învinge lutul. Oamenii sunt supuși puterii oarbe, purtați de voia ei. Ca apele care cad din munte la vale și târăsc, în cursul lor prăvălatic, stânci și arbori, așa duce soarta eroii acestei povestiri. Ii târăște și-i abate până-i aruncă în prăpastia păcatului, pe calea pieirii.

« *Moara cu noroc* » e o crâșmă stingheră, așezată pe coama unui deal. Singurătatea locurilor, prinsă în brâele dese ale pădurilor străvechi, stârnea temeri. Era aci vad de trecere și loc de popas pentru drumeți

Un urdiniş zilnic de trecători se scurgea la «*Moara cu noroc*». Treceau neguțători, treceau patrulele și treceau, mai cu osebire, porcari cu turme de grăsuni și de scroafe. La «*Moara cu noroc*» e cârciumar nou Ghiță, cu frumoasa lui hangiță, Ana. Ghiță e un om înzestrat pentru muncă, dornic să aibe spor la treabă, și câștig în afaceri. E om cinstit, cu frica lui Dumnezeu, ţine la casa și copiii lui.

Nenorocirea omului vine de unde nu te aștepți. Lică Sămădăul, căpitan de caravane de porci, om aspru și neîndurat, e stăpânul acestor locuri. El știe toate înfundăturile, cunoaște toți oamenii ținutului, oamenii buni ca și oamenii răi. E înalt și supt la față; are musteața lungă și ochii, ca ai viezurului, joacă sub sprâncenele împreunate ca două brobințe mici și verzi. Așa cum se poartă în cămașă subțire cu floricele, îmbrăcat în pieptar cu bumbi de argint și ținând în mână codişca de os înflorată cu ghintuliţe de aur, el umblă mereu călare dela turmă la turmă; tremură de el toată lumea și ştie să afle urechea grăsunului pripășit chiar și în oala cu varză.

Sămădăul caută să-și facă părtași la tâlhărie, să folosească oamenii la crime. In mrejele unui astfel de om cade Ghiță. Om aprig după câștig, Sămădăul îi necinsteşte casa, îi prăfuește liniștea, îi ticăloșește și-i sfărâmă rostul. Ager la judecată, el vede limpede sfârşitul. Se sbate însă în lanțurile vrăjite, ca râma pe jeratic și nu poate să scape. Ii fusese rânduit de sus să ispăşească. Scapă de judecata unde fusese bănuit pe nedrept. Orbit de bani, se hotărăște să-l dea pe Sămădău pe mâna jandarmilor de îndată ce își întregeşte suma. Nu mai are, însă, timpul trebuitor;

vijelia forței oarbe îl ia în cercul ei și-l poartă ca pe o unealtă de nimic. Ii este batjocorită nevasta pe care la urmă o înjunghie. Venind să-și ia șerparul cu bani, Sămădăul îl omoară, dă foc cârciumei și se omoară apoi și el, sdrobindu-și țeasta de trunchiul unui copac.

Așa ispășesc toți. Se prăbușesc în adâncurile iadului sufletesc, unde joacă vâlvătăile și prăpădul pornirilor necugetate. Peste puterile omului, fac toți sforțări să se răpună. Un blestem, care apasă peste ei, îndeplinește sorocul. S'aud cum trosnesc voințele încordate în lupta pe viață și pe moarte. Impotrivirea desnădăjduită a lui Ghiță, care nu se îndură să lase cârciuma bântuită de duhul necurat al Sămădăului nu rezistă. Incleștările patimilor îi îngheață la urmă pe toți în marea tăcere a morții. Pe fiecare din ei, îi urmărește o vină. Mila și groaza ne cuprind sufletul; milă pentru ispășirea lor și groază pentru sforțările de a se sdrobi unul pe altul. Lică Sămădăul e înverșunarea omului care țintește biruința. Ca un codru neumblat, vânjoșia lui înspăimântă. Ana e femeia bună, blândă, plină de tresăriri de iubire curată pentru soțul ei și pentru copii. E o victimă. Ghiță, cinstit și corect, dornic de muncă și de foloase bune, e și el o victimă. O putere de dincolo de ei, îi cheamă și-i învârtejește până-i aruncă la fund.

Ion Slavici, neîntrecut cunoscător de suflete, se coboară până în adânc, unde se coc semințele nevăzute ale acestei vegetații de patimi și vicii. Desface ca la un ceasornic șurubăriile acestor suflete și ne arată cum se îmbucă piulițele și roțile și ce ascuns resort le pune în mișcare.

Turnate într'o frază sprintenă și vioaie, presărată cu proverbe și zicale, uneori cu sentințe culese din cărțile bisericești, nelipsit nici de acel grai sfătos și cuminte care fuge de suciturile gândului șiret, Slavici dă exprimare curată sufletului țărănimii. Are o limbă viguroasă ca în basmele noastre. Iubirea puternică, sinceritatea legăturilor, duioșia, măcinișul patimilor, căderile și înălțările sufletești, gluma, toate se găsesc în povestirile lui. Ne-a zugrăvit lumea dela țară așa cum a cunoscut-o el, *Ieni al Lenii Savului lui Mihai Bojin*, care avea să devină, mai târziu, scriitorul cel mare al țării sale.

Se născuse la Șiria, în timpul răsmeriței din Ardeal, prin părțile unde Aradul e plin de podgorii. Se trage din părinți țărani, oameni cu oarecare stare, fruntași știuți de bine în lumea lor. Tată-său era cojocar, om de gospodărie și de casă. Mama: o femeie aspră, nu lipsită de duioșie.

Urmează primele trei clase primare la școala din satul natal, cu dascălul român Avram Voștinariu și isprăvește la Arad. Trece la liceul maghiar din Arad, continuă la cel german din Timișoara și isprăvește la Sătmar. Cu ungureasca nu se prea împăca, n'o știa vorbi chiar de loc, de vreme ce e lăsat la examen ca necunoscător. Citise Călindarele, pildele din Isopia, peripețiile lui Arghir și frumoasei Elene, petrecerile împărătești ale Alecsăndriei, —toate în slove chirilice.

In copilărie, cutreierase împrejurimile arădene, privise îndelung Vilăgașul, cetate cocoțată în pieptul unui deal pleșuv; aci se cuibărise pe vremuri, la 1784, un tovarăș al lui Horia. Tot aci, prin împrejurimi, fuseseră aruncați în spânzurători 16 Șirieni dovediți

în răscoala dela 48. Apoi, în colindările prin Ardeal, se întâlnise cu Avram Iancu, rătăcitor la Baia de Criş şi Hălmagiu. Acestea au pus pecete pe sufletul său şi nu se va şterge toată viaţa.

Simţirile care creşteau în Slavici, contribuiesc la dârzenia luptei. Incă de pe când era student la Budapesta, propune, în sânul societăţii «*Petru Maior*», o alcătuire numai din studenţi, cu program de lucru a cărui ţintă era unitatea culturală a Românilor. La Viena, unde trece pentru slujba la împărat, intră în legătură cu tinerii români aflători la studii, printre cari şi Mihai Eminescu. Intre Slavici şi Eminescu se strânge prietenia. Intemeiază aci, societatea «*România Jună*» în care sunt adunaţi laolaltă toţi Românii veniţi la studii. Scopul societăţii era: *unirea Românilor* «*în cuget şi în simţiri*», adică unitatea culturală. Naţiunii române îi trebuie cultură şi cultura trebuie să fie aceiaşi la Prut ca şi la Someş, una în sânul Carpaţilor cărunţi şi pe malurile Dunării bătrâne. Credinţa lui Slavici şi a lui Eminescu era că unitatea politică, adică strângerea tuturor Românilor sub un singur sceptru, într'un stat naţional liber, nu putea veni decât după înfăptuirea acestei unităţi culturale.

La *1870*, se împlineau 400 de ani dela întemeierea ctitoriei lui Ştefan cel Mare, mănăstirea Putna. Au hotărît să se strângă toţi, din toate provinciile, la această mănăstire, într'o impunătoare adunare, ca o chezăşie că sufletul românesc e acelaşi pretutindeni. Se întâmplă însă să izbucnească războiul dintre francuzi şi nemţi, aşa că hramul ctitoriei lui Ştefan cel Mare e amânat.

La *1871*, s'au întâlnit, la Putna, tinerii studenţi din toate centrele Apusului (dela Paris, dela Lipsca, dela

Berlin, de peste tot), într'un mare sobor al românismului. Mihai Eminescu compune poezia «*Doina*». In cerdacul său, Ion Creangă, putea astfel să audă strigătul desnădejdii: «*dela Nistru pân'la Tisa, tot românul plânsu-mi-s'a, că nu mai poate străbate de neagra străinătate*». Mare însufleţire a fost. Preoţi cu crucea în frunte, români împodobiţi cu frumosul port ţărănesc, fete cu iile alese, cărturarii au îngenunchiat în faţa umbrii marelui voevod moldav.

Slavici şi Eminescu au fost însufleţitorii. Ei luptau pentru unitatea sufletească a Românilor, convinşi fiind că numai pe această cale se va putea face unitatea politică.

La Sibiu, Slavici întemeiază o gazetă «*Tribuna*», în care luptă pentru împlinirea acestui ţel. Culege în jurul acestei foi tot ce era energie tânără în Ardeal, printre alţii şi Gheorghe Coşbuc. Face propagandă, sfătuieşte, îndeamnă. Alcătueşte o bibliotecă populară şi scoate o foaie pentru ţărani.

Pe vremea aceea însă, învăţaţii Ardealului rătăciseră limba. Credeau că limba noastră, a căreia rădăcină cobora din limba strămoşilor dela Roma, a fost cu timpul stricată de tot soiul de barbari hălăduiţi pe aici; au băgat cuvinte în vocabularul nostru după cum în deprinderi luaseră câteva năravuri. Şi-au zis ei că e bine să curăţim limba românească de aceste urme barbare şi să-i lăsăm numai ţesătura latină. Era o greşală. Fiindcă, între poporul de jos şi limba cărturarilor s'ar fi săpat o prăpastie de netrecut. Nu s'ar mai fi înţeles scrierile şi activitatea culturală nu s'ar mai fi răsfrânt cu folos asupra ţărănimii. De aceea, Titu Maiorescu s'a împotrivit dârz acestei porniri.

Ion Slavici avea şi acest merit: că în scrierile lui a adus o limbă ţărănească, plină de cunoştinţe culese din vorbirea de toate zilele a ţăranului. Era limba preoţilor şi învăţătorilor, limba ţăranului ardelean.

Visul lui (unitatea culturală a Românilor) nu se împlinea fără o limbă comună, pe care s'o înţeleagă şi locuitorii de pe Târnave şi ţăranul de pe Jijia. De aceea s'a împotrivit învăţaţilor dela Blaj şi s'a alăturat mişcării din Regat. « *Soarele la Bucureşti răsare* », —zicea el. Bucureştiul este uzina în care se prepară lumina pentru toţi Românii.

Ideea lui a biruit. Şi cu fapta şi cu vorba, a luptat pentru biruinţa ei.

La « *Tribuna* », însă, Slavici scrie un articol împotriva generalului Doda care nu vroia să intre, ca Român, în Dieta maghiară; atacă şi stăpânirea ungurească, din care pricină e băgat în închisoare la Vaţ.

Era convins că numai Impăratul din Viena putea să fie mântuirea Românilor. Impreună cu Aurel Popovici, om cu minte clară, adânc ştiind din cărţi, Ion Slavici cerea punerea Românilor pe picior de egalitate cu celelalte state ale Monarhiei. Aceasta era politica aşa zisă de « *federaţiune* », politica tuturor fruntaşilor Ardealului din acea vreme; aceeaşi politică o făcuse Şaguna şi Gojdu. Slavici credea că Austria ne vrea binele.

Următor al acestor credinţe, n'a stat locului în timpul intrării noastre în războI. Ca şi Petre Carp şi Marghiloman a susţinut intrarea alături de centrali, adică de nemţi. Şi a luptat pentru aceste credinţe, în loc să se fi încuiat în sine cum au făcut ceilalţi.

Astfel la 1918, când Românii de pretutindeni, se uneau pentru totdeauna într'un singur stat, sub un

singur sceptru, Ion Slavici putea băga de seamă cât a fost de mare consecința credinței sale. El sângerase pentru unirea culturală a țării şi nu putea, când visul măreț se împlinise, decât să ducă osânda de a nu fi deslegat bine înțelesurile.

Rămâne un visător stăpânit de credințele sale și un luptător dur în armura ideilor sale.

Şi-a iubit credințele, fiindcă-și iubea țara. Şi nu și-a trădat neamul, fiindcă nu înțelegea să-și trădeze un trecut de lupte, de amărăciuni, de biruințe și înfrângeri.

In mormântul dela «*Brazi*» din podgoriile Panciului, se va răsuci poate și acum ca un semn de protest împotriva nedreptății ce i s'a săvârșit de către niște oameni cari n'au priceput prețurile unei amăgiri și nici foloasele ce coboară din ea.

II. PRIMELE INTÂLNIRI

GHEORGHE COȘBUC

Se judeca, la Cluj, procesul Memorandului. Gheorghe Pop de Băsești, era îndrumătorul. Luptător neînfricat, devenise punctul de însuflețire al mișcării naționale din Ardeal. Era om plin de mândrie. Impreună cu Ion Rațiu stăpânea, vulturește, neclintit în credințele sale, peste marea fierbere a procesului. Lume, din toate părțile, venise să asculte. Studenții din București au adus o poezie răspândită pe foi rupte. Miile de oameni o citeau și se încălzeau de țipătul ei naționalist:

«*Dumnezeu ni-e într'ajutor,*
«*Dacă și El e de-al lor*
«*Nu-l mai vrem ocrotitor*
«*Ne înfrățim cu iadul*».

Era poezia lui Gheorghe Coșbuc, scriitor din Ardeal. De zeci de ani, se stabilise în București. Uscățiv, mai mult ațos, puțin adus din șale ca sub greutatea unei poveri care-l apasă, își plimba statura acoperită de pălăria lui cu marginile mari. Avea ochii înmuiați într'un simțământ de duioșie și dor pentru cei rămași în căldarea de munți ai Bistriței.

Gheorghe Coșbuc a simțit, în ființa lui, marea putere a mulțimii, întreg avântul poporului cu nepotolita lui sete de viață. O spune singur:

« Sunt suflet din sufletul neamului meu
« Și-i cânt bucuria și-amarul.

Așa a fost: *poetul țăran*, cântărețul vieții de țară cu iubirile, durerile, frumusețile și poverile ei.

S'a născut la Hordou, la 8 Septemvrie 1866. Satul Hordou, în Bistrița Năsăud e sat mic de câteva sute de vetre; stă la poală de deal, aproape de Maramureș, de Bucovina și de Moldova. Cobora din neam de preoți. Pe unul îl chema Nelevaica sau Nalevaico, pe altul Casian. Tatăl său, preot și el, era tăcut și blând, murmurând psaltirea seara pe prispa casei. Se formase la Blaj, unde școlirea era aspră, după metode neromânești. Mama (Maria) născută Avacum, era femeie duioasă, temătoare de Dumnezeu și bucuroasă de vorbă. Plugarii harnici și săritori la bine, aflau oricând sfatul blând al părintelui Sebastian și exemplul viu al preotesei Maria lui Avacum. Aci, în Hordou, Românii sunt din neamul grănicerilor paznici de fruntarii. Sunt răzeși, sloboziți încă din vremea când stăpânea în Austro-ungaria, Maria Terezia. Iși îngropaseră oasele pe multe câmpii ale Europei, unde îi purtase împăratul din Viena. Intr'o luptă cu împăratul Franciei, Napoleon, o grupă din armata austriacă a făcut minuni de vitejie. Erau valachii inimoși, — spune hrisovul vremii. Pe semne se trăgeau din șuvița de sânge a paznicilor de hotar, acei luptători aprigi și semeți. Pentru aceasta i-a slobozit de corvezile iobăgiei

împărăteasa Vienei. Duceau trai tihnit, de ogor; aveau şi liceul lor la Năsăud, întreţinut cu bani strânşi dela grăniceri.

Aci a învăţat carte Gheorghe Coşbuc.

La început, a prins «az buche», în satul său, dela dascălul Tănăsucă, ajutorul părintelui Sebastian. Aprindea lumânările în biserică, cânta în strană şi ţinea copilul pe genunchi. A învăţat apoi la Telciu şi, pe urmă, a trecut la Năsăud. Năsăudul e un orăşel, nu prea deosebit de satele noastre. Infundat între munţii Bistriţei, pare o căldare aşezată în fund de codri. Aci a fiert mişcarea naţională a Ardealului şi îndrăsnelile jalbelor; aci s'a întărit simţământul românismului. La liceul românesc din Năsăudul Bistriţei, se găsiau dascăli buni, plini de însufleţiri, de dor de ţară, râvnitori de mai binele neamului lor. Mândri de obârşia noastră, fluturau tricolorul la sărbători naţionale. Oameni ai datoriei, ştiutori de răspunderile lor, erau feciorii vechilor oieri.

Aci s'a plămădit sufletul lui Gheorghe Coşbuc; aci a ferecat întâiele visuri, întâiele stihuri; aci a suferit şi a plâns, aci s'a bucurat. Hoinăria prin codri, prin luminişurile întrerupte de frunzare bogate şi se întorcea jupuit de joardele de arţar, ostenit de atâta dulce povară încărcată în suflet.

Elevii liceului din Năsăud, alcătuiseră pe la 1870, o societate literară. Coşbuc devine sufletul ei. Cum luase parte altădată la adunările flăcăilor din Hordou, voinicise cu ei laolaltă, fusese colăcar la nunţi, spunea ghiduşii la clacă, strigături la horă, scornea fetelor cântece şăgalnice şi cimilituri isteţe, acum, rămas acelaşi ţăran îndrăgostit de întâmplările basmului, tremura la

ritmul poeziei, migălit de oamenii satelor, ai câmpului, ai codrului. Copilărind în mijlocul lor, înșiruit în zgomotul bătutei și luând parte la murmurul ciripit al salbei de fete, aruncat în aceeași mișcare de viață sătească, Coșbuc avea să păstreze urmele ei, cântând-o ca nimeni altul. Va doini cu șipotul izvoarelor și cu concertul mierlelor din crânguri. Va suspina cu doinele din sat și va zugrăvi priveliștele dela țară. Se zice că poezia vine întreagă din copilărie. Poetul e simțitor la toate forfotirile naturii, gata a se bucura cu o gâză și a plânge cu un mugur. Coșbuc păstrează, din copilăria sa, priveliștele Hordoului și Năsăudului. Incă din această vreme, începe el să ferece versuri pe care le publică în « *Muza someșană* ». Isprăvind liceul la Năsăudul Bistriței, se duce Coșbuc la Cluj, pentru studii mai înalte. Acolo, ungurii aduseseră un aer greu, pe care nu-l putea suferi urmașul grănicerilor paznici de fruntarii. Astfel, după un an și jumătate pleacă la Sibiu. Aci, Ion Slavici, fiu de cojocar din Șiria, școlit la Viena, întemeiază la 1884 o gazetă « *Tribuna* » pentru a « *creia un centru de lucrare literară, în deosebi în direcția populară* ». Gheorghe Coșbuc stă aci vreo trei ani și ceva. Publică poezii cu eroi din basme, cu voinici cari se bat cu zmeii. Tot aci a publicat poezia « *Nunta Zamfirei* » pe care când a citit-o Maiorescu, mare profesor și pedagog al țării sale, mult a lăudat-o, retipărind-o în revista lui dela Iași « *Convorbiri literare* ».

In 1890, îndemnat de Slavici, Gh. Coșbuc trece munții și vine în București. E « ajutător de arhitect », pe urmă funcționar la « Casa Școalelor ». Scrie mult la gazetele timpului și întemeiază el însuși o publicațiune

căreia îi dă numele ţărănesc « *Vatra* », iar la 1902 împreună cu Alexandru Vlahuţă, scoate revista *Sămănătorul* care a făcut mult bine culturii noastre. E numit membru al celui mai înalt aşezământ: *Academia Română*. La 1918, moare Gheorghe Coşbuc, fulgerat lângă groapa copilului său.

Bucureştii erau uzina unde se fabrica lumina pentru Ardeal. Peste munţi, pe deasupra baionetelor treceau pachetele de cărţi româneşti pentru cultivarea fraţilor oropsiţi. Coşbuc simţea chemările şi, în suflet, cu cântecul mare al neamului său, a lăsat în urmă graniţa şi a plecat pe totdeauna. Dar pe vremurile acelea, stăpânea umbra lui Mihai Eminescu. Poezia lui tristă, de adâncă durere şi gândire, lăsase un fel de gust amar. Nu se mai simţea poezia uşoară, veselă, senină, molcomă ca apele de şes sau repezită ca izvorul de munte. Coşbuc era din ce în ce mai însingurat. Până când, într'o bună zi, adună poeziile una lângă alta, « *scumpeturi într'o ladă de zestre ţărănească minunată, cu crestături şi arabescuri înflorate* », — şi le-a zis « Balade şi idile ». A zguduit simţirea tuturora, ca o lumină ce apare din ochiul de zare senină pentru călătorul rătăcit în adâncurile unui codru des ca peria.

Străbătută de o muzică şăgalnică, liniştită, uneori melancolică şi blândă ca în poezia noastră populară, a înviorat îndată atmosfera literară. « Am rupt firul tradiţiilor, — zicea el, — ne batem joc de credinţa strămoşilor, luăm în deşert instituţiile ţării şi aşezămintele ei, râdem în pumni de aspiraţiile naţionale şi împrumutăm în literatură, — în altarul vieţii noastre sufleteşti, — câte şi mai câte idei bolnave ». Legănările

sufletului său erau mișcate de cadențele, de frământările și de ritmul vieții dela sate. Acea viață care nu e prea umplută de evenimente, dar destul de bogată în simțiminte i-a dat lui Coșbuc un fel de liniștire ca o legănare și ca o muzică. El compunea poeziile cântând; cum și țăranul român nu poate spune un cântec bătrânesc fără să-l cânte, să-l șoptească, să-l îngâne melodios.

Intreaga operă a lui Coșbuc înfățișează vederi dela țară, poetizează viața câmpenească în toată frăgezimea și naivitatea ei. A adus în literatură o voioșie viguroasă și o bunătate care e la temelia oricărei vieți simple. Nicio nemulțumire venită din neînfăptuirea ambiției prea înalte, nu a acoperit fața acestui om senin și vesel. In cărțile lui, puține sunt umbrele tristeții. Viața e petrecută chiuind ca la « *Nunta Zamfirei* ». In această poezie e povestea unei nunți de țară. Țărănia năsăudeană, țărănia de pretutindeni, păgână și câmpenească, cu asprimi și ghidușii, cu sunet de chiuituri de horă, cu tinerețe sănătoasă, viață multă, naivă și voioasă, cu lumină de soare și chefuri de trai, se află înfățișate în graiul simplu, colorat. E redată nunta românească în ce are mai caracteristic. Pețitul, vestea împrăștiată ca vântul, nuntașii răscoliți din nouăzeci de țări de peste mări, ivirea mirelui călare, alaiul sfetnicilor, orația craiului Paltin, cununia și jocurile pornite alături, hora, ospățul, urarea lui Mugur-împărat, — toate, sunt îmbinate cu elemente de basm, Peneș împărat și Barbă-cot « cel ce sărea într'un picior de nu-și da rând ».

In altă poezie, « *Moartea lui Fulger* », ne arată Coșbuc ideile poporului asupra morții. Fulger, doborît

în bătălii, e îngropat în datină străbună: colac de grâu îi pun pe piept şi ban în mână pentru plata vămilor văzduhului. Stă, în sicriu, în haina şi armura folosită în viaţă. Ne descrie, apoi, Coşbuc, datina înmormântării, slujba preoţilor şi coborîrea sicriului în pământ.

Două datine, nunta şi înmormântarea, leagănul şi sicriul, veselia uşoară şi tristeţea adâncă, fac tema celor mai frumoase poezii. Lăsat în voia sorţii, românul ia totul aşa cum este, cum i-a fost dat, cu amaruri şi bucurii. La ce bun a-ţi bate capul să pătrunzi tainele firii? Orbi în marele întuneric al vieţii, ne tragem zilele sub porunca puterilor necunoscute care ne mână din spate către un ţărm nebănuit. Moartea omului e călătoria de dincolo, unde ochiul nostru lumesc nu poate străbate. Fără urmă în marele cutreier de vieţi, ne tânguim zadarnic şi ne secăm ochii pentru ceea ce — fără întoarcere fiind — rugile sau blestemele, sunt neascultate. Nu te 'ntreba ce e moartea, ci trăieşte-ţi viaţa, cum ţi-a fost scrisă, cum ţi-a fost poruncită, cum ţi-a fost dată:

« Nu cerceta aceste legi,
« Că eşti nebun de le 'nţelegi!
« Din codru rupi o rămurea,
« Ce-i pasă codrului de ea?
« Ce-i pasă unei lumi întregi
« De moartea mea? »

Acestea au fost moştenirile lui Gheorghe Coşbuc. Din leagănul munţilor Năsăudului transilvan, el a primit povara zestrei din strămoşi. Basme, legende,

întâmplări, cântece haiducești, doine, bocete, — de aci a tors fire de tort pentru cântecul lui. Se gândise chiar, să scrie povestea neamului nostru în care să se oglindească vremurile de legendă, de mit și de mister, când, în prieteșug cu natura, se plămădea sufletul nostru.

N'a avut răgazul. Ceea ce a putut ne-a dat. Ne-a dat scene din viața sătească, icoane, priveliști. Forfota muncii, încărcată în cară ce scârțâie seara în amurguri; zgomotele zglobii ale pâlcurilor de băieți întorși cu coasa în spinare; mugetul ciurdelor aduse din islazuri; sbenguelile fetelor cu șorțu 'n brâu la gârlă; faptul zilei, amurgul vărsat ca o pată de sânge, planările lunii, străjer de lumină și de ger peste liniștile câmpului, peste odihna muncii și pacea pădurii. In sprintene sucituri de vers, vedem hârjoana, veselia, zburdălnicia și seninătatea, căința și tristețea, năzuința și iubirea curată, sau aleanul ușor. Țăranii noștri, glumeți, cuviincioși, buni de znoave, cucernici, răbdurii, cari iubesc, cântă, se zbat și se duc la război și « *mor făcând trei cruci* » iar peste oasele lor crește iarba verde ca o binecuvântare de sus, aceștia sunt înfățișați în versurile lui Coșbuc. Voievozi din istoria noastră și voinici cutezători în fapte de arme, sunt arătați în toată vigoarea voinței, credinței și pasiunii lor, firi sănătoase care comunică repede dela suflet la suflet, adică dela curăție la curăție. Și peste toți, curge cântecul naturii care împletește răsunător. Oamenii se înșiruie numai în această horă, iar natura îi cuprinde ca o mamă și îi îmbrățișează în bucuriile cât și în amarurile lor.

Sunt, în poeziile lui Coșbuc, și oameni știutori de dreptul lor, turbați ca marea înviforată când nedrep-

tatea le-a umplut paharul. Gândind la ei, îi fugeau znoavele și sufletul se umplea de o mânie răzvrătitoare. Ii apărea în față chipul stors de vlagă al muncitorului trudit, proptit pe coarnele plugului care ară mereu pentru alții, —și atunci cânta:

« *Și galben, române, ți-e steagul*
« *Iar galbenul spune de voi,*
« *De cei dela pluguri, țăranii,*
« *Voi, galbeni de foame, sărmanii*
« *De boale purtate cu anii,*

. . . .

« *Și toată nădejdea-i la voi* ».

Pe pământul, în care dorm oasele străbunilor noștri, în care s'au îngropat atâtea vieți să ni-l păstreze nouă, sunt stăpâni veneticii, pripășiți din vitregiile și vânturile istoriei. Ne-au zmuls pe încetul stăpânirea, ne sug avuțiile și snaga.

« *Voi ce-aveți îngropat aici?*
« *Voi grâu? Dar noi strămoși și tați*
« *Noi mame și surori și frați!*
« *Inlături venetici.*
« *Pământul nostru-i scump și sfânt,*
« *Căci el ni-i leagăn și mormânt;*
« *Cu sânge cald l-am apărat*
« *Și câte ape l-au udat*
« *Sunt numai lacrimi ce-am vărsat.*
« *Noi vrem pământ* ».

Despre durerile noastre sociale, despre mizeriile unei vieți peste care au năvălit osânditorii, despre

vitejiile ostașului nostru, a scris într'o limbă curată, « cu țărănească migală », « cu acea răbdare de muncă de cioban care-și înflorește bâta ».

Din locurile lui de baștină, sosise în București de 20 de ani. Nu se mai putea duce acasă. Dorul de plaiurile pe care a copilărit i-a topit sufletul ca o vifornită care pune ghiață peste ghirlandele grădinii. Sunt Paștele, e primăvară, e înviere; natura primenită și-a pus patrafir de liliac, iar buchetele de flori, strânse în pomi, stau ca niște canari cari și-au adunat penele colorate. In mintea lui Coșbuc năvălește imaginea satului natal și chipul mamei lui, frântă de durerea de a nu-și vedea copilul înstrăinat:

« *Prin pomi e ciripit și cânt,*
« *Văzduhu-i plin de-un roșu soare,*
« *Și sălciile în albă floare, —*
« *E pace 'n cer și pe pământ.*
« *Răsuflul cald al primăverii*
« *Adus-a zilele învierii.*

Și mai departe:

« *Ah, iar în minte mi-ai venit,*
« *Tu, mama micelor copile!*
« *Eu știu că și 'n aceste zile*
« *Tu plângi pe-al tău copil dorit.*
« *La zâmbet cerul azi ne cheamă:*
« *Sunt Paștile! Nu plânge mamă* ».

Prin 1910, o amnistie i-a îngăduit trecerea munților. La Sibiu, — spun tovarășii de drum, — când a pășit întâi era palid, bolnav și copleșit de amintirile

tinereţii. Se nemerise tocmai o serbare culturală. Veniseră fete frumoase din Răşinari, flăcăi chipeşi din oleaturile vecine. Gheorghe Coşbuc s'a retras într'un colţ al balconului, s'a pitit umil să nu-l vadă nimeni şi privea, cu pleoapa tremurată, costumele înflorate de Sălişte şi ceata de preoţi cu brâie albastre. Revederea îl durea. Ca un vultur suferind culegea lacom priveliştele Ardealului. Deodată, un murmur în sală, o fierbere, o mişcare. Un preot începe să cânte poezia lui:

« Pe umeri pletele-i curg râu
« Mlădie ca un spic de grâu ».

In acea clipă, Gheorghe Coşbuc trăia rezumatul unei vieţi care nu se irosise zadarnic. Peste barierele pândite de suliţele honvezilor, spiritul comunica dela inimă la inimă ca o undă încărcată de miresme şi întremare.

Putea muri împăcat. S'a împlinit peste opt ani, după ce-şi făcuse viaţa dar sufletului neamului său urgisit, pe care l-a cunoscut, l-a iubit, l-a căutat, l-a slăvit.

L-a iubit fiindcă l-a cunoscut; l-a slăvit fiindcă l-a iubit; şi l-a cântat ca să-l poată slăvi.

NICOLAE GRIGORESCU

Se retrăsese la Câmpina. Cine-i păşea pragul casei, da cu ochii de un bătrân cu privirile negre, adânci, pătrunzătoare. Strălucirile lor săgetau sufletele, oamenii, lucrurile, pentru a trece dincolo de înşelăciunile aparenţei, în străfunduri, unde zac sincerităţile. Deprinsese din meşteşugul de zugrav al naturii să străbată printre colorile priveliştelor, pentru a prinde secretul îmbinării lor. Ascunzişurile în care ele se prepară de se arată ochiului în acea mantie de vopseli de o fermecătoare strălucire, acelea interesau.

In casa dela Câmpina, se însingurase de oameni. Cu şorţul murdărit de vopseli, încins peste mijloc, sta ţintuit ore întregi în faţa pânzei cu desenuri. Fantezia tăia în pânză imagini de vis. Cerceta cum trebuie coborîtă în colori vedenia priveliştilor ţării.

Şi dacă-l trezea din visare câte un prieten, ca Vlăhuţă, se întorcea către lume cu tonul blând al vorbei cumpănite. Grăia simplu, ţărăneşte. Era de o bunătate a inimii în care toate micimile lumii se topeau ca zgura într'o vatră de lumină.

Grigorescu şi Vlăhuţă risipeau ore întregi, limpezind, între ei, urzeala visului care trece, din frumuseţile stihului, în strălucirile colorii. Amândoi feciori de ţărani. Iubeau ţărâna ţării cu toată viaţa ei românească. Iubeau podoabele firii, iubeau măreţiile trecutului,

iubeau viguroasa, temeinica fire a țăranului nostru. Iubeau câmpul cu florile, munții cu apele, ciobanii cu turmele, satele cu așezările, viața cu mișcările. Cară rătăcitoare prin amurguri pe drumuri de țară, fete cu privirile duioase și nevinovate, țigănci cu ochii plini de patimi, sub cer cu limpezimi de ape neumblate, acestea sunt chipurile de pe pânzele lui Grigorescu. Mutați poeziile lui Gheorghe Coșbuc din carte pe pânze și vărsați povestirile lui Creangă din cuvinte în colori, —și veți avea în față pe Nicolae Grigorescu. Graiul picturii alcătuește, din împreunările colorii, haina în care își îmbracă fantezia, vedeniile. Gheorghe Coșbuc, cântărețul țărănimii și Ion Creangă, povestitorul sufletului ei, au turnat în cuvinte mișcările vieții de sat; pictorul Grigorescu a pus, în vopseli, podoabele țării, scăldându-le în lumină de cer înseninat. Tinerețea izbucnitoare, învăluită în miresmele aerului primăvăratec; răboteala muncilor de vară, când țăranii cu trunchiul de piatră sparg cu târnăcoapele pământul să-i zmulgă avuțiile; ciobani înălțați în liniștea lăuntrică par'că ar fi regi ai singurătăților muntelui; păstorițe doinind cu susurul izvoarelor de șes, și îngânându-se cu chemările tălăngilor dela turma de noateni; carul cu boi, lunecând în scârțâit de osii la vale pe povârnișul apelor; ostași mândri de flamura biruinții în războaie; într'un cuvânt, tot ce a fost mărturie de viață, tot ce viața a avut mărturie de podoabă, și tot ce podoaba a avut mărturie de preț, le-a înfățișat neîntrecutul meșter al frumuseților pe pânze.

Fiul unui umil gospodar de pe moșia Pitarul Dâmboviței, văzuse zorii zilei în mijlocul naturii. In copilărie va fi cutreierat câmpurile cu întinderea presărată

cu flori; va fi ascultat jocurile gângăniilor prin livezi; ghitarele greierilor, seara în amurguri, vor fi scos scârțăit sprinten de cricriuri; iar fața lunii care bate 'n lumină șesuri și ape, va fi învăluit, cu mantii de splendoare, sfânta pace a adormirii.

A păstrat, în aducerile aminte, pecetea icoanelor câmpenești pline de soare și de viață de sat. Vara, când arșița se așterne pe câmpie, și se rostogolesc în lumină, ca niște mărgelușe de cântec, trilurile ciocârliilor, copilul Nicolae va fi alergat de bună seamă printre carăle cu poveri de muncă, printre fete îmbujorate, printre țigănci cu ochi de jeratic și ciobani cu dorurile sugrumate în fluer; sau, poate, îl va fi apucat chindia cercetând isteț cum soarele s'atârnă de ramii pădurii de par arborii candelabre încărcate cu medalioane și grunji de lumină. Cine știe câtă încântare va fi încăput în sufletul lui de copil când, aplecat în lanul livezii, va fi ascultat cum suie viața în rădăcina firului de iarbă! Și, dela felul cum umbrele se resfiră prin pomii grădinii, ca rămășițe dintr'o haină înmuiată în limpezimi de amurguri, va păstra el taina meșteșugului zugrăvelii.

Pictorul Grigorescu a înțeles, dintru început, că, în meșteșugul vopselilor, învățător nu-i poate fi nimeni altul decât natura. Și mai târziu, după ce s'a școlit prin străinătăți, cutreiera țara să adune chipuri, icoane, priveliști.

« Ani de-a-rândul, — spune prietenul său Vlăhuță —, Grigorescu umbla vara prin munți, cu săptămânile, observând mișcările, obiceiurile, felul de a sta și de a privi al ciobanului, studiindu-l cu dragoste, pururi în căutarea frumuseții tipice, caracterul fundamental

(de temei) al neamului. Ceasuri întregi sta de vorbă cu ei. Și ce mult îi plăcea liniștea cu care adesea oamenii aceia simpli spuneau lucruri foarte adânci Pe Ciungi, pe munții Agapiei, dejunam pe iarbă, în apropierea unei stâne. Vine un cioban tânăr de ne aduce o botă cu apă rece, dela izvor și s'așază mai la oparte. Pictorul îl poftește să guste și el din mâncarea noastră.

— Mulțumim de bunătate, zice, dar noi postim.

Era postul Sântămăriei.

— Și ce mâncați? întrebă pictorul, ca să-l mai îndemne la vorbă.

— D'apoi... mai o fiertură de fasole, mai un borș cu buruene, un castravete murat și o ceapă, că nu mai știe omu săracu ce-a mai mânca, doar a muri mai degrabă».

Acestor ciobani, «învăluiți în nu știu ce atmosferă de bunătate, de duioșie și de înaltă liniște în fața morții», «depărtarea de sat, de lume, de-ai lui, le-a pus în ochi o dulce melancolie, iubire și cântec pe suflet. Inima lor va fi șoptit stelelor, într'o noapte de vară, fără să-l fi auzit vreodată cuvântul dor, cuvântul de foc pe care nicio limbă nu-l poate traduce».

Sunt ciobani tineri, plini de sănătate, cu trunchiul așezat pe drugi de piatră. Și sunt mândri «par'că-s regi, monarhi au munților; așa umblă, așa stau, așa privesc peste plaiurile lor. Nu sunt ei coborîtori din cnezi? N'au purtat gluga și opinca lor cei dintâi voievozi ai Carpaților? Indărătul vremilor, la capătul celei mai nobile vițe românești, e un păstor».

Ii plăcea lui Grigorescu însingurarea în mândria lor. El însuși fugea de oameni, de patimile lor mă-

runte, de ambițiile de a fi purtați cu alai către dregătorii nemeritate sau în locuri pentru care nicio însușire nu-i îndreptățește. Fugea de aplauzurile mulțimii, de sgomotele și vâlva ei. Se încuia în casă sau își lua tablia cu colori și colinda ținuturile. Din tinerețea de suferință, prinsese sufletul un fel de mândrie care-l închidea în tăcerea artei lui. Pe moșia de pe Pitarul Dâmboviței, gospodăria avea să fie părăsită în curând prin moartea timpurie a tatălui. Leaurile se vor împrăștia, ograda se va părăgini, iar pe acolo pe unde mâna de om vrednic chibzuise toate la locul lor, vor spori pânzele păianjenului. Mama, împovărată de nevoi, nu putea să țină rosturile casei. Trebuia ajutorată. Rămas orfan la 6 ani, pictorul avea să ducă, din cea mai fragedă vârstă, greutățile vieții. Familia, numeroasă și strâmtorată de lipsuri, trebuia întreținută. Vine astfel în București și se îndeletnicește cu zugrăvirea de icoane. Dumnezeu care potrivește toate, lăsase ajutor casei, punând dar în sufletul copilului care avea să devină gloria cea mare a neamului său.

La Obor, în București, grânarii, negustorii, misiții, se încurcau de un copil de 6 ani, cu ochii negri, scânteietori. Iconițe, rânduite una lângă alta cu chipurile Pruncului Sfânt și Maicii Domnului, se înșiruiau frumos la vezala trecătorilor. Omul cu credință cumpăra bucuros din mâna nevinovată a unui copil. Scoteau bătrânele gologani din legăturică și luau iconițe.

Prin munca lui, orfanul de 6 ani își îngrijea mama și frații. Talentul i-a îngăduit să câștige cu silințele proprii, la o vârstă când alții încă petrec clipele dulci ale copilăriei.

Din om în om s'a dus vestea despre micul zugrav de iconițe. Târguia lume din toate părțile. Vâlva s'a lățit în așa fel că a pătruns în casele Domnului Țării. Vodă Barbu Știrbei l-a chemat să-l vadă. De ajutorare i-a fost multă vreme.

Până la 20 de ani, își ține pictorul zilele din ceeace câștiga cu zugrăvirea bisericilor. Chipuri de sfinți, scene din întâmplările Domnului Isus Christos, pățiri din caznele mucenicilor și din suferințele apostolilor, le așeza pe pereții bisericii. Multe mânăstiri din țară au fost zugrăvite de el.

A învățat carte singur. A umblat și la școlile din țară. Se împărțea între două trebi deodată: școala și zugrăvitul.

Nu făcuse ucenicie la nimeni. Singurul maestru dela care obișnuise câteo deprindere și furase câte un secret, fusese natura. Acea natură care, în podoabele ei, are nenumărate îmbinări de colori, care face umbre din jocul frunzelor, care pune curcubeiele peste ape și amurgurile peste șesuri.

Pictura este și ea un meșteșug. Dumnezeu îți dăruie, dar trebuie să mai adaugi și tu. A plecat Grigorescu în străinătate să deprindă secretele artei. Erau în Franța, zugravi vestiți. Ei trudiseră vreme îndelungată în meșterirea nuanțelor și împerecherea liniilor. Știau tainele potrivirilor și se pricepeau la cântărirea perspectivelor. A stat aci, cât a stat, a învățat cât a ptutut și s'a întors în țară.

Când a venit, nu s'a grozăvit cu ce obișnuise acolo. S'a uitat tot la priveliștele de aici, tot la mărețiile pământului nostru. Zugravul de iconițe va deveni acum meșterul care colorează splendorile firii.

Au mai fost în ţara noastră zugravi şi pictori, însă, de spiţă streină. Aduşi de Domnii noştri, pentru împodobirea câte unui lăcaş de odihnă sau de rugă, altele le erau simţirile. Altfel, bătea inima lor. Nu ne-au dat o artă românească, în care să se simtă bătăile sufletului nostru. Nu ne-au dat o artă în care să vorbească ţărâna de aici, cu viaţa care e însămânţată în ea. Oamenii sunt legaţi de pământurile lor, sunt legaţi de soarta care i-a năpăstuit. Carnea lor seamănă cu locurile pe care trăiesc, iar sufletul lor cu vitregiile care i-au izbit. Cum dulceaţa miezului pepenului atârnă de brazda în care e îngropată sămânţa, aşa şi sufletul omului atârnă de locurile în care trăieşte.

Pictorul Grigorescu a ştiut că trebuie să înfăţişeze tot ce e românesc, tot adică ce avem deosebitor de alte seminţii.

Inainte de el, au fost şi pictori români. Ei însă, n'au izbutit decât să zugrăvească subiecte din istoria naţională. Intâmplări din războaiele Românilor, domni şi jupânese, icoane din întâmplările Românilor, erau toate compoziţii istorice.

Vine fiul plugarului dela Pitarul Dâmboviţei. De printre holde şi ţarini încărcate, el află misterul acestui avânt românesc care se îngroapă, cu fiecare an, într'o comoară de viaţă după care nimeni n'a scormonit.

Nu-i trebuiau lui *fapte istorice*, —cu toate că a lucrat şi tablouri cu scene din războiul de neatârnare. Ca să pună în zugrăveală *sufletul românesc*, îi erau de ajuns priveliştele din viaţa satului: «*carul cu boi*» care scârţăie din osii agale, ca o doină trece prin amurguri pe valea Siretului; «*ţiganca*» învăpăiată, cu surâsul mugurit în colţul gurii, un surâs atât de

5

molatic; «*ciobanul*» rezemat în bâta lui cioplită; îi erau de ajuns locuri și oameni din minunea ținuturilor noastre românești.

Și a povestit, în colori, sufletul românesc în ce are el țărănie curată: mișcarea naturii, seninătatea în fața morții, viața în trecerile ei nemărginite.

Omul e o putere care se agită. Lucrează, muncește, sapă pământul, răbotește în gospodărie. Se amestecă necontenit în ritmurile de mișcare ale firii. Și când cade răpus de soroacele de sus, trece în pământ cu împăcare de sine, pentru a da, din puterea lui săgetată, forță vie rădăcinii firului de iarbă. Moartea e o coborîre în sânul firii, pulbere răsfirată în țărâna ei.

In poezia populară, în poezia țăranului, e numai mișcare în mijlocul naturii. Voinicii, pe lună, flueră din frunză de răsună pădurile. Haiducii coboară cărările la vale, șuerând. Hoți cu durda în spate fugăresc călări poterile; și întind pământului galopul murgului voinic.

Omul e stup de forțe care fierbe și aleargă. Așa și în tablourile lui Grigorescu. «*Carul cu boi*» trece bătând din loitre la vale, ciobanii coboară cu ghioaga în spate, stăpâni peste rotirile zărilor senine. Și toți sunt în mijlocul naturii.

Uneori îi arată senini, încremeniți în liniștea lor înaltă. Imprejur nicio adiere, nicio batere de frunză, niciun clipot de ape. Munții în jur sunt pături de fum alburiu, gata a se așterne, ca troienii, peste o viață ce poate oricând coborî în tăcerea cea mare.

Demn totdeauna în fața morții, țăranul nostru trece în pământ cu credința că așa cer întocmirile sorții. Când a bătut ceasul destinului și s'a strâns

sorocul în semnul lui, pleacă în lumea de dincolo cu același împăcat suflet cu care ar porni în marea călătorie.

Liniștea în pragul ispășirii o găsim pe pânzele lui Grigorescu. Țăran dintre țăranii săi, suflet din sufletul neamului său, a păstrat credința străveche.

Și în arta lui, n'a făcut decât să desvăluie comoara sufletului țărănesc, să-i șteargă rugina, ca să se invedereze strălucirile; dar a avut grijă să-i lase pe mai departe mirosul pământului din care a desgropat-o.

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

Prieten bun cu pictorul Nicolae Grigorescu, cu Barbu Delavrancea, cu I. L. Caragiale şi Gh. Coşbuc. Zilnic sfătuiri, pentru noi gazete; aci destrămau urzelile unei poezii, aci descurcau în vorbe meşteşugul greu al scrisului. Caragiale, spumos și cu pornire în spre batjocură îl însoțea cu iubire pe Delavrancea, ager ca vidra înfuriată, pe Coșbuc, fiu de țăran cultivat şi trecut prin școli, pe Grigorescu, măsurat în gesturi şi în vorbă cuminte.

Printre toți, graiul sfătos al lui Alexandru Vlahuță, răsuna ca o înțelepciune. Despre pictorul Grigorescu, pe care-l vedea ades la Câmpina, unde-l găsea cu şorțul murdărit de colori şi cu ochii plini de vedeniile zămislite din vălurile fanteziei lui, a și scris o carte: *N. Grigorescu*. Vorbim despre acest mare zugrav al sufletului țării, în altă parte. Ne mulțumim aici să spunem că era şi el țăran de prin părțile Dâmboviţii, Căznise de mic un meșteșug din care ținea să aducă acasă demâncare mamei lui sărace. Invăţase dela marele meşter care e natura, cum se îmbină vopselile pe pânză când vor să dea zugrăveli frumoase. Din colori întocmise fel și chip de tablouri, care înfăţişau priveliști dela noi, oameni, întâmplări din războaie. Despre aceste pânze ale lui Grigorescu a scris Vlahuţă. E o carte bine cumpănită. A împărtășit aici, tuturor,

simțirile ce-i străbat sufletul când se găsește în fața tablourilor lui Grigorescu. Urmărește firul de viață tras din viața lumii și întors în colori; și această mișcare a vieții, desfășurată din linii și colori, e arătată cititorilor. Nu s'a scris o a doua carte mai de seamă despre marele nostru artist.

Cu Gheorghe Coșbuc a pus Alexandru Vlahuță temeiurile unei reviste « *Sămănătorul* » (1902) de mare însemnătate pentru cultura românească. « Sămănătorul » își propunea să desmorțească izvoarele curate ale literaturii. Veniseră, în decursurile vremii, multe valuri încărcate și ne abătuseră dela adevărata cale. Se lăsau oamenii târîți de moda din Paris sau de prin altă parte și îmbrăcau cultura în haină împestrițată de nu semăna cu simplitățile dela noi de acasă. In « Sămănătorul », cei doi fii de țărani, Vlahuță și Coșbuc, își propun să lupte împotriva societății ușuratece, pierdută în traiul lăfăit și în stricăciune, și încearcă să aducă val de viață sănătoasă, așijderea ogoarelor țării, cărora ciocârliile le știu tăriile și soarele vigoarea. Desțelinând câmpurile literaturii încărcate de ciulini și buruieni, trag brazdă nouă și seamănă idei puternice ca roadă bună să culeagă urmașii.

Se întâmplase pe vremea aceia că murise Eminescu. Murise în ospiciu, răpus de gestul necugetat al unui cântăreț: Petrino. Cât a trăit, nu era băgat în seamă; dar când s'a auzit de felul morții lui, milă mare s'a stârnit în oameni. Și astfel, și-au adus aminte că acest Eminescu a făcut stihuri frumoase, cum nimeni până la el nu mai alcătuise; și-au adus aminte că a scris în ziarul « *Timpul* » articole în care vorbele înțelepte, gândul bun și îndrumarea cuminte sunt mai

de râvnit decât mierea stupului încărcat; şi şi-au mai adus oamenii aminte că printre ei a trăit şi ei nu l-au cunoscut. L-au lăsat să sufere şi să îndure, în mijlocul unei nepăsări ce nu poate fi osândită în deajuns. Şi ca să-şi răscumpere vina, au început să-şi arate simpatia pentru zeul fulgerat de pe soclul lui, de un destin neasemănător de nedrept. S'au strâns bani pentru monumente, i-au fost culese stihurile de pe unde zăceau împrăştiate prin reviste, versurile au fost întoarse în cântec, se înlăcrămau fetele de pension, îl imitau tinerii, îl slăveau cărturarii, îl considerau politicienii. Eminescu era acum un punct de admirare intrat în atenţia tuturora.

Bine că l-au luat pe el, nealintatul, obositul de durerile vieţii, însângeratul de suferinţele lumii şi l-au legănat în simţirile lor calde, pornite din inima cea mai curată.

Răul, însă, se lăţise. Admiraţia pentru Eminescu îmbolnăvise sufletele. Tineretul lâncezea, închipuindu-se măcinat de o tristeţe fără temei. Spune Vlahuţă:

« *Chipuri palide de tineri osteniţi pe nemuncite,*
« *Trişti poeţi ce plâng şi cântă suferinţi închipuite,*
« *Inimi laşe, abătute, făr' a fi luptat vreodată*
« *Şi streine de-o simţire mai înaltă, mai curată.*
« *Ce sunt braţele acestea slabe şi tremurătoare?*
« *Ce-s aceşti copii de ceară, —fructe istovite 'n floare?*

Mare admirator al lui Eminescu, încălzit la simţirile lui şi luminat de gândurile lui, a căruia muzică adâncă şi răsbătătoare a împrumutat-o în poeziile sale, Vlahuţă nu putea trece cu vederea răul veacului său. Şi după cum Eminescu se împotrivise timpului pe care-l

osândea pentru patimile lui urîte, tot așa Vlahuță osândește generația sa îmbolnăvită fără pricină. Căci zice el: *poetul e stăpânitorul unei limbi dumnezeești, e un făcător de bine care poate să descopere mulțimilor nepricepute zări largi și frumuseți necunoscute. Se petrec pe lume drame mișcătoare, în năpraznica vâltoare a torentelor vieții multe pier nepovestite, în lupta asta nesfârșită a existenții mulți eroi dispar fără de slavă,* —aceștia trebuie să intre în povestirile scriitorilor. Suflet sfios, plin de evlavie și simțitor la necazurile mulțimilor, Alexandru Vlahuță avea să descrie el în cartea «*Din goana vieții*» durerile omenești, tinerețea spulberată de năprasnica moarte, școlari topiți de tuberculoză în cămine sărace, vieți retezate timpuriu și împliniri dureroase ale fatalității.

Și el a fost cândva doborît de boala veacului; credea și el că se ajunge la nemurire cu revolta deșartă și cu lacrimi stoarse în silă:

« *Am bocit și eu nimicuri, ce-mi păreau pe-atuncea sfinte,*
« *Dar când m'am uitat în juru-mi și-am văzut că e o boală*
« *Și că toți începătorii, de abia scăpați din școală,*
« *Ofiliți în floarea vârstei de-un desgust molipsitor,*
« *Iși zădărnicesc puterea, focul tinereții lor,*
« *Ca să legene 'n silabe, pe tiparele găsite,*
« *Desperări de poruncească și dureri închipuite,* —

atunci a zis gândurilor oarbe să s'abată pentru totdeauna. Lumea e o veșnică mișcare. Firea, viața, omul, așezările sociale, toate sunt în mișcare. Apa lovește în stâncă, stânca e scobită, prăfuită, măcinată; vine valul și spulberă pietrișul; se adaugă viața și își înfige rădăcinile; crește o floare, un fir de iarbă, o buruiană;

buruiana rodeşte, îşi asigură sămânţa şi piere. Şi aşa merg toate. Firea are aceeaşi lege pretutindeni, totdeauna. Peste tot deci, e mişcare. Starea pe loc e moarte, e încremenire. Şi când lumea asta toată e o veşnică mişcare, când şi puterea cea mai mică îşi îndeplineşte o chemare în eterna armonie generală, e o abatere dela datorie să-ţi cheltuieşti puterile ca să faci pe oameni mai răi şi mai trişti. Cu cuvântul tău să despici pânza întunerecului în două, să desvălui de sub ceţuri punctul luminos al lumii noi şi s'ajuţi mulţimile să se înfrăţească şi să cucerească.

Aşa a fost Alexandru Vlahuţă.

A cântat durerile lui, ale semenilor, ale lumii. Şi s'a învrednicit să cheme la lupta dârză a vieţii, la reînviere şi la împărtăşirea cu vrerea de a trăi.

« *A revenit frumoasa primăvară;*
« *Copacii par'că-s ninşi de atâta floare;*
« *Dorinţi copilăreşti, renăscătoare*
« *Fac inimile noastre să tresară.*

« *Iubire e în razele de soare*
« *Şi farmec în a codrului fanfară*
« *Şi visuri dulci în liniştea de sară*
« *In cer şi pe pământ e sărbătoare.*

« *Ascult, privesc, respir cu lăcomie,*
« *Căci toată frumuseţea asta-mi pare*
« *Că niciodată n'are să mai fie!*

« *Şi-s fericit c'am fost o clipă în stare*
« *Să simt, în marea lumii armonie,*
« *A gândurilor mele întrupare* ».

Este aici toată concepția de viață a țărănimii noastre. El însuși fiu de țăran din Pleșești (Tutova) trecut prin școlile înalte din țară, nu și-a schimbat cu nimic simțimintele și ideile. Infrățirea cu natura, pătrunderea în secretele armoniei firii, îi ușurează viața, îi mântuie tristețea și îi orândueste moartea. Freamătul codrilor, liniștea înserării trezesc în suflet dorinți și în inimă răsunetul iubirii. Soarbe lacom vraja naturii fiindcă toată frumusețea asta n'are să mai fie. A avut și el norocul de a fi odată. De aceea, când mai târziu, îl vor răzbi gândurile morții, în poezia «*Din prag*» nu se va lăsa subjugat de amăgirile ei, ci se va mântui de ispită adulmecând priveliștile din afară.

«*Este lesne să-ți repezi un glonț în creer,*
«*Dar pe cer scântee luna, dar în iarbă cânt'un greer,*
«*E-o mișcare, e un farmec, care 'n veci nu se mai curmă*
«*Și când te întorci și cugeți, lung privind ce lași în urmă,*
«*Simți că nu-i chip să te saturi, c'a trăi i-o fericire*».

Și astfel triste sau numai duioase, înfiorate sau de adâncă desnădejde care zdruncină cumpăna sufletului, poeziile lui Vlahuță spun același lucru: râvna de a trăi, de a vrea, de a acționa.

Era un credincios. Cobora doar din părinți cu frica lui Dumnezeu cari s'a călugărit apoi, iar un frate a trăit mult timp la Agapia, ca monah. In familie, trebuie să fi fost o atmosferă de zmirnă și de evlavie, pe care tatăl (Nicolae) și mama (Ecaterina) s'o fi răspândit din sufletul lor, arzător după iubirile Celui ceresc. Cu ce a primit dela părinți, cu ce a adunat dintr'o copilărie petrecută pe valea Similei și din ce au adauș

întâmplările vieții, răutatea oamenilor, destrăbălarea societății și temperamentul său nemărginit cuprinzător al înțelesurilor suferinței, a rezultat sfătoșenia acestui om cumpănit și îndrumător de bine.

A iubit natura și icoanele ei.

După cum prietenul său Nicolae Grigorescu dăduse în vopseli frumusețile țării, Vlahuță avea să pună în cuvinte aceleași priveliști care au umplut, cu minunea lor, sufletul său. In « *România pitorească* » vorba simplă, gândul curat și limpede, admirația, iubirea, dau mantie vie frumuseții munților, apelor și ținuturilor românești. Iar în cartea « *Din trecutul nostru* », figurile de domni și domnițe, jupânese evlavioase și prea cucernice, sunt înfățișate în toată bunătatea sufletelor de o curăție fără asemănare.

Apele în jurul izvoarelor, codrii cu freamătul frunzelor, ținuturile cu întinderile oable ale șesurilor, trecutul cu splendorile, actele de vitejie și faptele de arme, forfota muncii și fulgerarea idealului, —iată ce a ținut prin viață pe acest sfătos fecior al brazdei.

Și când a murit la 1919, după o viață desfășurată în silinți de bine, ar fi putut să se împotrivească unei morți care-l secera din mijlocul atâtor podoabe ale firii, dacă împăcarea cu sine n'ar fi cerut, sufletului zbuciumat, odihnă.

BARBU DELAVRANCEA

Sala era înţesată de lume. Ca boabele care se ţin de coarda aceluiaşi ciorchine, ascultătorii se îngrămădiseră în jurul aceluiaşi scaun. Gălăgia pornea în încăperile clădirii ca un zvon care devenea zumzet de stupărie. Chicotele domnişoarelor tinere, se întretăiau cu vocile bătrânilor. Nerăbdarea creştea pe vreme ce înaintau indicatoarele ornicului.

Şi când a apărut cel aşteptat, fierberea a contenit ca prin farmec. Muţenia s'a aşternut peste tot ca o pânză metalică în firele căreia băteau cuvintele vorbitorului. Un om bine legat, cu faţa galbenă şi uscată, cu părul numai rotocoale şi smocuri, aplecase peste marea de oameni nişte căutături pătrunzătoare şi vii, ţâşnite, ca două flacări, din vatra unei firi de un clocotitor neastâmpăr. Ca un codru prin care trece adierea, voinţele lor se pierdeau, se topeau în graiul oratorului. Şi când se încingea ca o furtună în care erau toţi amestecaţi într'un vârtej, părul se înăsprea ca ţepii de metal, figura întărea liniile de ai fi zis că e ţesută din nervi, iar corpul se încorda par'că ar fi fost aşezat pe ţevi de oţel. Ochii căpătau atunci o lumină care înfierbânta auditoriul ca 'ntr'o baie de spuză arzătoare.

Era Barbu Delavrancea.

Cu puteri, ca ale pământului care se revarsă din straturile cele mai adânci şi topeşte tot ce întâlneşte

în cale, fusese înzestrat cu însușirea de a însufleți masele. Sub cuvântul lui, ascultătorul își pierdea limpezimea judecății, rămânând numai suflet și numai simțire care intra în stăpânirea acestui vraci al vorbei frumoase. Un munte de foc ce se prăvălea din înălțimile sale și amenința să înghită tot ce întâlnește, el se deslănțuia cu puterea dintâi a stihiilor firii, izbucnind într'un avânt nestăvilit. Fantezia lucra mreje pentru vis; mintea isteață combina judecăți pentru a convinge; inima țâșnea în răsufluri pentru a cuprinde. Și vorbele curate, culese din graiul popular, suiau pe inima ascultătorilor cum suie arcușul pe vioară.

A fost cel mai mare vorbitor al vremii sale. Mare orator și mare avocat. Când apăra împricinații, tremurau adversarii din tribunal. Și când l-a apărat pe prietenul său Caragiale, împotriva unui clevetitor de meserie, a stârnit răsunet peste tot. Caragiale era și el unul din cei mai mari scriitori ai noștri. Cunoștea bine viața de mahala, spoiala de cultură și lustrul de civilizație al oamenilor din marginea orașelor și a început să batjocorească, în povestirile sale, pretențiile lor. Omul politic mărunt dar înfumurat, neștiutorul îngâmfat, cutezătorul fără temei, într'un cuvânt toată pleava de lume fără niciun fel de chemare, a fost făcută de batjocură. Compusese o năzdrăvănie de piesă și fusese învinuit că ar fi furat-o dela alții.

A fost un proces mare. Barbu Delavrancea, care era în tovărășia lui Caragiale, a primit să-l apere în fața judecății și să-i spele rușinea nemeritată. Să se fi dus cineva să-l asculte pe Delavrancea în clipele acelea, dacă ținea să vadă ce sunt înzestrările cuvântului care mișcă și răpune. Știa să meșteșugească vorbele,

şi să le înnoade în crâmpeie frumoase. Când se pornea, era potop de gânduri bune, îmbrăcate în podoaba lor cea mai curată. Te lua ca un şuvoi la vale şi te ducea până te pierdeai în adâncuri.

Dela un Mihai Cogălniceanu, cel ce împreună cu Vodă Cuza, a dat ţăranilor pământuri, nu se mai pomenise atâtea înzestrări la cuvânt. Credea în puterile poporului nostru, credea în rolul ce trebuie să jucăm.

Era Barbu Delavrancea fecior de ţărani, al lui Ştefan Ştefănescu şi al Mariei, « Mama Baba ». Se născuse în satul Sohatu din judeţul Ilfov. Şi azi, se găsesc, pe oleaturile acelea, aşezări ale spiţei lui ţărăneşti, cu numele Ştefan.

Făceau oamenii, pe vremurile dela 1858, cărăuşie. Nu veniseră încă înnoirile ţării cu drumuri de fier, lucru întâmplat tocmai sub fericita domnie a lui Vodă Carol. Duceau grâne cu carăle la Obor, în Bucureşti. Aşa se vede treaba, a rămas tatăl său grânar în Delea Nouă din marginea Bucureştiului.

Din negoţul cu grâne, abia i s'ajungea să întreţină casa împovărată cu nouă copii. Povesteşte Delavrancea:

« Eram cel din urmă copil. Adormeam totdeauna, ca pe puf, într'o troacă aşternută cu scutece vechi şi arse de atâţia copii cari se odihniseră pe ele.

« Voi, cari aţi supt lapte strein şi v'aţi legănat pe braţe plătite, aveţi dreptate să nu înţelegeţi.

« Când m'am săltat şi alergam prin grădină şi prin viile din apropiere, odihna şi somnul pieriseră cu cele dintâi cuvinte, cu cele dintâi dorinţi conştiente, cu prima vrere înţeleasă şi voită.

« Imi plăceau basmele, zisele din bătrâni şi mai ales întâmplările apucate de neamul meu. Nu m'ai fi luat p'o împărăţie din poala bunichii; şi în serile când fetele mari, cosând la gherghef, spuneau câte istorii toate, de m'ai fi bătut, nu m'aşi fi vârît în plapomă.

« Incetul, pe nesimţite, creierul meu se turbura, se aprindea; în fitece noapte tresăream din somn, speriat, cu pumnii încleştaţi şi cu răsuflarea năbuşită. Muma Pădurii, Zmeoaica cea bătrână, Strigoiul şi Ielele care fierbeau, într'un cazan roşu ca para focului, mintea fetei de împărat, mi-apăreau în vis. Le vedeam mai limpede, de cum vedeam troscotul şi nalba din bătătură; mai real mi-apăreau ca dudul din fundul grădinii, în vârful căruia mă suiam. Glasul lor de dihănii, ascuţimea ghiarelor şi văpăile de pe beregată, îmi spărgeau urechile, mi-ameţeau vederea şi-mi dogoreau obrajii. Biata mama, lângă care dormiam, se trezea din somn şi în zadar aprindea văpaiţa şi mă mângâia, dându-mi să beau o cană cu apă. Eu, cu ochii deschişi, nu vedeam nimic, n'auziam nimic şi obrajii mi-erau aprinşi, încât mă usturau par'că ar fi fost pârpăliţi pe spuză.

« Rar deşteptam pe mama cu râsul meu, la miez de noapte, căci rar mi-apăreau Fata din dafin, fericitul Cheleş, Fata cea mai mică de împărat şi Zâna cea bună, care trecea pe Făt-frumos prin Valea lacrimilor ».

Aceasta a fost copilăria lui Delavrancea; plină de basme cu smei şi jivine care-i aprinsese creierul. I le povestise bunica într'o casă de oameni nevoiaşi, înnecaţi în trebi şi în sărăcie. După ce a făcut studii bune în şcolile înalte din ţară şi streinătate, întreţinut de iubirea fratelui său Nicu, din sufletul său nu vor fi

dispărut pe deplin aceste aduceri aminte. Când va fi având răgaz dela treburile zilnice ale avocaturii şi se va rupe şi din încurcăturile politicei (a fost şi ministru), iar sufletul său va râvni să se vădească, nu va izbuti să se despartă de peceţile copilăriei.

In povestirile lui, ne va înfăţişa viaţa dela ţară aşa cum a cunoscut-o.

Ne arată, într'o povestire « *Trubadurul* », viaţa de acasă, plină de zguduiri, de amărăciuni şi de umilinţă. O grădină prin care fugea sora-sa cu el în cârcă până la nucii dela gropile cu nisip când bolea de « cuţit » şi-l tămăduiau babele cu foi de leandru şi ţintaură. Păsările se certau în desişul grădinii, străchinile odorogeau pe masa rotundă, papucii se târşiau prin casa lipită cu pământ galben. Şi adormea ca pe puf într'o troacă cu scutice vechi şi arse de atâţia copii cari se odihniseră pe ele. Nouă fraţi fuseseră la casa părintească. Cotrobăia prin podul plin de lanţuri, bleauri şi leuci vechi de căruţe, vârtelniţi rupte, zăblăuri, dărace, piepteni de lână, meliţe şi sculuri de in. Asculta poveşti şi întâmplări dela fetele lucrătoare în gherghef, basme dela bunica şi credea în născocirile lor. Plânge la morminte şi se îmbolnăveşte, mic fiind, de temerea vedeniilor din legende.

In alte povestiri — « *Bunicul* » şi « *Bunica* » — Delavrancea ne arată figura blândă a acestor sfinţi ai bătrâneţelor. Bunătatea fără de hotar, seninătatea şi duioşia acestor umbre omeneşti care stăruie prin viaţă pentru a îndulci zvăpăiata copilărie şi a o astâmpăra, e învederată în toată frumuseţea.

In altă povestire — « *Odinioară* » — scrie despre muşuroiul de grânari din Delea Nouă. In mahalaua

grânarilor erau casele mici, văruite, înfundate în grădina cu «rogodele». Un urdiniș zilnic de țărani, sosiți de jos dela Dunăre, cu carăle încărcate, dă acestei mahalale înfățișare de iarmaroc. Copiii se zbenguie și sar, se pricep la drăcovenii și la o mulțime de jocuri.

Avea o nesfârșită milă față de cei săraci și umili. Din dureroasa amintire a copilăriei lipsite de orice bucurie, păstrase aplecarea în spre murmurul suferinței celor obidiți. Era puternică aducerea aminte a zdrențelor din troaca de albie așternută cu scutece. Intr'o povestire tristă pune durerea «milogului»: «capul milogului atârna într'o parte a cărutului. Tot trupul lui e o mână de carne galbenă vineție. Dela coșul pieptului la vale, îi înnumeri coastele. Picioarele îi sunt tăiate de sus, dar în locul lor, două răni cârpite petec de petec. Niște bețe subțiri îi sunt mâinile cu degete ascuțite, lungi și murdare. In tot acest monstru, nu trăia decât capul. Şi ochii săi mari, negri și plânși, cu genele sumese până la frunte, priveau adânc și blând. Pe fruntea ca sideful, i se rotocoleau inelele părului negru ca păcura. Pe buze îi încremenise un surâs îndurător». Iar alături de închipuirea clară a cerșetorului în căruț, ne dă trista poveste a unui copil care înnoată prin geruri de iarnă cu sorcova. Inghețat și flămând, zdrențuit și învinețit, colindă cu sorcovitul, în timp ce acasă, în sărăcie lucie, acoperită de prăpădul iernii viforoase, se stinge mama sa.

Pe cât de adâncă era durerea lui omenească în fața acestor ființe umilite și îngropate în mizerie, pe atâta îi era de mare protestul împotriva traiului din casele bogate. Intr'o parte curge belșugul de ai zice că raiul s'a vărsat pe pământ, iar în altă parte mizeria

omenească golește sufletele de orice încăput, cum golești un tub de conținutul lui. In povestirea « *Liniște* » e aceeași cocleală a sufletului revoltat împotriva celor buhăiți de prea mult bine. O astfel de viață o înfățișează ca pe-o condamnare. Te ard hainele pe care le îmbraci, pâinea pe care-o mănânci e amară, salteaua tare umplută cu bolovani, iar perna pe care-ți odihnești capul par'că-i îndesată cu mărăcini.

Fiul de țăran din Sohatu a adus, în scrierile lui, graiul sătenilor din Ilfov, după cum Creangă adusese graiul moldovenilor din Neamț, iar Coșbuc limba frumoasă a năsăudenilor.

Scormonitor al trecutului și al sufletelor, vădește, în tot ce a scris, sufletul țărănimii așa cum l-a cunoscut el prin satele muntene și printre cărăușii veniți cu carăle încărcate în Delea Nouă din marginile Bucureștiului. Basmele, zisele din bătrâni — cum le zice el — obiceiurile, bocetele, cântecele tărăgănate și haiducești, doinele, legendele, se împletiseră într'o urzeală din care a tors, mai târziu, frumoasele priveliști de țară.

Nu scrisese, oare, acest îndrăgostit de poveștile populare, cuvântul de vraje: « o, povești, povești, lumea toată este o poveste, căci ce-a fost odată ca niciodată a fost ca și astăzi și ce este astăzi va fi odată ca niciodată. Câte focuri, câte lumânări și câte văpăiți n'au ars, poveste, și toate s'au stins și multe se vor aprinde ca să se stingă iarăși, numai tu, poveste, nu te vei stinge decât cu cel din urmă om și numai el va ști bine că lumea asta a fost o lungă și aceeași poveste ».

Obârșia țărănească a lui Delavrancea suna, în sufletul său, ca un ecou ce vine de departe, din curățiile dintâi și sfinte ale copilăriei.

III. SINGURATICII

VASILE PÂRVAN

A fost, cu adevărat, un profesor.

Când se urca la catedră, îmbrăcat în haina lui neagră prinsă bine în jurul gâtului ca la preoții catolici, se închipuia pe amvon, predicator.

La Universitate, printre ucenicii săi sau la conferințele publice printre numeroșii lui adoratori, Vasile Pârvan era același păcurar de suflete. De sub atitudinea lui de bronz înfiorat, izvora o melodie a graiului care te ademenea și te fura. Și când începea să cugete asupra vieții și morții, asupra rostului omului, asupra menirii lumii și destinului neamurilor, ai fi zis că o gură streină vorbește prin el, atât era de pierdut pe drumurile vedeniei lui și atât de adâncit în urmărirea gândului plin de adevăr. Părea un inspirat, un însuflețit; el însuși unealtă în serviciul unor puteri de dincolo. Se întorcea parcă în spre sine, în spre adâncurile sale și își povestea sieși deslușirile tainei deslegate. In acea clipă, în fața numeroșilor ascultători, « Profesorul » se spovedea lui însuși. Glasul lua ton ciudat de muzică subpământeană, care gâlgăe undeva, nu știi unde, ca susurul unui pârâu clocotitor sub straturile de pământ. Il simți numai că vine de departe, din adâncurile negre ale planetului, și s'a oprit lângă tine murmurând surd, înnăbușit, astupat.

Un om înclinat către tristețile pătrunzătoare, — acesta a fost Profesorul Pârvan. Veșnic tăcut, totdeauna pe gânduri. Și gândurile lui erau ca lanurile de porumb toamna, când s'abate ceața și stolurile corbilor. Acest fiu al Tutovei păstrase înțelesurile suferinței și se simțea bine în suferința lui. Căci cel ce suferă —zicea el —e un sfânt și sfințenia e singura cale ce duce spre cer.

Cum pasărea se rostogolește în razele de soare, așa se rostogolea sufletul lui în suferință.

Il duruseră de mic pățaniile lumii și chinurile proprii. A fost copil sărac, din oameni săraci. Tatăl său, — un umil învățător prin Tutova Moldovei. De acasă, dela neamul său de țărani cari scormonesc pământul cu unghia însângerată ca să facă loc holdelor să crească, a moștenit Vasile Pârvan înclinarea de a sfâșia pieptul pământului cu târnăcopul ca să scoată de sub oseminte tainele trecutului străbun. S'a îndeletnicit a desluși în pietre, în cioburi sparte, în inscripții, enigmele unei istorii care cu greu se puteau cunoaște. Se îngropa zile întregi, până la brâu, în pământul dela Adam Clisi ca să scotocească după mărturiile istoriei noastre. A făcut săpături peste tot și din câte a găsit, a refăcut trecutul poporului român, tăind pârtie de lumină până în cele mai neguroase timpuri. De sub dărâmături și de sub ruinele peste care straturi moarte așezase curgerea vieții, a tras Pârvan povestea strămoșilor Daci. El a mers până la vatra cea veche a istoriei noastre, de unde au plecat începuturile românești.

Toate acele semne, adunate din rămășițe și din vechituri, urmele vieții care s'a mișcat aici, inscripțiile, monedele, săpăturile în lemn și pe vase de lut, se

găsesc în cartea lui numită « *Getica* ». Această carte e una din cele mai impunătoare opere de ştiinţă din câte au apărut la noi. E cartea noastră de căpătâi. O carte masivă, bine gândită, bine cumpănită. Cuprinde istoria dintâi a poporului nostru, din vremea când încă nu sosise bădia Traian să impoporeze oleaturile acestea cu stupul de oameni culeşi din împărăţia Râmului. Şi până a nu veni Traian, hălăduiau pe aici alte neamuri cari aveau soiul lor de viaţă, ocupaţiile, moravurile, credinţele lor.

Viaţa prinde în ea muşchi, încremeneşte, dacă stă tot într'un loc. Şi acolo unde a murit viaţa, unde a încremenit, ea a lăsat tiparul, a lăsat urma. Cine e priceput să desluşească tiparele vieţii care s'a istovit, acela îşi poate da seama de cum au dus-o pe lume oamenii de demult.

Vasile Pârvan adânc şi multe studiase în străinătăţi, crescuse la şcoala învăţaţilor din Germania. Se obişnuise să descifreze pe pietre graiul trecutului. S'a apucat cu ucenicii lui şi a surpat straturile pământului clintindu-le de pe aşezările făcute de vreme. A desgropat pietrele mărturisitoare de adevăr. Şi din cele ce a studiat şi a văzut, a tras încheierea că viţă bună de oameni a fost pe aici, cu însuşiri, şi nespus de viteji când era vorba de îndeletnicirile armelor. Din ei coboară neamul nostru, ca din întâia rădăcină. S'au adaos apoi viiturile purtate de Traian şi din împreunarea cu vechiul popor dacic, sămânţă nouă de oameni s'a ivit.

Această carte, « Getica », în care sunt înfăţişate obârşiile poporului nostru şi stihiile din care s'a urzit, este lucrată cu toată vrednicia. Grijă multă a cheltuit

învățatul român și migală iscusită a ostenit. Prin această carte, cumpănită cu toată înțelepciunea, Vasile Pârvan a dat ucenicilor lui nu numai cunoștințele pe care însușirile lui de învățat priceput și harnic le-a dobândit. A înrâurit, asupra lor și prin *metodul* de lucru, acel metod care stă în grija de a descoase pe nepripite, ci cu deamănuntul, un hrisov domnesc, a citi bine o inscripție, a desluși corect o scriere veche.

De mare falǎ a fost în străinătate, printre învățații Europei. S'au minunat și ei de atâta putere de muncă, de atâta încordată silință, de atâta râvnă necântărită, de atâta agerime a minții și bogăție a cunoștințelor. Era Vasile Pârvan învățatul cu cea mai adâncă pătrundere a trecutului îndepărtat al pământului românesc.

A învățat dela părinții săi, țărani, *munca ;* și tot din zestrea lor sufletească a moștenit obișnuința *tăcerii în muncă*. Prin viața sa întreagă, a fost pildă vie de muncă și model al tăcerii. Cântec a adus tăcerii, imn tăcerii, slavă tăcerii. Zicea el: adevărul e acesta. Fericiți cei cari nu-și irosesc viața căci o alta nu e; fericiți cei cari luptă împotriva morții, creând mereu gânduri și viață, căci fiecare clipă mai mult, trăită în frumusețe, e o întreagă veșnicie; fericiți veți fi când veți avea credința că în univers nu e nici viață nici moarte, nici bucurie, nici întristare, ci *numai mișcare*.

Adevărul acesta e: *fericiți cei cari nu-și irosesc viața în zadar căci o alta nu e*. Fiecare a avut norocul de a fi și el odată. Cel ce ține lumile pe umeri, stăpânindu-le prin voința lui, creându-le prin cugetul lui și mutându-le după planul lui, « Acela Unul Nevăzut » dela care toate se trag, statornicește fiecăruia rostul lui, destinul lui. Ceea ce ne-a dat El, puterea ascunsă care

îndrumă toate, nu trebuie să irosim în zadar. Ci să păstrăm şi să desăvârşim.

Şi desăvârşim, înfrumuseţând. Să înfrumuseţăm sufletul nostru, viaţa noastră. Să-i dăm acea frumuseţe morală care singura ne deschide calea spre ceruri. Să înfrânăm patimile mărunte, să stârpim micimile inimii, să retezăm beteşugurile sufletului şi să vindecăm vătămăturile lăuntrice, —numai aşa ne vom desăvârşi. Cine aleargă după alaiurile sgomotoase ale vieţii, aplauze va culege. Scamatorii de bâlci, iubitorii de zgomot şi de deşertăciunile vieţii, —aceia nu năzuesc către o viaţă frumoasă. Ei râvnesc să-i poarte mulţimile pe braţe, în clinchetul bătăilor de palme; umblă după turba laudelor zadarnice şi după hărmălaia biruinţii trecătoare.

Cine vrea să se desăvârşească în frumuseţea sufletului, acela fuge de lume, se fereşte de patimi, nu caută laudele şi nici trecătoarele bucurii. Ci se retrage în el însuşi, cum se retrage melcul în chilie. Şi încuiat aci, în silinţa lui de a se împlini, toarce fuiorul vieţii pe fusul împlinirilor de sine. Că nu e mai mare bucurie decât să te împlineşti pe tine, să-ţi îmbogăţeşti sufletul cu pornirile bune. In suferinţă şi tăcere, se prepară marea taină a vieţii fiecăruia. In suferinţă şi tăcere, se încheagă faptele măreţe. Laudă deci singurătăţii, tăcerii, suferinţei.

Şi după ce te-ai împlinit în tăcere şi te-ai curăţat în suferinţă, numai atunci să cobori în mijlocul naturii unde e mişcare, e viaţă. Ţelul vieţii este lupta împotriva morţii, este silinţa necontenită de a munci, de a crea. « *Fericiţi cei cari luptă, creând mereu gânduri şi viaţă* ». Să ne sforţăm mereu şi să creăm gânduri şi

viață. Cine e slab adastă, cine se îndoiește e laș, cine nu luptă nu înfăptuește și cine nu înfăptuește cade dela adevărata demnitate. Omenirea a dat înainte prin oamenii ei cari au luptat, cari s'au jertfit, pentru a crea gânduri, viață, fapte. Ingrămădirea de fapte, — aceasta e *istoria* omenirii; îngrămădirea de gânduri, — aceasta e *cultura* ei; îngrămădirea de viață, — acesta e *trecutul* ei.

Un popor își cucerește întâietățile între celelalte popoare, prin faptele lui de cultură, și prin puterea lui de viață. Și viața e muncă și munca se face în tăcere, și tăcerea și munca se călesc în suferință. Cine umblă după zgomote, acela își irosește puterile zadarnic; nu-și sprijină viața în el însuși. E ca ceasornicul care nu merge decât când îi sunt rotițele clătinate din afară.

Dar omul care-și sprijină viața în el însuși, trage puteri de muncă din lăuntrul lui.

Și ca oamenii sunt și popoarele. Pentru a avea dreptul să râvnească locuri de întâietate, trebuie să adune puteri de muncă, munca să o săvârșească în tăcere și să se înfrumusețeze prin suferință. Să îngrămădească fapte, să creeze gânduri, să creeze viață.

Națiunile, însă, izbândesc prin oamenii lor mari. Ele creiază gânduri, creiază viață și realizează fapte numai în măsura în care nasc din sânul lor oameni capabili de gânduri, de viață, de fapte. Dar ca să creeze gânduri și viață și, prin ele fală neamului, oamenii aceștia trebuie să se închidă în silințele lor, în vrerea lor. In marea tăcere se zămislesc luminile noi ale cugetării.

Când propovăduia ucenicilor săi, «*Profesorul*» se gândea la omul viitorului prin a cărui faptă și muncă națiunea avea să se ridice cu un stat de om mai sus.

Sarcina de a crea aceşti conducători de mâine îi revine şcolii. Şcoala are datoria de a alege din grămezile mulţimilor acele minţi cuceritoare de idei noi. Cum zice Pârvan: cine e cremene care scapără scântei, cine e vrednic şi rezistă, acela merită a conduce. Cine e simplu pietroi e dat la grămadă îndărăt pentru a servi ca pavaj pentru construirea drumului nou. In lupta pentru impunerea culturii româneşti, noi n'avem nevoie de pietroaie de pavaj, ci de diamant strălucitor. Avem nevoie de oameni cari să creeze gânduri şi viaţă. Şi creând gânduri şi viaţă, să împărtăşească şi poporul din gândurile lor, din viaţa lor.

Ca şi Mihai Eminescu, răscolitorul datinei străvechi, Vasile Pârvan credea în viitorul poporului nostru. Poporul românesc e un popor ager. Născut în primejdii şi crescut în primejdii, şi-a ascuţit inteligenţa, şi-a sporit voinţa, şi-a oţelit curajul. « Copilul ţăranului e aruncat în lupta vieţii încă de când e mai mic decât căciula de pe capul lui taică-său. El trebuie să înveţe singur a ieşi din încurcătură ».

Aceasta îl face ager la minte, scânteietor, cu stăpânire de sine în timpul luptei de inteligenţă, sfredelitor până în adâncurile duşmanului, gata oricând a-l răpune. Fiinţa lui stă totdeauna încordată ca o strună, ca să preîntâmpine primejdia.

Aceşti copii ageri încap, însă, pe mâna unor oameni strâmb pregătiţi ori rău conduşi. Sufletul ţăranului neaoş e mutilat, sfărâmat, de o şcoală care nu corespunde menirii sale. Aşa cum e rânduită, şcoala primară nu e decât « spital pentru mutilaţii la suflete ».

Ca să-şi vină în fire, trebuie să dăm acestor copii atmosfera de acasă, vioaie, veselă, caldă. Şi fără îndo-

ială, multe suflete vor înflori, strălucind prin isteția lor pătrunzătoare, clară, creatoare. Copiii țăranului nostru, vioi și clari la minte, n'au nevoie de pisălogeală ucigătoare. Aceasta e bună pentru națiile greoaie, pentru copiii lor molăi și înceți.

Și noi, Românii, am făcut greșala de a lua model de învățătură dela alte popoare. Am împrumutat tocmai dela aceste popoare greoaie și cu copii molăi școală ucigătoare pentru poporul nostru sprinten, cu copii ageri ca veverițele înfuriate.

Când a văzut « profesorul », cum ne-am abătut pe cărări rătăcite, a zguduit sufletele tineretului și l-a însămânțat cu misiunea cea mare de a cărei împlinire sunt răspunzători.

« Noi suntem preoții aspri ai unei religii de purificare, —zicea el. Să alegem piatra scăpărătoare de piatra de pavaj, s'o șlefuim bine prin școală.

Veșnic singuratic, veșnic tăcut. Și când propovăduia, « Profesorul » propovăduia unui tineret pe care-l dorea în fruntea poporului său, coloană statornică a spiritului, în luptă cu celelalte popoare. Iscusit cugetător, neîntrecut însuflețitor, avântat predicator, înțelegea altfel viața și menirea ei, judeca altfel lumea și destinul ei, citea altfel în rosturile omului și în îmbinarea lor.

Cu ochiul scânteind, parcă întărîtat de tăietura nouă a unui gând, când apărea el la tribună, ascultătorii se pătrundeau de un entuziasm aproape religios. Vorbirea lui largă, brodată cu imagini de un farmec nespus, tăiată cu gânduri adânci a căror putere te câștiga, răsuna ca un clopot sub cupola unei mănăstiri. Iar el, preot suit pe amvon, slujea evanghelia măririi;

a măririi omului. Şi dacă l-ai fi văzut în clipele acelea cum se răsucea în spre sine şi cobora în adâncurile sufletului său, pentru a smulge de aci ce este mai sincer şi mai înţelept, ai fi zis că în *« omul acela »* clocotesc neliniştele de a se lămuri; de a-şi lămuri surâsul amar deschis spre lume; de a-şi desluşi, sieşi mai înainte de toate, înţelesurile vieţii.

Inchipuiţi-vă o apă cu valurile liniştite, întinsă, fără cea mai mică încreţitură pe suprafeţele ei. Adâncurile, însă, fierb şi se agită furtunatic sub apăsarea puterilor care se ciocnesc şi se îmbină.

Aşa a fost sufletul lui Vasile Pârvan.

Fierbea de dorinţa de a-şi vedea neamul său mai sus. Şi i-a pus la îndemână porunca împlinirii: *suferinţa*, *munca*, *tăcerea*. Singura bucurie a omului e vârful din care a cucerit înfăptuirile spiritului.

Pentru asta trebuie să te retragi în singurătate, să te îndemni la muncă şi să păstrezi tăcere.

Vasile Pârvan n'a fost numai un profesor de istorie veche, ci un profesor al generaţiei sale.

Dar, mai ales, un *profesor de înţelepciune* neamului său.

AUREL VLAICU

Vremea bătea 'n toamnă. Castanii își pierdeau podoaba. Şi despuiați de frunziș, loveau din crengile veștede, aerul uscat.

Vântul spoia caldarâmul cu medalioane mici de foi ruginite.

In acest început de toamnă, când armatele române făceau exerciții de examenul morții în Bulgaria, un tânăr inginer străbătea văzduhurile pentru recunoașteri. El căuta cu multă pază punctele din care pot zbura avânturile cuceririi. De mult folos a fost armatelor noastre în acest război. L-au și răsplătit conducătorii cu o medalie de aur.

Şi când misiunea a fost isprăvită, apele sufletului abia atunci au început să fiarbă. Il muncea de mult un gând, îl chinuia un vis: trecerea Carpaților. Şi când visul a fost copt, ființa lui prea plină a cedat. Cocorii se pregăteau tocmai de plecările cele mari. Iar el, suit pe un cocor de fier, pe aeroplanul său, a pornit la înfăptuirea visului. Era un aparat meșterit de el, plănuit de el, lucrat de el, în arsenalul armatei. N'a apucat însă să treacă vârful codrilor, când pânzele de sârmă s'au resfirat și s'a clintit o piuliță. Indată, viața mașinăriei s'a oprit pe loc. Destinul a apăsat pe un șurub ascuns și ferit. Şi s'a prăvălit din înălțimi pasărea

de fier, cu inginer cu tot. L-au găsit morman de carne, împrăştiat printre piese şi lemnele arse.

Aşa s'a istovit Aurel Vlaicu.

Sunt câteodată vise prea mari care nu încap cuprinsul mărunt al unui suflet. Şi sunt chemări care depăşesc viaţa mărginită a unui om. Dar cutezanţa faptei lui umple, cu însemnătatea ei, istoria zbuciumărilor de veacuri. Carpaţii, păziţi la trecători de suliţele honvezilor, trebuiau trecuţi cu avântul zborurilor fierului şi cu huetele voinţei uriaşe. Acest inginer, fecior de ţăran din Binţinţii de lângă Orăştie, a plătit cu viaţa semeţia. Incerca, la 1913, ceea ce armatele române, conduse de Regele cel Loial, aveau să împlinească peste câtva timp, pentru totdeauna. Aurel Vlaicu cădea ca jertfă a visului cel mare, care dela mortul îngropat în pulberea Turdei, ne mistuia sufletele şi ne îndârjea vrerea.

O fi crezut el oare, atunci când a păşit în Vechiul Regat, cu geamantanul încărcat de planul aparatului zburător, — de se stricaseră de râs vameşii trecătorilor, — că va trebui odată să cadă jertfa visului său îndrăzneţ? Dacă a venit în România, ai lui nu l-au ajutat să toarne în fier ideile lui. Il muncea gândul încă de când sosise din Germania dela studii, să facă un aeroplan şi să se pună în slujba armatelor noastre: « să aibă şi ei, săracii, aeroplan ». Dar era sărac şi banii cei mulţi cu care să construiască aparatul n'avea de unde să-i ia. A construit singur unul, din ce a avut: din lemne de brad, din hârtie, din ferotenii vechi şi din mătase. A turnat viaţă în el şi a început să facă, în Orăştia lui, mici sboruri. Plimba în el curioşii. Când au văzut ungurii minunea, l-au rugat să meargă la

Budapesta, să-i dea bani să construiască unul bun şi să vândă planul armatei maghiare. El, însă, n'a îngăduit. Ţinea ca descoperirea lui să fie în slujba miliţiilor noastre.

S'a aşezat tată-său cu gura pe el, a desfăcut gângănia de fier şi a aruncat-o în şură, printre roţile vechi şi uneltele plugăriei. Fratele Ion, tot aşa de meşter şi el la toate (« avea mână uşoară ca briciul ») îl ajuta la blestemăţii. Odată au făcut împreună o luntre cu motor, ca să lunece ca vântul pe apele Mureşului. O duceau la râu pe rotile. Se ţineau după ei copiii satului, că nu se mai săturau de minunăţii şi-i certa bătrânul, văicărându-se că nu i-au ieşit feciorii buni. Nădăjduia bietul să-l vadă pe Aurel om aşezat la treaba lui. Cheltuise pentru umblările lui în străinătăţi o mulţime de bani. Dorea să-l vadă inginer, cu leafă bună şi sprijin bătrâneţelor sale.

De mic se pricepea Vlaicu la invenţii. La Gimnaziul din Sibiu, s'a mirat profesorul, când a construit singur o maşinărie. La Pesta, la Universitate, şi la München, în Germania, tot aşa s'au speriat dascălii de învăţătura lui. După ce a isprăvit cu studiile, a intrat la Frankfurt, la o fabrică de automobile; a construit aci, cu propria-i mână, un automobil care a luat întâiul la o cursă; inginerul român Vlaicu a fost premiat. Armata a făcut-o la marină, ca să poată studia maşinile de război şi corăbiile. Il încânta pe acest inginer ordinea secretelor mecanice. Atâtea piuliţe care se sprijină una pe alta, zimţii cari se îmbucă, roţile care se ajută, pânzele de sârmă care susţin şi comunică, toate acestea sunt puse în mişcare de un buton. E de ajuns să apeşi scurt pe unul şi maşinăria prinde viaţă. Ii plăcea, pe semne,

să vadă cum toate șurubăriile iau viață din intenția lui, din porunca lui, din vrerea lui. In atelierul său, scotocea toată ziua fierăriile, împletea sârmele, potrivea îmbucăturile roților, încerca mișcările. De câte ori veneau Chendi și Iosif, —prietenii săi, —îl găseau încins cu șorțul albastru. Aplecat peste piesele cărora le cunoștea atât de bine rostul, inginerul torcea par'că o altă viață. Oamenii nu-l interesau, lumea nu-l interesa, viața de toate zilele nu-l interesa. El urmărea curenții și mișcările ascunse ale mașinăriilor. Observa cum se încheagă viața din nimic; cum începe și isprăvește la porunca lui. Ca un adevărat creator, în fața isprăvilor sale, ținea în mână destinele acestor mașini. Sufletul lor îl cobora din gândul lui, din planul lui; îl cobora în fier, cum coboară zugravul vedenia lui în colori, poetul visul lui în cuvinte.

Ce putea pricepe mintea simplă a lui Dumitru Vlaicu, țăran din Binținții Mureșului, din visul ascuns care topește, în flăcările lui, sufletul mare al fiului său? Credea bietul om că rosturile unei gospodării sunt mai presus decât ițele unui plan și calculele unei invenții, —acestea curată pierdere de vreme. Ar fi rămas el tare mulțumit să-și fi făcut feciorul «slujba la Impăratul» și să-și fi croit și el o așezare mai temeinică vieții.

Dar Aurel Vlaicu înțelegea altceva. El simțea chemarea. Sufletul i se umplea de aceeași pornire de care se umple vulturul când spintecă văzduhurile albastre, înălțimile, golurile și se ia în contră cu vânturile turbate. El trebuia să înfăptuiască invenția lui, s'o verse în trăiniciile fierului bun și s'o pună la îndemâna armatelor noastre: «să aibe și ei, săracii, un aeroplan».

Pe vremurile acelea, lucrurile erau la început. Astăzi escadrilele străpung tăriile şi taie depărtările. Ele duc marfă, transportă călători, pornesc ştafetele, poartă ştirile sau, rânduite pentru luptă, împrăştie sămânţa morţii peste tot. In fiecare zi, ochiul omului de pretutindeni poate vedea cum fuge cu repeziciune de fulger pasărea de fier, ale cărei aripi nu ostenesc niciodată. Dela soare răsare şi până la asfinţit, aeroplanele străbat depărtările. Ca şi un Flămânzilă din basme, ele înghit distanţele, cât ai clipi odată. De te-ai sui pe covorul fermecat, cel care te duce acolo unde te duce gândul, mai că întreci vitesa cu care umblă uriaşele păsări. Omul a cucerit aerul. Umblă pe sub ape, cum umblă prin văzduhuri, vâslind din aripe de fier.

Şi la începuturile începutului, la noi a fost Aurel Vlaicu.

Gândul lui a dospit planul măreţ, cel dintâi. Acolo în creierul cel înzestrat s'a plămădit ideea. A crescut din nimic, mai întâi ca o nelinişte, apoi a luat limpezimi de cer şi a năzuit să fie coborîtă în faptă.

Şi a coborît.

In 1913, tânărul înalt şi subţirel, cu ochii mai negri decât cărbunele şi mai înflăcăraţi decât văpaia lui, putea să urce în aparatul său şi să ia calea Ardealului.

Măreţia idealului însă l-a răpus. Ca toţi cei ce merg înainte, el trebuia să ispăşească semeţia.

Simţea împlinirea legii, împlinirea vremii şi adeverirea profeţilor; şi a trebuit să ispăşească.

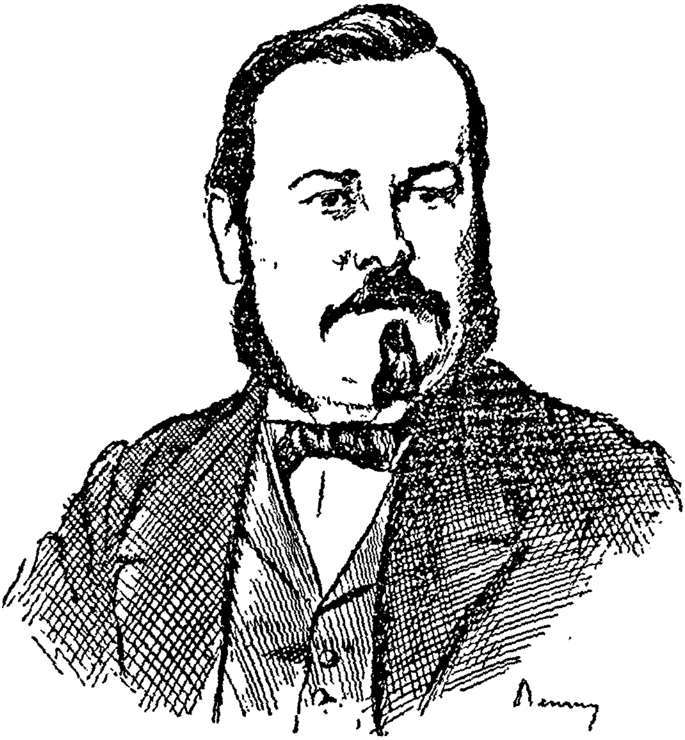
Jertfa lui Aurel Vlaicu, cel ce a căzut doborît de semeţia trecerii Carpaţilor, nu era decât o vestire a jertfelor de mai târziu.

A vestit plinirea profeţiilor şi apropierea sorocului din urmă.

Venea mântuirea şi trebuia împlinit botezul intrării în măcel.

Peste rosturile vieţii lui zdrobite ca o mare de colori, a crescut aurora.

NICOLAE FILIMON

Nu cobora nici el din os domnesc, părinții nu ocupaseră boierii mari pe o vreme când tot streinul se făcea bot de căluș la ranguri de seamă. Nici pe plușuri n'a trăit și nici popasuri sufletești n'a cules de prin streinătăți. Poate din partea despre mamă, preoteasa Maria, să se fi tras din viță mai aleasă, anume: dela o oarecare logofeteasă Safta, coborîtoare din Pană Negoescu.

Neam de neamul lui a fost popă: mamă-sa, fiică de popă, a unuia Stan; el, fiu de popă, al unui Mihai dela biserica Ienii din București. A învățat carte la dascălul Chiru dela Ienii și șturbulatic cum era, mânca bătaie sfințită de nu dădea cu săptămânile pe acasă. Umbla fugar pe la curtea boierului Scarlat Bărcănescu, sbenguindu-se cu «cuconașii» acestuia. La dascălul Chiru, să-l fi omorît nu se întorcea.

Trebuie să fi învățat și pe la liceu, carte mai subțire. Ce s'o fi întâmplat cu el, nu se știe prea bine, că nu mai întâlnim nicăiri dovadă că ar fi urmat pe undeva la învățătură. Fire cam întoarsă, înclinată spre colindătură, se prea poate să fi plecat la Paris cu fiii Bărcănescului, și se prea poate să se fi angajat la vreo muncă, întreținându-se din silințele sale; tatăl mort de mult, familia se găsea prea împovărată pentru slabele puteri ale preotesei Maria.

Nu știm ce se întâmplă cu el în această vreme. Il întâlnim mai târziu, înhăitat cu Anton Pann, fiul căldărarului, el însuși cântăreț de soiu și culegător de snoave populare; apoi cu alți cântăreți ca Unghiurliu și Cosea-fiul. Alcătuiau o bandă veselă care se înneca în petreceri, ținea zaiafeturi și se adâncea în păcătoșenii lumești. Nicolae Filimon se făcuse cântăreț de strană. Era fire veselă și cam nepăsătoare. Un scriitor de pe vremea lui, Ion Ghica, mărturisește că era « înalt, rumen, sprintenel, cu pletele de țârcovnic ». Cânta foarte bine și se pricepea să întoarcă melodiile bisericești pe tonul cântecelor de lume. Cunoscător al locurilor ascunse, unde se găsește pelinul bun și se frig trandafirii, se înhăitase cu o seamă de oameni bine văzuți cărora le spunea pe dinafară o mulțime de glume.

Iubea traiul bun. Mânca bine, bea bine, petrecea bine. Când era în toane, cheful devenea tot un râu de veselie spumoasă. Ii plăceau mâncărurile preparate de el. Spun mărturiile vremii: înjunghia mielul, îi scotea pântecele, îl cârpea la loc și-l acoperea cu pielea; îl înfunda într'o groapă cu jeratic și-l lăsa aci să se frigă; nu-l scotea până ce nu pocnea ca un tun; atunci, îl învălea într'o pânză și-l ungea cu un « fel de salță (zeamă) inventată de dânsul, făcută cu vin amestecat cu usturoi pisat și cu băcănii, cu lămâie și cu sare și te poftea la masă fără cuțit și fără furculiță, și-apoi să nu-ți fi lins degetele ».

Nu lipsea dela astfel de sindrofii un Anton Pann, cel isteț ca un proverb, care prin vremile acelea iubea un pui de fată de prin părțile Sibiului și-i trosnea inima a durere, pe care și-o înneca în vinațuri bune

și în chefuri. Era Nicolae Filimon —suflet deschis. Păstra cheile veseliei, cu Anton Pann, care nici el nu era lemn de altar.

Pe vremurile acelea, intrase în țară zavera cu Ipsilante grecul și se pornise răsmerița lui Tudor Vladimirescu dela Gorj. Prăpăd dumnezeiesc se abătuse peste țară; bântuiau molimile, seceta prăpădea recolta, ardeau conacele aprinse de zavergii, de turci și de armeni. Un soi de tristețe coborîse în suflete, ca o pâclă. Par'că se stingea veleatul și s'apropie, ca la evanghelie, sfârșitul pământului. De aceea, era o pornire către veselia ușoară, căutându-și clipe dulci de zaiafet când patimile curg mai neînfrânate, iar ființa, rupându-și zăgazurile, respira mai în voie.

Lui Nicolae Filimon i-au prins bine pierderile de noapte cu zurbagii petrecăreți. A întâlnit lume, a observat moravuri, a studiat suflete și înclinări. Curțile boierești, cu toată armata lor de grecotei ajunși, cu vătafi lingușitori și pismătăreți, cu ibovnice destrăbălate și viclene, îi erau adânc cunoscute. Viața de casă a Bărcăneștilor, a Banului Băleanu, a lui Isac Ralet şi Modroganu, cu tot neamul lor și toată slujnicăria perfidă, o știa pe de rost. Mult aveau să-i folosească aceste cunoştințe mai târziu, când va scrie despre tâlhăriile ciocoiești în cartea lui de căpătâi: « *Ciocoii vechi și noi* ».

Incolo, în afară de veseliile la care se deda, din când în când, era fire așezată, « modestă până a roși ». Cânta, ca să se întrețină, în strană la biserica Ienii unde slujise tată-său. Invăța, prin casele boierești, pe cucunași și zicea din flaut în tarafurile de muzicanți. Era atât de mare meşter al cântecelor și armoniilor că

articolele lui din ziarul lui Vasile Boerescu (*« Naționalul »*) erau tălmăcite pe graiul italienesc și respectos ținute în seamă la Roma. Printre oamenii vremii, Nicolae Filimon era temut și ascultat. Despre câte n'a scris el, în acest domeniu, și câte sfaturi bune și îndrumări sănătoase n'au adunat alții dela știința lui! Un Cezar Boliac, literator, —(care, din când în când, se apleca și asupra cioburilor îngropate în pământ ca să deslușească în ele ce urme de neamuri au trecut pe meleagurile noastre) —se mândrea să-l aibe la gazeta lui. Iar când a murit, la 1865, mult l-a plâns și de laudă mare i-au fost cuvintele.

De unde adunase Filimon atâtea cunoștințe și de unde se informase asupra a o mulțime de lucruri, nu se poate ști. Că în streinătăți, a fost puțin: odată prin Germania de Sud și în Italia. Dar atunci, era în vârstă.

Din viața pe care a dus-o, multe s'au întipărit în sufletul lui. Se interesase de viața orașelor, a curților boierești, a omului de jos. A și publicat cel dintâi basm popular, « Omul din piatră », în gazeta « Țeranul » a lui Ion Ionescu dela Brad, —acesta un mare povățuitor al țărănimii. După modelul lui Nicolae Filimon s'a luat mai târziu un tipograf, Petre Ispirescu, de-a cules comoara de basme românești pe care le citim noi astăzi.

La 1860, viețuia și Alexandru Odobescu, bărbat instruit, școlit prin streinătăți. El însuși mare scriitor și meșteșugar al vorbei frumoase, tipărea o publicație *« Revista română »*. Aici, publică Filimon, întâia oară, *« Ciocoii vechi și noi »*.

Ca fecior de preot, venit de jos, Nicolae Filimon nu putea să nu urască pe ciocoi. Era un mare iubitor

de patrie și de neamul lui. Stăpânit de credințe și de visuri ca toată generația, în fruntea căreia stătea Bălcescu, îi plăcea libertatea. Or, pe vremea aceea, moravurile erau mai mult decât rele, viața de curte mai mult decât destrăbălată, legea mai mult decât terfelită. Tinerii erau slujnicari, vicioși și vicleni. Dornici a dobândi mijloace să-și sature poftele și plăcerile, ei se lingușeau, se târau, vânau situații și țințeau pricopseli imediate. Aceste moravuri ale Bucureștiului din zilele domniei lui Cuza Vodă, le însemnează Filimon cu pecetea ticăloșirii în povestirea lui « *Slujnicarii* ».

Iar în cartea lui de căpătâi, « Ciocoii vechi și noi », este povestea vremilor din Domnia lui Caragea Vodă și răsmerița lui Tudor Vladimirescu.

Iată ce se întâmplase atunci: țările românești nu mai aveau domnii lor pământeni. Erau sub stăpânirea turcului. Și Inalta Poartă, adică Constantinopolul, ne trimitea domni greci din Fanar. Acești domni plăteau multe pungi cu bani ca să vină la tronul Principatelor. Și bine înțeles, îndată ce veneau, grija lor întâie era să-și răscumpere sumele vărsate Sultanului sau cine știe cărui vizir dela Poartă. Așa că intra Fanariotul în țară cu o armată întreagă de oameni cărora li-era încredințată sarcina de a culege, de pe spinarea poporului, gologănet. Schimbările se petreceau des. Se mai întâmplaseră și vremuri de secetă și ciumă și potop dumnezeiesc de alte boleșnițe astfel că visteria Statului era secătuită de tot, de sufla vântul prin ea. Fanariotul trebuia să-și închelbeze suma, — atâta știa. Incepeau, deci, dăjdiile, schingiuirile și ticăloșiile. Plătea românul bir și « pe oile seci » și pe cenușa din vatră. Iar dacă nu mai avea cu ce să plătească, îi

încingea fruntea cu cercuri de fier și i-o străbătea cu piroane. Mai mari schingiuiri nu s'au pomenit. N'au morții glas să povestească cele ce-au pătimit.

Și nu să zici că venea Domnul singur; ci se împrejmuia de o protipendadă care ne strica, prin felul ei de viață, moravurile, portul și limba; și se înconjura de o liotă de slujnicari cari lingeau mâna stăpânilor, le mâncau de sub unghie până dobândeau încrederea, apoi îl jecmănea pas cu pas până se pomenea boierul în sapă de lemn, iar slujnicarul devenia ciocoi căftănit.

Impotriva schingiuirilor, că nu mai putea omul să răsufle, a pornit răsmerița volintirilor lui Tudor.

Această epocă tulbure, dela 1821, sfârșitul domniei lui Caragea Vodă, o zugrăvește, în cartea sa, Nicolae Filimon.

Incepe astfel:

Treti logofătul Ghinea Păturică trimite marelui postelnic Andronache Tuzluc pe feciorul său, Dinu Păturică, însoțit de o scrisoare, în care-l ruga să-i primească feciorul în slujbă; nu de altceva, dar « să se mai roadă, să poată ieși și el mâine poimâine la obraze ». Andronache Tuzluc era un fanariot din preajma lui Caragea, venit odată cu Domnul. Se înavuțise din jaful și despuierile țărănimii. Dinu Păturică: un slujnicar, « scurt la statură, cu fața oacheșe, ochii negri, plini de viclenie ». Gata a se umili oricând, a-și suci șira spinării după dorințele milostivului, era lacom de mărire, înfumurat pe ascuns, iar pe față lingușitor și plecat. Ciocoiul Andronache Tuzluc îl oprește printre oamenii săi de curte și îi dă un rang de ciubucciu, adică să împlinească slujba de a aprinde ciubucul stăpânului.

Dinu Păturică este model de ciocoi: un om ipocrit, lipsit de curaj, lacom, mândru, brutal până la barbarie şi înzestrat cu o ambiţiune care plesneşte ca o bombă de îndată ce şi-a atins ţinta aspiraţiunilor sale, — spune Filimon. « In timpul pe când ciocoiul umblă după trăsura boierului, el află toate slăbiciunile stăpânului său şi îi ajută cât poate ca să şi le împlinească în paguba lui şi în folosul său ». Inima lui se împietreşte din pricina umilirilor şi înjosirilor, devine aspră ca iasca şi nu mai e în stare de niciun simţământ frumos. Pus în slujba slugăriei, e preocupat de o singură grijă: a afla metodul prin care să-şi facă stare. Şi după ce a ruinat deajuns pe nenorocitul boier, care nu l-a lăsat să piară pe drumuri de foame, părăseşte casa stăpânului tocmai în clipa când acesta simte cea mai mare trebuinţă de dânsul. Acesta, — spune Filimon — este ciocoiul.

Acesta va fi Dinu Păturică.

De îndată ce se crăpa de ziuă, Păturică se afla la uşa Postelnicului Tuzluc şi aştepta poruncile stăpânului. Când fanariotul se trezea, Păturică pătrundea în casă, îl freca pe picioare, îl ajuta să se îmbrace, îl ajuta să se spele, îi aducea dulceaţă, cafea şi ciubuc. După ce pleca boierul, se ducea la vătaf şi se purta cu linguşiri; se lua bine cu toată servitorimea curţii.

Prin astfel de plecăciuni, izbuti Păturică să capete încrederea tuturor, dar mai cu seamă încrederea lui Tuzluc. Se întâmplase ca ciocoiul Tuzluc, să ceară în căsătorie fata unui mare boier pământean. Boierul, însă, nu ţinu seama nici de rugămintea lui Vodă Caragea şi-l respinse. Tuzluc era furios. Ţintea, ca orice ciocoi, să intre în rândurile boierilor mari ai

țării, prin căsătoria cu o pământeană. Odată respins, începu viață de destrăbălare. Se îndrăgosti de o femeie vicleană, Kera Duduca. Kera Duduca era o « Veneră orientală, ieșită din rămășițele spulberate ale populațiunii grece din Fanar, precum odinioară strămoașa sa zeiască ieșise din spumele vânturate ale mării, avea o frumusețe perfectă, o inteligență vie și un spirit fin și iscusit ». Era o țigancă frumoasă, cu ochii prăpăstioși, nespus de șireată. Trăise cu fiul lui Caragea Vodă, un bezmetic, primea daruri ca țiitoare a Postelnicului Tuzluc și, între timp, se iubește și cu un tânăr calemgiu (copist de cancelarie) Iordache al Căpitanului Gheorghe Basma, dela visterie. Postelnicul Tuzluc află de legăturile țiitoarei sale. De aceea, îl trimite pe Dinu Păturică în serviciul ei, cu scopul de a o supraveghia și, ca slugă credincioasă, să-și vestească stăpânul de purtările ibovnicei sale.

« Am zis că greaca era vicleană ca o vulpe », ea pătrunde dintr'odată rostul lui Dinu Păturică în casa ei. Sluga e umilită, înjosită, bătută. Mâna care a lovit, este însă sărutată de Dinu Păturică. Prin prefăcătorie și șiretenie, a izbutit fanariotul să-și atragă dragostea Duducăi; apoi prin pofta de câștig pe care a știut să i-o strecoare în suflet, a legat cu ea tovărășie să-l jecmănească pe postelnic. Cei doi jefuitori învoiți, se încârduesc cu un zaraf evreu, Costea Chiorul; cu sprijinul acestuia încarcă lista de cheltueli a lui Tuzluc și rând pe rând îi scot moșiile la mezat. Păturică se îmbogățește, ajunge vameș la Hătmănie și pitar; apoi se căsătorește pe ascuns cu Kera Duduca. Află de tâlhărie Andronache Tuzluc. El însă nu mai poate face nimic, fiindcă în acel timp cade din domnie și Vodă

Caragea, protectorul său. Innebuneşte de durere şi e băgat într'un ospiciu, unde îl întreţine, pe ascuns, fostul său vătaf, Gheorghe, îndepărtat din slujbă odinioară, fiindcă cutezase să-i atragă luarea aminte asupra prefăcutei purtări a lui Păturică.

După izgonirea lui Caragea, tronul ţării trece în stăpânirea lui Alexandru Şuţu. Sub acest domn, Dinu Păturică ajunge în rang mare. Nu-i prieşte mult, însă, fiindcă izbucneşte răscoala volintirilor şi zavera. Şuţu e otrăvit. Răscoala e potolită, iar Grigore Ghica, noul domn, dă poruncă să fie osândiţi toţi aceia cari s'au îmbogăţit jefuind poporul.

Ii vine, astfel, şi lui Dinu Păturică, ora ispăşirii. Este pe deasupra oamenilor o dreptate eternă care nu se poate să nu coboare şi să nu răsplătească.

Dinu Păturică, fostul ciubucciu al lui Andronache Tuzluc, ademenise prea mult şi cucerise bunuri prin vicleană purtare ca să rămână nepedepsit. E vârît la ocna părăsită dela Telega pentru ispăşirea isprăvilor sale, iar Kera Duduca, greaca vicleană şi lacomă, fuge, cu ce putuse răpi, însoţind pe un turc, peste Dunăre.

In aceeaşi zi, în care Costea Chiorul, zaraful evreu, e pus la stâlp pentru fărădelegile sale, două convoiuri de înmormântare intrară « în uliţa cea strâmtă din dosul Bărăţiei ». Intr'un cosciug, însoţit de preoţi şi cântăreţi, era Andronache Tuzluc; iar în celălalt, tras de doi cai de sat, era cadavrul lui Dinu Păturică, în căruţă mizerabilă. « Iată cum îşi terminară cariera vieţii aceşti trei scelerați (criminali). Intâmplarea voise ca ei să se mai întâlnească odată, înainte de a se prezenta lui Dumnezeu spre a-şi da seama de relele ce săvârşiseră pe acest pământ. Cât despre Kera Duduca,

am aflat mai în urmă că ea, voind să facă pe cocheta şi în casa noului ei bărbat, fu descoperită de dânsul şi trimisă înaintea Cadiului, care ordonă să o coase într'un sac şi apoi să o arunce în valurile Dunării, după cuprinderea legilor musulmane ».

Pe când Gheorghe, fostul vătaf de curte al comisului Andronache Tuzluc, pentru bunătatea sufletului său şi slujbele făcute ţării, e cinstit de Domnul Grigore Ghica cu caftanul de mare spătar. El ia în căsătorie pe frumoasa Maria, fiica pe care o ceruse Tuzluc şi serbează nunta într'un alai cu adevărat domnesc. Pleacă apoi caimacan al Craiovei.

Aşa se încheie povestirea lui Nicolae Filimon.

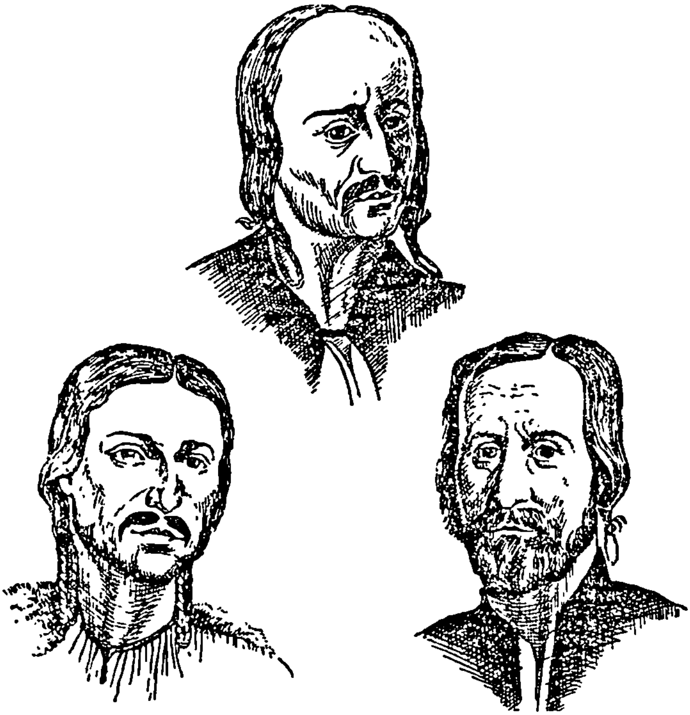
In această carte « *Ciocoii vechi şi noi* », una din cele mai frumoase povestiri cari s'au scris la noi, sunt înfăţişate ticăloşiile unei epoci, în care oamenii mişunau ca viermii în bulion, bântuiţi de păcatele măririi.

Acestor străluciţi luceferi ai viciilor, cari s'au ridicat pe ruinele acelora cari nu i-au lăsat să moară în mizerie, e închinată scrierea.

Şi lucrurile nu s'au schimbat prea mult de atunci. Iar pe fiul popii Mihai Filimon dela Ienii, l-a răposat Domnul înainte de a fi putut însemna la catastif şi hoţiile ciocoilor noi.

IV. RĂSCOLITORII SUFERINȚEI

HORIA, CLOŞCA, CRIŞAN

De trei ori a bătut Horia la porțile Vienei. Ultima dată, Impăratul plecase în Italia, așa că a fost silit să aștepte până în primăvară ca să-i poată înfățișa plângerile Românilor din Transilvania. Și când au început zăpezile să ocheșească și să dea iarba în față, a sosit din țările calde și Impăratul.

Era om bun Iosif II. Asculta nevoile populațiilor de jos, le înțelegea și, pe cât îi îngăduiau puterile, alina. Avea și el de lucru cu nobilii cari umblau cu iscoada și nu se supuneau pravilei. Câte ușurări nu acordase prin ucaze și urbarii, dar nu le luau în seamă. Ei puneau la doseală poruncile Vienei, le atârnau de ureche și pe-aci ți-e calea: tot ce știau, aceea făceau. Astfel, cu toată înțelegerea Impăratului și cu toată voia lui de bine, nimic nu se schimba din stările țăranului. N'a trimis Maria Tereza, împărăteasa, mama lui Iosif, știre guvernatorului Transilvaniei să cerceteze plângerile Românilor? La 1769, n'a dat ea poruncă să se orânduiască urbariul, drepturile de prestație între moșieri și iobagi? Ce s'a ales din ele? Nimic. Dietele au amânat, iar deputățiile trimise la Sibiu și-au stricat gura de pomană. Românii au rămas tot iobagi, supuși la munci silnice și obligați birurilor grele; erau tot jefuiți, tot umiliți, tot sărăciți, tot despuiați de drepturi. Bătuți și târșiți în truda grea a lucrului zilnic, răni adânci le săpaseră în

suflet umilirile și îngenuncherile. Chinga sclaviei scobise în mușchi groapă adâncă așa cum scobește în scoarța copacului lama briciului. Și, pe vreme ce înainta, se crăpa tot mai mult rana.

Incă din vremea lui Uladislau s'au dat înfiorătoare porunci de asuprire. Românul era legat de voia stăpânului său. Și a venit o vreme când Ungurii nu mai puteau aduna nici măcar soldați pentru arme. Așa s'a făcut că în bătălia dela Mohaci, și-au pierdut până și neatârnarea. Cu toate pedepsele pe care Dieta ungurească le aplica strașnic țărănimii, aceasta n'a mai găsit suflet de împrumutat.

Lupte ascunse, surde, mocnite, existau deci dinainte cu mult, și au existat totdeauna.

Când ajunge, însă, cuțitul la os și când din nicio parte nu mai nădăjduești scăparea, ce-ți mai rămâne altceva de făcut decât să-ți cauți reazemul vieții în tine însuți, să-ți așezi bine forțele, să te răsucești pe voința ta proprie și să te scuturi cu ultima putere de tot ce câinoșia oamenilor ți-a aruncat pe umeri povară de nesuportat?

Se jeluiau Românii Impăratului. Impăratul trimitea poruncă, iar nobilii își atârnau porunca de coadă și tăceau. Când a venit, la 1773, Iosif II prin Transilvania, —el care rupea și două boabe românești —a primit din mâna iobagilor 19.000 de plângeri. Mamele văduve din ținuturile Bihorului se plângeau, preoții din părțile Scheiului se plângeau, moții din hârtoapele Zarandului se plângeau. Le seca groful viața și le mânca snaga.

Când a voit Impăratul să-și refacă regimentele și să le dea desvoltare mai mare, grămezi nenumărate de

Români alergau din toate colţurile Ardealului să se înscrie voluntari în miliţiile grănicereşti. Era, pentru ei, singura putinţă de a se mântui de asupriri. Mult mai bucuroşi îşi lăsau viaţa pe fronturile galiţiene şi germane, decât să ducă traiul de acasă. Multe formaţiuni de miliţieni erau împănate cu grăniceri români. Şi nenumăraţi şi-au îngropat oasele în pământuri străine. Când a fost încăierarea cea mare dintre Francia şi Austria — mai târziu, — o grupă din aceşti grăniceri s'a purtat pe câmpul de luptă cu atâta bărbăţie că s'a minunat Napoleon.

Magnaţii vedeau în fuga Românilor, o mare primejdie. Pierdeau soldaţii în timp de războaie şi pierdeau forţele de muncă în timp de pace. Pentru a se împotrivi au făcut tot ce le-a stat în putere. Şi, mai cu seamă, au început să asuprească.

Toate, însă, au o margine. Plutaşii, băieşii, iobagii, preoţii, dascălii, sătui de atâta suferinţă, s'au ridicat toţi ca unul, şi sub căpitănia unui ţăran au pornit răscoala. La 1784, încep să se mişte comunele Bucium şi Muşca unde vorbise Horia. Apoi munţii Apuseni s'au cutremurat. Incepută în câteva sate, mişcarea ajunge să cuprindă întreaga Transilvanie. Dela protestul împotriva abuzurilor, ajunge la eliberarea de sub stăpânirea maghiară.

Ţelul acestei răscoale? — scoaterea poporului român din jug strein. Pricina ei? — asupririle fără seamă suferite de iobagul transilvan. Indemnul? — *Horia*.

Cine e Horia?

Numele lui adevărat: Vasile Nicolae Ursu. Era de fel din Albac, de prin ţinuturile Turdei, coborîtor

din neam de iobagi. Se făcuse cunoscut țăranilor prin vrednicia cu care apăra nevoile lor. De asuprea groful, Horia protesta; de asuprea oricine altul, Horia protesta. Era om priceput în a înșirui frumos spusa și cânta de ți-era mai mare dragul. De aceea i s'a zis și Horia, adică cel ce horește, cel ce cântă frumos. Se purta mereu țărănește, cu suman înflorat și în cojoc de piele tighelit cu găitane. Arăta mai mult scurt la stat, cu mustața de coloarea frunzei porumbului când bate vremea în toamnă, și meșter la cuvânt de-i curgea vorba ca apa din gură».

Horia n'a fost singur. Ion Oargă din Cărpiniș, pe numele cunoscut *Cloșca*, îl întovărășea mereu. Un om îndesat, bine ridicat pe mușchii lui, ca un urs mai mic; fața bătea în negru, vorbea peltic și umbla totdeauna drept, cu fruntea sus, mândru și sigur de sine. Se purta la fel cu Horia, țărănește, în cojoc și căciulă mițoasă.

Cel de al treilea, *Gheorghe Crișan*, venea din comuna Vaca Zarandului. Era un om aspru, setos de vânat, energic și sumeț. Când vedea sânge îi scânteiau ochii, căpătând o flacără vie de un roșu mistuitor; iar ființa îi stătea pe oțele, gata a se izbi cu dușmanul pe care și-l căuta când nu-l avea în față. Fusese în slujbă militară într'un regiment al contelui Gyulai; deprins, deci, cu fapte de arme.

Oricât de porniți împotriva ungurilor, n'ar fi izbucnit așa curând răscoala dacă nu s'ar mai fi petrecut și alte lucruri. Intâi: plutea în lumea întreagă, un duh al răsmeriței. Peste cinci ani dela ridicarea lui Horia, adică la 1789, în Franța, avea să se deslănțuie un cutremur social cum n'a mai văzut omenirea. Mișcarea se pregătea de două veacuri și mai bine.

Ideile se lățeau, treceau din om în om, modificau sufletele. Și când va izbucni la 89, praf și pulbere se va alege din tot ce fusese în Franța așezare și lege. Oameni noi, sosiți din măruntaiele națiunii, —ale acelei națiuni doritoare de trai mai omenesc, —se vor așeza la conducere și vor ocârmui după cum arată vrerea mulțimilor de jos. Multele neajunsuri ne mai putând fi răbdate, au ridicat obidiții steagul liberării.

Prin urmare, vânt de moarte plutea peste toată Europa. Adia boarea revoluției.

In acest timp, românii simțeau că Impăratul Vienei e cu ei. Știau că Iosif II e om înțelegător, vrea din toată inima să le facă un bine, dar îl împiedeca și îl înșela nemeșul. Ce gândeau ei: pentru ca Impăratul să ne poată fi de ajutorare, apoi trebuie să-l ajutăm și noi Românii pe Impărat. Și ajutorarea nu putea fi decât împotriva nemeșului. Doar de atâtea ori Iosif II se ocupase de durerile Românilor; de atâtea ori expediase ucazuri și alcătuise pravile; venise și în Transilvania. Totuși dosind poruncile, a amânat, și a făcut tot ceea ce i-a venit lui la socoteală.

Știau Românii lucrurile acestea.

Și mai știa Horia și altceva. Impăratul muncea un plan de reforme. Pe vremea aceia, Turcia era o mare putere, își făcea de cap în Europa și nemulțumea mereu Curtea din Viena, turburându-i treburile. Din Asia, de pe lângă Soare răsare și până în inima Europei, Sultanul și Vizirii își lățiseră stăpânirea; încruntau din sprincene și cruntătura lor trebuia să treacă drept poruncă.

Tot pe vremea aceea, în Rusia stăpânea o femeie aspră, pricepută în trebile domniei mai bine decât

mulți bărbați, —era Ecaterina II. De obârșie germană, se căsătorise cu țarul Rusiei, Petru III, acesta s'a stins timpuriu și a lăsat-o cu fiul său la tron. Impărăția Moscului era mare și ea. Se întindea cât nu poate nimeni cuprinde cu ochiul, pe depărtări pe care porunca țarului dusă ca vântul de abia o putea străbate. Era Ecaterina o împărăteasă plină de ambiții; ținea să spoiască cu renume și fală obrazul poporului său. Mai cu osebire, nu putea să sufere creşterea puterii turceşti. Râvnea să se întindă Moscul până la Constantinopol, iar nicidecum nu-i părea bine când năvăleau «păgânii» în Europa.

Și fiindcă singură nu putea să se încontreze, s'a hotărît să întindă mâna Impăratului Vienei. In înțelegere cu el s'a chibzuit să pună la cale înființarea unui stat liber care să stea piesă de manevră între Turcia, Rusia și Austria. Acest stat nu putea fi alcătuit decât din *Principatele Române* la care venea să se adaoge; *Transilvania.* El, odată întemeiat, ar fi luat numele de *Dacia* și ar fi avut menirea de a alcătui stavilă împotriva puterii năvălitoare a Osmanlâilor.

Și mai era și altceva. Lucrurile se copseseră într'atât că Horia găsise terenul pregătit. Biserica era de partea lui, deopotrivă cu poporimea. In fruntea bisericii era, pe la 1740, cu mare trecere în ochii mulțimilor, Episcopul Inochentie Klein. «Noi am fost moșneni în acest pământ al crailor —zicea vlădica — încă din vremea lui Traian. Am fost împovărați cu sarcini de tot felul. Națiunea noastră nu e mai prejos decât oricare alta din Ardeal, fie prin virtute, fie prin știință, fie prin pricepere în afaceri». Klein s'a ostenit să întemeieze biserica și să întărească lucrurile ei. De

s'a mai ostenit cineva pentru neamul acesta, apoi el cel dintâi a fost. Râvnă atât de deplină avea, cât mai pe urmă şi episcopia o a pierdut pentru binele neamului său. El cerea: să fie poporul ridicat din mizeria în care se afla, să fie adus la rangul de stăpân şi primit între moşneni; din oameni fără patrie să fie făcuţi cetăţeni; preoţii să aibe biserici şi moşii bisericeşti, să fie scutiţi de dăjdii şi puşi în aceleaşi drepturi cu ceilalţi preoţi din Ardeal.

Insă, boierii, pismă au ridicat asupra vlădicului şi cu pâri mincinoase l-au răzbit. Au cutezat să spună cum că vlădicul întărîtă norodul şi că fără ştirea neamului cere dela Impărăţie scutinţe de care Românii nici aminte nu-şi aduc. Asta pricinueşte turburare în ţară.

Dacă a văzut vlădicul, a mers la Viena să se jeluiască. La Viena, însă, n'a fost primit pentru desvinovăţire. Şi a plecat la Roma să se roage de Papa Benedict să-i facă dreptate. Şi Papa, slăbănog, i-a spus că nu poate să se prindă în contra Impărăţiei.

Bietul Inochentie, dela nimeni nu primea ajutor, încât şi crucea dela piept a fost silit să şi-o zălogească.

Un astfel de om, cu astfel de iubire de semeni, cu astfel de putere de luptă, pregătise încă dela 1740 teren pentru Horia.

După toate, mai rămânea deci o singură cale: *răscoala*.

Cum a venit din Viena, dela ultima întâlnire cu Impăratul, Horia a început să semene duhul răsmeriţei. Umbla printre ţărani, le vorbea de câte vreri bune încearcă Impăratul, dar nu se înţelege cu grofii. Arăta sătenilor o cruce aurită dăruită de Impărat şi o hârtie cu scriere frumoasă în care, —zicea, —sunt înscrise

drepturile pe care Impăratul dorește să le încuviințeze iobagilor. Dar că se opun la toate Ungurii.

Și răscoala a început.

A izbucnit întâi la Curechi, pe unde hălăduia Crișan. Conacele boierilor au fost arse și au fost jefuiți viceșpanii. Alba, Hunedoara, Clujul, se topeau în flăcări. In fața prăpădului, armatele împărătești n'au luat nicio măsură; Cloșca și Horia comandau în ținuturile Abrudului, Crișan cucerea în Zarand.

Mai târziu, când Impăratul, mișelnic purtându-se, s'a împotrivit răsvrătiților, revoluția a fost înnăbușită. Oamenii nu erau deloc pregătiți, pentru ciocnirea cu o armată bine disciplinată. Crișan e silit să fugă prin munți, pribegind luni de zile, iar Horia și Cloșca se înfundă în codrii Scorăcetului. Sunt, însă, prinși și duși la temniță. După câtva timp, l-au înhățat și pe Crișan. El, însă, s'a omorît în închisoare la Bălgrad spânzurându-se cu nojițele dela opincă. Nu vroia să se lase viu în mâinile vrăjmașilor. La 28 Februarie 1785, locul pierzării a înghițit și pe Horia și Cloșca. Pentrucă « s'au făcut capi și urzitori de răscoală, pentrucă s'au arătat lotri și răsvrătitori de pace », li s'au frânt mădularele cu roata, apoi corpurile lor au fost tăiate în patru, capetele așezate în căile publice, iar inima și mațele îngropate în locul pierzării.

Așa au încheiat acești țărani aspri ca silicea, ridicați să protesteze împotriva nelegiuirilor.

S'a dus Horia la locul destinat pentru ora amară a vieții sale: «fără nicio schimbare, cu inima îndrăzneață».

El mergea încredințat că nu face altceva decât să împlinească voia lui Dumnezeu, împlinind voile poporului.

In momentul acela, simțea solie de sus. Şi a știut dintru început că această solie se îmbracă în osândă de moarte.

Dar ce înseamnă o stingere pentru viața mulțimilor încătușate ? Rostul existenței fiecăruia trebuie sfărâmat pentru a adăuga o treaptă la scara urcării neamului său.

Aceşti țărani dârzi, fii ai Abrudului, s'au făcut ecoul nemulțumirilor tuturora.

Suferinzii satelor ardelene au găsit în ei inima caldă care bate la durerile semenilor și au găsit brațul care ridică sabia răzbunării.

Răscoala lor a însemnat revărsarea forțelor dospite în străfundurile unor stări sociale, zămislite, prin vicleană chibzuință.

Țăranii aceștia, cari au urzit revolta, trebuia să fie frânți pe roată. Ei săvârşiseră neiertata crimă de a fi citit, în orizonturile istoriei, zodia fericită a destinului neamului lor.

Şi, unelte în jocul puterilor soartei, trebuia să ispăşiască, fiindcă au urmat porunca de sus.

TUDOR VLADIMIRESCU

Horia din Albac n'apucase să se intituleze, « rege al Daciei », adică al acelui stat nou care urma să iasă din întocmirile unei ambițioase ca Ecaterina II și din înfumurările lui Iosif II. El spunea numai atât: dacă va reuși răsmerița, slujbașii vor fi numiți numai dintre Români și de soarta lor numai transilvanii vor hotărî.

Dar Tudor, ridicând steagul împotriva Grecilor, a fost adevărat Domn, stăpânitor de țară. Aduna boierii, ținea sfaturi și hotăra.

Multe pățea lumea și pe vremurile acelea. In Principate stăpâneau Grecii din Fanar. Țara era închinată când turcului când muscalului. La Iași și la București, căpeteniile rusești se întindeau la stricăciuni, se istoveau în petreceri scandaloase, benchetuiau, călcau cinstea caselor oamenilor, răpeau recoltele, ridicau vitele. Vindeau apoi totul pe bani. De atâta sărăcie lucie, mugeau ciurdele în ogradă, slugile boierești asupreau țăranii și-i despoiau; iar dacă nu puteau să mai ridice avuturi, închideau oamenii în odăi aprinse, îi punea cu ochii pe jeratec, sau le încercuiau țeasta cu piroaie de fier. După ce își făceau suma, fugeau din țară. Cum a făcut acel Caragea, Domnul muntean carele: « slobodă hiară nesățioasă, răpind din țară și fățiș și curmeziș și dosiș, își chivernisi scăparea vieții prin fuga din scaun; în ce chip când se apropie de ziuă

încep a cânta cocoșii și jigăniile temându-se să nu le apuce lumina zilei, prin locuri primejdioase pentru dânsele, fug de se ascund prin viziuni, într'acest chip și Caragea ».

Câte jafuri nu văzuse Tudor încă de mic copil! Il trimetea tătâne-său cu vitele la păscut și nu putea seara să se întoarcă acasă că-l pândeau arnăuții și hânsarii. Rămânea, astfel, în pădure, nopțile întregi. Câte gânduri de răzbunare nu vor fi încolțit în sufletul lui, în ceasuri de veghe! Luna se va fi răsturnat peste vârfurile codrului, coborînd furiș printre ceteni, mustrătoare.

Cu cât înainta în vârstă, cu atât creștea gândul răzbunării, ca vâlvătăile, dintr'o scânteie.

Era om posomorît; rar să fi zâmbit vreodată. Fața cioplită în piatră, părea tăiată în linii aspre, bolovănoase, ca și voința lui. Două sprâncene stufoase se lăsau strașine de păr peste ochii străbătători, cu priviri țâșnite par'că din văgăuni necercetate de cuget de om. Cine ar fi putut pricepe « ce tăciune ținea el ascuns în inimă! ».

Crescuse de mic la casele dumnealui Ioniță Glogoveanul din Craiova. Ii ajuta la trebile gospodăriei și se îngrijea de negutătoria cu vite pe care le vindea peste munți în țara ungurească. Adunase ceva avere, închelbase gospodărie bună, avea o curea de moșioară, moară și leauri bune.

Ii călcase piciorul și prin Viena, pentru treburile Glogoveanului. Văzuse aci și alt soi de lume, care gândește și trăiește altfel. Capul, deschis la ideile noi ale timpului, a adunat și a urzit. Plutea peste tot zvonul răscoalei.

In timpul războiului dela 1806—12, a luat Tudor parte la luptele dintre ruşi şi turci. Cum s'a isprăvit războiul, generalul muscălesc i-a dat ajutor şi bani să ducă lupta mai departe. Şi după cum în Serbia, peste Dunăre, Karagheorghe tăia şi spânzura turcimea rămasă pentru prădăciune, şi-a pregătit şi Tudor iataganele şi i-a trecut pe osmanlâi dincolo de Lovcea.

Drept răsplată, Miloradovici, generalul, a adunat pandurii la Craiova, i-a lăudat pentru isprăvile făcute, iar lui Tudor i-a dat galon de locotenent şi i-a atârnat pe tunica militară decoraţia sfântului Vladimir. Iar Domnul ţării, care-şi lingea mâinile pe lângă consulul rusesc, l-a ridicat, din boiernaş mărunt, la rangul de sluger.

Când a auzit Sultanul atâta cutezanţă, a pus preţ pe capul olteanului. Un capugiu dela Constantinopol s'a şi repezit să-l aducă mort sau viu. Tudor trecuse de mult munţii şi se înfundase tocmai la Viena. Când a venit capugiul, nu l-a găsit în ţinuturile Jiului. Şi dacă nu l-a aflat nicăiri, a dat foc casei fugarului, la Cerneţi, a retezat capul unui ţăran şi l-a înfăţişat paşei din Rusciuc drept capul lui Tudor.

Când furtuna mâniei s'a potolit, Tudor s'a întors în ţară şi şi-a luat treburile lui la Cloşani. Era vătaf de plai. Intre Craiova şi Bucureşti nu-i odihnea de loc piciorul. Avea o mulţime de angarale, de buclucuri şi procese ale ţăranilor pe care le descurca el, ca om învăţat în pravile.

Lumea îl iubea mult pentrucă, asemenea lui Horia, găsea la el sfat bun, îndemn şi ajutorare.

Multe prietenii legase printre boieriile timpului. Mai cu seamă cu episcopul Argeşului, Ilarion, — acesta mai mult un răsculat decât vlădică.

Apoi vrerea omului nu prea înseamnă mare lucru dacă nu pune şi Dumnezeu mâna. Oricât ţi-ar fi voinţa straşnică, nu ies socotelile bine când te biciuesc întâmplările. N'ar fi reuşit răscoala lui Tudor, dacă vântul epocii nu ar fi fost plin de zvoana răsmeriţii.

Un Gheorghe Lazăr, ţăran dela Avrig, coborîse şi el munţii cu ani înainte şi ridicase şcoala naţională împotriva grecilor. Pregătise sufletele. Săvârşise în alt chip ceea ce avea să săvârşească Tudor pentru ţăranii săi. A potrivit cel de sus ca în acest timp, doi fii de ţărani, Tudor şi Lazăr, să se întâlnească în năzuinţe, şi să înnoade puterile.

Se mai întâmplase şi altceva. De mai multă vreme, grecii se gândeau să scuture robia turcească. Ei întemeiaseră, pe ascuns, o societate ce-i zicea *Eteria*, ursită să îndemne, pe toate căile, la deşteptarea poporului grec. Fiindcă ţările noastre, binecuvântate şi mănoase, erau stupul viespilor din Levant, cuibul societăţii s'a clădit aici. Vlăstare domneşti, din rădăcină grecească, stăpâneau tronurile noastre. Aveau puteri mari, mişunau de bani şi puteau întreţine mişcarea. Unul *Riga*, de obârşie aromân, era sufletul Eteriei. Sta în legături strânse cu Ipsilante, cutreierase prin străinătăţi, vorbise cu Impăratul Franciei, Napoleon, şi ceruse dela el o mână de sprijin. Până când l-au prins turcii cu şoalda şi i-au scurtat capul.

Mişcarea grecilor era sprijinită şi de un grec din Rusia, — Capodistria. Acesta găsise prietenie bună la ţarul Alexandru. Boierii noştri cei mari, nebănuind făţărnicia grecească au crezut că însuşi ţarul e însufleţitorul mişcării şi s'au dat de partea Eteriei.

Alexandru Ipsilante, fiul Domnitorului, Constantin Ipsilante, era capul. El mințea că rușii sprijină revoluțiunea. Şi lumea îl credea, fiindcă fusese în armata rusească comandant de oaste. Când a trecut, însă, Prutul și a intrat în Iași, —la începutul anului 1821, — consulul rusesc nu i-a recunoscut învoirea. Țarul avea socotelile lui și nu dorea să fie încurcat de un Ipsilante. De aceea, l-a dat afară din armată și a pus pe Patriarhul din Constantinopole să-l afurisească. Patriarhul a trimis carte de afurisenie mitropolitului Moldovei, — pe atunci Veniamin Costache, bun vlădică. A pus Vlădicul de s'a citit afurisenia în toate bisericile din țară și cum au auzit boierii, au ridicat mâinile și nu s'au mai amestecat.

Grecul însă, nu s'a lăsat. A ocupat Iașul, a așezat guvern eterist, a început să ucidă negustorii turci, să prade și să jefuiască și a trimis în Muntenia vorbă de răscoală.

Cine putea, —după planul grecului, —să fie urzitorul răscoalei în Muntenia? Om cu trecere în fața țăranilor cu încredere deplină, nu era altul decât slugerul Tudor. S'a înțeles deci, cu Tudor.

Sunase și pentru Tudor cornul liberării. In cugetul lui era ideea: să ajute Grecilor să treacă Dunărea în Bulgaria și acolo să se bată cu Turcii cât or pofti. Iar el să rămână în țară și să gospodărească puțin trebile lăuntrice, stricate de pe când trecuseră ciurdele de venetici.

Zis și făcut.

A chemat pe Columbeanu, pe Ortopan și pe Zoican și le-a dat poruncă să răscoale mulțimile. Iar el a ticluit o chemare către popor care suna așa:

« Multă sănătate frați locuitori ai țării românești, veri din ce neam veți fi.

« Nicio pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău. Șarpele când îți iese în cale omoară-l, căci de cele mai multe ori te primejduești de mușcăturile lui, dar și balaurii cari ne înghit de vii, căpiteniile noastre, atât cele politicești cât și cele bisericești, până când să le suferim a ne suge sângele din noi?

« Nu vă leneviți, ci siliți-vă de veniți în grabă, cu toții; care aveți arme cu arme, care nu, faceți furci de fier și lănci de grabă și veniți unde veți auzi că se află adunarea cea orânduită pentru binele și folosul a toată țara și ce vă va povățui mai marii adunării, aceea să urmați și unde vă vor chema acolo să mergeți, că ne ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrimile noastre nu s'au mai uscat ».

Tudor avea el ceva cu Grecii și cu ciocoii, nu cu Turcii. Deci, pentru a se asigura că nu atrage asupră-i urgia Sultanului, a trimis și către Derviș Pașa, al Diului, slovă după cum urmează:

« Ridicarea noastră nu este altceva, nici într'un chip, decât numai asupra boierilor cari ne-au mâncat dreptățile noastre. Pentru aceea negutătorii turci și veri ce neguțători vor avea treburi prin țară, cu toții să umble fără niciun fel de grijă, că noi pe nimeni nu poprim și de nimeni nicidecum ne atingem, că boierii, sau mai bine am zice, tiranii noștri cei cumpliți, învoindu-se cu Domnul de acum, ne-au prădat ca niciodată mai înainte și pieirii celei de istov, fără milostivire, pe noi ne-a dat ».

Când a sunat chemarea lui Tudor, din toate colțurile Olteniei, au alergat pandurii. Ținuturile Padului

erau viermăt de lume şi numai luciri de lănci şi topoare. Ca freamătul înfuriatului codru care-şi stârneşte sub vifor cătinile, zornăiau suliţele şi furcile, laolaltă cu împotrivirile pătimaşe ale volintirilor.

A trimis Tudor poruncă să fie aduşi ispravnicii judeţelor sub cuvânt că le-aduce ştiri dela Domnie. Şi i-a închis în mănăstire la Tismana, la Strehaia şi la Motru, le-a rânduit pază bună şi a pornit cu cetele înarmate spre Craiova.

Aflând boierii de răsvrătirea slugerului, pe dată au ţinut sfat şi s'au chibzuit să trimeată oaste împotrivă-i. In Bucureşti, era, pe atunci, un Bimbaşa Sava, căpitan de arnăuţi cu plată. Işi trecea vremea în zaiafeturi, îşi îndopa burdufele pântecoase şi se lăfăia; n'avea timp să se gândească la harţa cu Tudor. Era atât de lenoşit că dela el a rămas în popor vorba: « stai ca Bimbaşa Sava ». Un Iordache Olimpiotul era înţeles cu Tudor s'ajute Eteria şi pe Ipsilante. Iar toţi câţi sosiseră în contra, s'au amestecat cu revoluţionarii. Aşa a făcut vistierul Crăiniceanu, aşa a făcut un Hagi Prodan.

Astfel Tudor izbuti, la începutul lui Marte, să intre în Bucureşti în fruntea pandurilor săi. Gorjeni ageri şi mehedinţeni de cremene, se scurgeau pe podul Caliţii în coloane mişcate cadenţat, ca o mare de oameni înconjurând steagul de mătase albastră, semnul ţăranilor.

Boierii, din pielea cărora Tudor făgăduise opinci volintirilor săi, şi-au adunat catrafusele şi-au apucat drumul Braşovului. Aşa au făcut şi lumânărarii, şalvaragiii şi tot soiul de neguţători mai mici cari au agonisit din munca amărâtului norod.

Ipsilante, înainta şi el. Nădejdea îi era însă, în Tudor. Boierii l-au părăsit când au văzut că nu e

sprijinit de țar. Ei au început să clevetească împotriva eteristului. Ba un paharnic Istrati, a strâns 3.000 de țărani, s'a dus la Botoșani, și l-a dat afară din dregătorie pe cârmuitorul eterist.

Când a ajuns grecul în București, a găsit tabăra lui Tudor la Cotroceni. Pandurii făceau exerciții militare, învățau să tragă cu armele și cu tunul, dăscăliți în meșteșug de Cacalețeanu, elevul lui Gheorghe Lazăr.

Ipsilante năzuia ca Tudor să-și plece fruntea în fața lui, ca unui stăpânitor. Nici nu se gândea olteanul. In gândul lui era: să treacă grecul mai de grabă Dunărea, iar el să rămână să înscăuneze dreptatea. Nici prin minte nu-i trecea să se facă unealtă în mâna eteriștilor. Socotea să facă o revoluție românească, a căreia ursită să fie desrobirea țărănimii și trecerea cumpenei dreptății din mâinile ciocoiului prădalnic în mâinile țăranului muncitor.

S'a înfățișat Tudor lui Ipsilante după multe stăruințe. Și din vorba lui, a înțeles grecul că altul e planul răsculatului.

Și-a așezat apoi oștirile de arnăuți la Colentina și a așteptat. In timpul acesta, Tudor, adevărat Domn, ținea din scurt guvernul caimacanilor, îl întrunea în adunări, lua hotărîri și cârmuia ca un stăpânitor.

Ipsilante nu putea trece Dunărea fără ajutorul armatei, iar Tudor căuta să câștige pașalele dela Dunăre. Turcii, însă, nu prea deosebeau între mișcarea lui Tudor și Eterie.

N'au trecut nici trei luni și încep să năvălească în țară pașii din Cladova și din Vidin. Cel din Vidin a atacat Craiova; cel din Silistra venea asupra Bucureștiului, iar cel din Brăila asupra Moldovei. Ei ardeau casele răsculaților și jefuiau.

Ipsilante se retrage spre Târgovişte, iar Tudor ţintea să plece în Oltenia la mănăstiri. Acolo avea provizii, arme, locuri întărite, putea să reziste într'o ciocnire cu turcii. A luat şi el drumul Piteştiului. Din când în când, mai trimitea câteo solie turcilor, făgăduind să gonească pe eterişti. Scrisorile către Kehaia Bei au fost însă prinse de Prodan, omul eteriştilor.

Tocmai poposise Tudor la Goleşti când s'a înfăţişat căpitanul Iordache, fostul lui tovarăş de arme. Înconjurat de o ceată înarmată, Iordache a pătruns în foişorul casei, a întrebat pandurii dacă sunt bucuroşi de Tudor, dar pandurii l-au trădat. A asvârlit viteazul armele jos şi, tăcut, scrâşnind de mânie, a trecut printre şiruri ca un osândit printre coloanele de suliţi. Privirile severe s'au mai rotit odată peste creştetele volintirilor, gândurile s'au îndoit peste rosturile vieţii destrămate şi a pornit.

Peste câteva zile, arnăuţii îl tocau cu iataganele şi-l aruncau în apele stătute ale fântânei.

Şirurile armatei s'au împrăştiat. Eteriştii au fost zdrobiţi la Sculeni şi la Secul, iar Ipsilante ciungul spinteca fulgerător trecătorile ca să ajungă în Viena. Acolo însă înfundă temniţa pentru mai mulţi ani.

Numai Bimbaşa Sava, trădătorul, aştepta pe Calimachi, cu noul firman, ca să-şi vândă iarăşi serviciile.

Călăul lui Tudor, Cavaleropulo, cel care l-a ciopârţit, a desbrăcat mantia morţii pentru a se învesmânta în straiele urîtului negoţ levantin.

Iar «Domnul Tudor» putea să moară împăcat că în faţa odraslei împărăteşti, Ipsilante, el, vătaful de plai al Cloşanilor, nu şi-a înduplecat voia decât răpus prin mişelească faptă.

AVRAM IANCU

Românii din Transilvania şi-au ţesut povestea din doină şi lacrimi. Jalbele n'aveau nicio aprobare, «Dietele» n'aduceau nicio limpezire. Infrânţi în mândria de neam, de două ori s'au sculat din morţi şi au izbit pieptiş: odată sub Horia la 1784, odată sub Avram Iancu la 1848. Din aceeaşi veche vatră ţărănească a pornit uraganul revoluţiei. Prin Horia şi Avram Iancu, naţiunea română din Transilvania şi-a găsit punctele stâncoase ale voinţei ei.

Anul 1848; dădea în primăvară. Inmugureau nădejdile, înspica frunza pădurilor. Zvonul libertăţii plutea în aer, mireasmă adunată de decenii din florile atâtor gânduri îndrăzneţe, crescute de revoluţionarii dela 89. Românii din Transilvania se adunară la Blaj la 3 Mai. Fierberea întrunirii sporea şi în mijlocul clocotului, a sunat cald, blând, sfătos glasul lui Şaguna, s'a auzit viforul vorbei lui Bărnuţiu, a fulgerat Laurian.

In comitetul naţional s'a putut însă vădi şi faţa tinerească, aspră, hotărîtă, a lui Avram Iancu, care, în fruntea legiunilor lui, aştepta deciziunile. Privirile înfocate erau luciri rupte din metal albastru. Dur, dârz, drept, ca o colonadă, în mijlocul robotei şi a discuţiilor, el hrănea un singur vis: *revoluţia*.

Cererile Românilor au fost redactate. Ele cuprindeau: toate națiunile din Transilvania să fie puse pe picior de egalitate în Dieta țării, numărul deputaților să fie în raport cu numărul locuitorilor fiecărei națiuni; biserica română să nu fie atârnată; să se desființeze iobăgia; să se întemeieze școale românești; sarcinile și dările să fie potrivite pe măsura averii fiecăruia: să se dea libertățile cetățenești.

Două solii, una în frunte cu Șaguna, alta cu Lemeny, au fost trimise Impăratului și Dietei din Budapesta, ca să dea răspuns despre dorințele poporului. Iar la Sibiu, Comitetul avea datoria să ție legătura cu deputățiile.

Când a ajuns, în Austria, deputățimea română a găsit Viena în măcel. Incepuse revoluția. Impăratul fugise la Innsbruck în Tirol.

Ungurii au crezut că acuma e momentul să se desfacă de Austria și să închege unirea cu Românii. Poporul, însă, acele mulțimi de țărani pălmași cari slujeau Dumnezeului străbunilor cu preoții în frunte, poporul acela peste care abia îndrăsnea să-și trimită lumina pâlpăitoare școala dela Blaj, acela n'a fost întrebat.

Prigoana s'a întețit. Mai mulți români au fost aruncați în închisoare; Laurian înfundă temnița. In comuna Mihalți însă, moșiile Baronului Esterhazy sunt jefuite. Gospodăriile nemeșului devin morman de frunze moarte care se mistue în vâlvătaie. Impotriva ungurilor s'au ridicat Croații cu Ielacici, s'au mâniat austriacii, s'au răsculat Românii. Regimentele mărginașe, dacă au văzut abuzurile și teroarea n'au mai ascultat, ci au cerut arme Impăratului ca să apere monarhia. Dregătorii austriaci, vrând să

pedepsească înfumurarea, au dat Românilor arme, le-au dat ofiţeri şi au înlesnit alcătuirea a 15 legiuni.

Avram Iancu, în Comitetul din Sibiu, le-a retezat-o iute deputaţilor: vorbiţi înainte, domnilor, eu plec în munţi să fac revoluţia.

Şi a plecat în munţi. Moţii au lăsat ciubărele, minierii au aruncat ciocanele, ciobanii Crişului au părăsit turmele, băeşii Arieşului au oprit scocurile, avocaţii au închis codurile, preoţii bibliile şi femeile argelele. Roiul creştea în jurul Iancului. Veneau flăcăii din vârfurile munţilor. Căldarea de stânci a Apusenilor s'a umplut de clocot şi de tinereţe. Iar el, adevărat monarh, rotea privirile de metal albastru al ochilor învăpăiaţi. Pe calul alb, alerga printre legionari, spumegând de mânie.

In timpul acesta secuii, năvălesc asupra românilor. Vicetribunul Urban, cu regimentul său de grăniceri, le aţine calea la Reghin, dar este înfrânt. Generalul Ghedeon ocupă, însă, Târgul Mureşului şi împrăştie pe secui. Ungurii s'au retras, la Ciucea, în munţii Crişului. Comandantul armatelor imperiale, Puchner, a declarat pe unguri trădători ai monarhiei şi a îndreptăţit lupta împotriva lor. A pus arme în mâna românilor şi i-a dat cuvânt lui Iancu să coboare.

Au pornit moţii lupta răzbunării. Iancu cuprinde Clujul. Polonezul Bem, trimisul ministerului unguresc, bate în mai multe rânduri trupele imperiale şi pe la începutul lui Martie ocupă Sibiul. Imperialii sunt siliţi să cedeze.

Românii n'au cunoscut înfrângere. Iancu şi Acsenţiu se ţinură la Alba Iulia şi biruiră de mai multe ori pe unguri. Văzând cerbicia românească, ungurii

cerură armistițiu, fățărnicindu-se că vor înțelegere. Ei, însă, călcară cuvântul, luară în stăpânire Abrudul, astfel că porni din nou asaltul. Românii izbiră în mai multe locuri, iar la Fântânele sdrobiră un corp de armată. Ungurii fură siliți în August să depună armele. In timp ce Baronul Puchner dădea birul cu fugiții, temându-se de umbra leșului Bem, munții Abrudului erau cuibul vitejiei lui Iancu lângă care moții cântau, la lumina focurilor, imnul biruinții.

Intr'o noapte din acestea, când luna cobora împăcată peste codri, Nicolae Bălcescu, fugar din Muntenia, (izbucnise și aici răscoala), se sfătuia cu Craiul munților asupra înfrățirii. In bătaia flacărilor, sufletul lor torcea visurile; visurile unirii pe vecie care-l răpuseseră pe Mihai Viteazul, coborîndu-l în țărână la Turda.

Bălcescu, mare cărturar al vremii sale, fiul unor oameni nu prea bogați, s'a bătut cu sărăcia ca să învețe. Işi observase, încă din fragedă vârstă, înclinări către studiile istorice. S'a străduit mult ca să culeagă mărturiile adânc grăitoare despre începuturile, viața, locurile și întâmplările românilor. A fost unul din acele suflete care pâlpăie mereu. Neliniștea îl apăsa. Iar inima lui ardea neîntrerupt. Era frământat de dorul de a-și vedea că-și croiește țara soartă nouă, poruncindu-și singură rosturile proprii.

A desgropat din trecuturile neguroase, mărturiile vii ale faptelor mărețe. Astfel, scrie el « Istoria Românilor sub Mihai Viteazul ». A ales înadins cei opt ani, cât a ținut scurta domnie, fiindcă sunt anii cei mai bogați în acte de curaj și fapte de arme. « Deschid sfânta carte — zice el —, unde se aflä înscrisă gloria

României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei, câteva pagini din viaţa eroică a părinţilor lor ».

Era un luptător, un răscolitor de energii şi de entuziasme. Purta în ochi vedenia viitorului măreţ.

S'a aplecat şi asupra ţărănimii şi s'a făcut apărătorul ei. Că zicea el: ţărănimea e falnica stirpă a românismului. Şi dacă a ajuns clăcaşe pe moşiile ciocoiului, asta se datoreşte altei pricine: *războaiele*. Mereu hărţuită, mereu sub ameninţarea năvălitorului, îşi încărca pe apucate avuturile, suia femeile şi bătrânii la munte, iar cei cu puterea întreagă şi cu bărbăţia neştirbită alergau pe câmpia de luptă. « Şi aci, îngenunchiau, cerând dela Dumnezeul armatelor laurii biruinţii sau cununa martirilor ». Averile s'au irosit, gospodăriile s'au părăginit; le-au apucat arendaşii şi logofeţii. Nu e drept, deci, să lăsăm ţărănimea în mâna profitorilor. Pentru ca pământul acesta să ni se păstreze întreg, ea a luptat, ea s'a jertfit. Moşia dacă o avem, cu tributul ei de sânge o avem.

Nicolae Bălcescu a luat parte la mişcarea dela 1848 şi a fost sufletul acestei mişcări. A pătimit pentru ea şi s'a îngropat. Oftica i-a măcinat pieptul, într'un sanatoriu din Palermo. Dobândise boala în închisorile din Ţara muntenească. Prigonit şi rătăcitor pe pământuri străine, s'a uscat din picioare, secat de vlagă cum seacă o feştilă de ceară. Nu i-a întins mână de ajutor nimeni. Nimeni nu l-a întrebat, nu l-a căutat. Şi s'a stins, în Italia, de dorul pământului românesc pe care nimeni mai bine decât dânsul şi cu mai adâncă evlavie nu l-a cercetat.

Cu un astfel de prieten poposise Iancu lângă focul din munţii Abrudului. Noaptea întreagă s'au îndemnat

și s'au sfătuit. In acele clipe, păstrau destinele poporului lor.

Dar sorții istoriei s'au schimbat. Strălucirea avea să rămână un licăr trecător. Nicolae Bălcescu, depărtat în Italia, moare, ca un câine al nimănui, printre străini, neștiut, neaflat. Şi l-au îngropat la un loc cu animalele ce s'a întâmplat să moară în acea zi în oraș.

Iar Iancu, mințit de Impăratul, și-a potolit graba năvalnică a sângelui înfierbântat și, înfrânt, s'a întors acasă între ciubărarii săi. Dacă s'a dus la Viena să ceară drepturi, Impăratul i-a întins decorații. El le-a înlăturat cu acel gest de îndreptățită mândrie. « Nu ne-am luptat pentru jucării, vrem drepturi, Majestate ». Cu nobilii nu era nimic de făcut. L-au prins, l-au închis la Bălgrad. Ba, un căpitan austriac l-a pălmuit pe el, viteazul munților, —asta drept recunoștință că n'a lăsat cordoanele imperiale să fie zdrobite de războinicul Bem.

S'a întors acasă la Vidra și s'a încuiat în el însuși. Tatăl potrivea clenciurile la ciubăre și din bătrânețele lui lăsa să picure o lacrimă pentru rostul destrămat al copilului său. Craiul munților, înconjurat de tribunii săi, se pierdea în vremuri cum se pierde cocorul în ceață. Aripa bolnavă atârna a desnădejde. O tristețe adâncă s'a abătut peste chipul său ca o promoroacă. I-a înghețat glasul, i-a scorojit vrerea și mâna, care odinioară încrucișase spada, nu putea acum decât să scoată fluerul din șerpar, să cânte marșul său, marșul Iancului.

Când a venit Franț Iosif, noul Impărat, în Transilvania, l-a găsit pe craiul munților la Vidra. Şi n'a vrut craiul să se ducă în fața Impăratului: « toate sunt în zadar, un nebun și un mincinos nu se pot înțelege ».

Şi altădată, —singura dată, ultima dată, —când prietenii săi îl vor duce la guvernatorul Ardealului, Iancu va zâmbi Principelui şi va cere: «academie de drept la Sibiu şi baie de vapori la Vidra».

S'a minunat guvernatorul, uluiţi au rămas conducătorii ardeleni. Avram Iancu înnebunise.

A mai vieţuit după aceea zece ani. Adevărată paragină de om. Monarhul munţilor, care altădată plimba rotirile ochilor lui de albastru metalic, acum e o scorbură rătăcitoare. Privirile leşietice nu mai cunosc, nu mai recunosc. Apărea în târguri, în puhoiul de lume, gârbovit şi bolnav. Sau te pomeneai cu el doinind din fluier marşul războinic, rătăcitor pe culme de munte sau drept în piept de deal la Hălmagiu. Zece ani a cutreierat bâlciurile şi poienele, nebun de dorul ţării lui umilite. Zece ani a purtat în suflet cimitirul unui ideal.

Şi într'o dimineaţă, tocmai când peste Baia de Criş zburau triunghiurile cocoarelor, ţăranii au putut recunoaşte pe craiul munţilor, întins pe bancă şi încremenit pe totdeauna. Cu faţa spre cer, el se ruga la ultima stingere pentru dreptatea neamului său. Dar n'o mai cerea prin ticluirea de petiţii la Impăratul Vienei, nici prin diplomaţie la Dieta ţării; ci rugându-se Dumnezeului popoarelor care veghează asupra acelei dreptăţi eterne din care toate se trag şi care pe toate le plăteşte.

Lăncerii lui l-au ridicat şi cu alai l-au aşezat la Ţebea, lângă Horia, sub gorunul lui Horia.

Amândoi, frânţi pe roata destinului, îşi înfrăţesc şuviţele de fulger care la un moment dat au luminat peste istorie, peste veacuri, prin ei.

V. DUHOVNICII MULŢIMII

MITROPOLITUL VARLAAM

Pe când domnia în Țara Românească un Matei Basarab, iar pe tronul Moldaviei un Vasile Lupu, păstorea Vlădica Varlaam.

Domnii, ambițioși peste fire, se încăierau mai totdeauna în războaie, și sfâșiau frăția de neam. Uneori — evlavioși cum erau și pricepuți în trebile domniei, — repezirea lor se mai abătea și pe calea cea aducătoare de foloase.

Pornirea către bine rămâne tot cel mai mare dar care-l desparte pe om de celelalte viețuitoare. Că bestiile nu știu decât să pândească prilejul când sfâșierea e mai sigură. Omul e făcut să meargă drept, să caute cu ochii în soroace, nu la pământ și la vintre. Și dacă patima adâncă se așează în suflete și urzește pânza din încâlcirile cărora nu se mai zăresc firele luminoase, apoi de vină tot omul rămâne că nu știe să rupă urzeala înrăirii.

Un Matei Basarab și un Vasile Lupu au fost domni buni, cu vrednicie pentru mărirea țării lor și căutare la bunul renume. Știau că mintea curată este frumusețe sufletului după cum trupului îi este ochiul lumină. Și au căutat să scuture solzii orbiei de pe ochiul trupului și să împrăștie ceața de pe mintea omului, ca să poată căuta în rostul mai adânc al lucrurilor și să deslușească tainele vieții.

S'au așternut deci cu sfatul pe popor. Au tipărit cărți, au adus teascuri și tipografie, au orânduit pravilele.

Dar, pe la 1640, altfel cugeta lumea decât astăzi. Era omul mai cu frica lui Dumnezeu, nu râvnea la bunul vecinului, nici nu era lacom de comori pământești. Cu credința în cel «Atotputernic», se înfricoșa de viața de apoi, de județul din urmă și de osândele iadului. De aceea, mai călca, din când în când, pragul bisericii, mai descifra câte o carte de sfântă învățătură, mai asculta porunca dumnezeiască și în respect îi ținea pe preoți. E drept că și preoții, nu se prea întindeau la avuturi și nu făceau din viața lor scop de ticăloasă culegere a aurăriilor. Se închideau în chilie, o duceau în post și rugăciune și-și înroșiau ochii buchisind scriptura pentru a înțelege adevărul Domnului. Migalei înțelepte a acestor călugări umili, îngenunchiați în chilioara sărăcăcioasă a câte unui schit și aplecați spre taina de viață a istoriei, îi datorăm trezirea.

Un astfel de călugăr, închis în îndatoririle lui de desăvârșit monah, a fost Varlaam. De când și-a părăsit părinții, țărani răzeși din părțile Putnei, și a intrat în mănăstirea Secul să slujească sfințeniei Domnului, sufletul său s'a învăluit de o lumină care a limpezit multe umbre din cultura noastră.

Adunase învățătură aleasă, știa adânc din cărțile sfinte, deslușea adevărurile de sub cuvinte și tălmăcea cu ușurință gândul dintr'o limbă în alta. Era un mare cărturar. Pentru silințe și sfințenie, l-a luat Domnul Moldovei, Vasile Lupu, de l-a făcut sfetnic și l-a așezat în scaunul mitropolitan.

Un domn plin de dărnicie, avut şi mândru de lucruri de artă, preţuind tot ce e temeinic, era Vasile Lupu. Cu îndemnul lui Varlaam, a ctitorit mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi rămasă şi astăzi minune a frumuseţii.

S'a luat la întrecere cu Domnul Ţării Româneşti, Matei Basarab, şi 'n fapte de arme şi în aşezăminte. Au întemeiat fiecare câte o tipografie din teascurile căreia ieşiau cărţi româneşti, au adus meşteri şi dascăli. Au avut pentru opera aceasta şi ajutorarea unui vlăstar domnesc din spiţa movileştilor, Petru Movilă.

Era acesta fiul năpăstuitului Domn Simion Movilă. A deprins carte bună la şcolile leşilor şi ale franţujilor, s'a călugărit şi a ajuns mitropolit al Chievului. Rusia cea cufundată în iadul întunerecului, robită ţarilor din Moscova, multe a avut de folosit din silinţele acelui ierarh din viţă de domn român. Le-a înfiinţat tipografie, le-a tipărit bucoavne, le-a făcut şcoală, a trezit mulţimile din somnul lor de bârlog iernatic. Iar într'o carte a lui «*Pravoslavnica mărturisire*», a stabilit dreapta credinţă a ortodoxiei, pe care încercau papistaşii s'o abată în apele lor.

Asvârlit între streini, Petru Movilă nu-şi uită fraţii. Glasul sângelui răsună în fiinţa lui puternic. Ca să arate cât ţinea la rumânia lui, purta, printre podoabele arhiereşti, stema Moldovei. Acest Petru Movilă, mitropolitul, trimite lui Vasile Lupu şi lui Matei Basarab teascuri şi tipografi; teascurile scot cărţi, iar cărţile sunt răspândite în tot Răsăritul.

Când a văzut vlădica Varlaam câtă tragere de inimă şi câtă aducere aminte îl stăpâneşte pe Petru Movilă, i-a cerut să-i trimeată dascăli din Chiev şi

să-i dea sprijin pentru întemeierea unei școli la Trei Ierarhi. Școala era menită să scoată dieci de slovenie. Mitropolitul Chievului a înțeles și i-a împlinit dorința.

Papistașii însă se dădeau de pragul morții să treacă pe Români în legea lor. Ticluiau cărți pline de « otravă de moarte sufletească », încercau să ispitească în tot chipul și să zdruncine temelia cea bună a bisericii noastre. Și cum, la ei se înrădăcinase obiceiul de a citi poporul cuvântul lui Dumnezeu pe limba lui, tipăreau cărțile sfinte nu în slovenie, ci în limba românească. Au legat și un tipograf, pe nume Coresi de scopul lor, i-au dat sprijin, bani și tipografie de-a tălmăcit pe limba românească cărți de învățătură.

Momelile papistașilor rătăciseră multă lume. S'au văzut și fețe bisericești care s'au abătut dela drumul drept și au trecut la legea lor. Ba, Patriarhul Constantinopolului, unul Chiril Lucaris, s'a îndepărtat dela dreapta credință ortodoxă, așa fel cât a publicat și o carte plină de rătăciri. De unde avea să privegheze a nu se știrbi datina, Patriarhul Constantinopolului s'a dat cu ereticii.

S'au întâlnit atunci vlădicile și episcopii și toate fețele bisericești din tot Răsăritul și au întins sobor mare la Iași. A venit și vlădica din Țara Românească, măcar că era domnul său în vrajbă cu Vasile Lupu. Și soborul a osândit pe Patriarh pentru ereziile sale și l-a afurisit pentru fapta lui necugetată. Mitropolitul Chievului, Petru Movilă, trimite « mărturisirea de credință » a ortodoxiei, în care stabilește pentru totdeauna hotarul de unde purced abaterile.

Astfel, Biserica ortodoxă rămâne sub însuflețirea a doi români: Petru Movilă al Chievului și mi-

tropolitul Varlaam al Moldovei. Erau ţinuţi în mare vază. Dela ei se aştepta porunca şi dela ei începuturile luminii.

Când, mai târziu, s'a dus Varlaam la Matei Basarab, cu solie din partea lui Vasile Lupu pentru împăciuire, a dat la Târgovişte de un învăţat boier muntean, Udrişte Năsturel, ruda Domnului. Udrişte Năsturel era cărturar mare, curios la cele câte gândeşte lumea din epoca sa. Avea bibliotecă încărcată de cărţi noui. In biblioteca lui Udrişte Năsturel, scormonind vlădica Varlaam, a dat de o carte otrăvitoare de suflete, o carte papistăşească, ticluită viclean în Ardeal şi răspândită printre preoţime. « Mare grijă şi scârbă », i-a năpădit mitropolitului în suflet, pentru câte « minciuni şi amăgituri » au încăput aci. Şi a adunat în grabă un « săbor dintr'amândouă părţile, şi din Ţara Românească şi din Ţara Moldovei » de a dat « *Răspunsurile la catechismul calvinesc* ». A desluşit rătăcirile şi a luminat preoţimea şi poporenii asupra ţelurilor urmărite cu prefăcută faţă de către papistaşi.

Papistaşii cari împânziseră Ardealul erau, însă, mai pe inima mulţimilor, fiindcă tipăreau cărţi pe limba lor. Şi tipărind pe limba lor, mulţimile puteau pricepe mai bine învăţăturile Domnului. Luaseră din Ţara Românească pe un meşter tipograf, i-au rânduit teascuri tipograficeşti la Braşov, i-au dat în ajutor preoţimea dela Scheii Braşovului şi au început să tălmăcească, pe « proasta » limbă a poporului, cărţi bisericeşti. Au lăţit astfel de cărţi prin toată ţara. In Principate, cărţile sfinte erau în haină slovenească. Slujba religioasă, liturghiile şi cazaniile, erau îmbrăcate în vorbire slavonă. Poporul care nu prea era

ştiutor de slovenească nu pricepea nimic din câte se sporovăiau.

Ştiutorii de slovenească începuseră să se împuţineze, iar preoţii nu o mai cunoşteau. Au găsit deci vlădicii cu cale să vâre pe ici pe colo şi limba românească. Astfel a pătruns, mai întâi în pravile, adică în legiuirile bisericeşti, ca să ştie preoţii cum să se conducă; apoi a pătruns în cărţile cu arătările tipicului, acele cărţi învăţătoare de rânduiala slujbei bisericeşti. Şi, încetul cu încetul, s'a strecurat până a cuprins şi citirile şi cântările.

Aceasta e opera cea mare a vlădicii Varlaam. De nu era el, suflet înţelegător, cu iubire pentru luminarea poporenilor săi, cu dor de a ţine legăturile şi cu mulţimile de oameni nu numai cu preoţii, n'am fi avut curând cărţi scrise aşa ca să poată să înţeleagă oricine va citi. După cum Gheorghe Lazăr avea să desbrace sufletul românesc de moda grecească, vlădica Varlaam avea să desbrace credinţa străbună de haina slavonă.

Incă de pe când era umil călugăr la mănăstirea Secul, tălmăceşte în româneşte o carte « *Scara* ». Era vorba aci de metodul de a desăvârşi viaţa monahală, de a desvolta, prin citirea cărţii, însuşirile creştineşti ale călugărilor, de a-i face adică oameni cu deplină încredere în Cel nevăzut dela care toate se ţin şi se văd. Omul se naşte cu anume însuşiri însămânţate de nu ştim ce putere care ocârmueşte; dar aceste însuşiri aţipesc înlăuntrul fiinţei noastre dacă nu sunt desvoltate. După cum braţul se închirceşte şi se slăbănogeşte, tot aşa amorţesc, în fundurile sufletului, şi însuşirile bune. Dar dacă dai braţului mişcare, muşchiul nu mai seacă.

Dacă dai desvoltare însușirilor, ele umplu sufletul numai cu pornirile bune. Semința oricât ar fi de sănătoasă nu rodește nimic dacă s'a întâmplat să cadă pe piatră; dar dă roadă bună dacă e îngropată în pământ bun, cu nițică umezeală și cu ceva soare priincios.

Știa vlădica Varlaam motivele din care a chibzuit să tălmăcească pe Sfântul Ion Scărariu cu pildele lui vii de adevărată viață călugărească.

Pe vremea aceea, însă, nu era așa lesne lucrul să întorci cărțile sfinte din graiul lor grecesc, latinesc sau slovenesc pe românește. Că umbla printre oameni credința că numai aceste graiuri pot purta cuvântul Domnului fără să-l întineze.

Da, — dar se împuținau din ce în ce cunoscătorii de carte latinească, grecească sau slavonească. La noi în biserici, slujba se împlinea în limba slavonă, arătările tipicului erau în slavonă, pravilele bisericești erau în slavonă și toate cărțile în slavonă. Incă de pe vremuri, când, dincolo de Dunăre, hălăduiau slavonii cu care tot ne țineam lanț în prieteșuguri de cultură, trecuse obiceiul de a se vorbi limba lor în biserică.

Impuținându-se, însă, știutorii de slavonească, nimeni nu mai putea pricepe cuvântul Domnului. Și dacă nu-l deslușeau preoții, cu atât mai puțin îl deslușeau poporenii.

Dacă a văzut Varlaam una ca asta, încă de când era călugăr la Secul, s'a gândit să sfarme regula și să tălmăcească pentru cinul monahicesc carte de pilde. Și a scris această carte, «ca să poată înțelege cine va citi».

Cu timpul, când din umil călugăr a fost cinstit cu rangul de mitropolit al Moldovei, a crescut gândul de a coborî sfânta scriptură pe înțelesul oamenilor. Și când s'a suit în scaun, a încurajat pornirea călugărilor de a îmbrăca în cuvânt românesc sfintele scripturi.

Incepuse pe la alte popoare tălmăcirea cuvântului lui Dumnezeu în limba lor. Şi fiindcă aveau nevoie să-i ademenească pe români la legea papistășească, s'a încins bătălie mare pentru cucerirea sufletului nostru. Ca să ne ademenească ne-au scos cărți românești, le tipăreau în teascurile dela Bălgrad și Brașov și ne otrăveau credința cu minciunile lor. Când a văzut Varlaam că poporul românesc n'are carte pe limba sa, și e lăsat pradă ademenirilor papistășești, s'a chibzuit cu Domnul Țării și au hotărît a scoate învățăturile sfinte în limbă românească, « pentru ca să învețe și să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu ». Citind și înțelegând poporul cum este adevărul ortodox, el va să știe atunci primejdia papistășească și se va feri.

Astfel, cu trecerea de care se bucura în ochii lumii, cu fața lui cinstită de om evlavios, cu adânca lui cunoștiință din ale scripturii, mitropolitul Varlaam tămăduiește pe oamenii timpului său de năravul de a scrie în limba străină de sufletul și de înțelegerea noastră.

A mai tălmăcit vlădica și o « Cazanie », adică o carte românească de învățătură. A întocmit-o luând model cazania unui Calist Patriarhul; dar n'a luat-o întocmai, ci tot ce-au putut să dea tâlcovnicii sfintei evangheliii și dascălii noștri, le-a înnodat cu întâmplări din viața românilor.

Cartea aceasta de învățătură, pusă în graiul simplu al poporului de jos, se îndrepta nu numai către preoți și nu numai către moldoveni. Ea era menită să împrăștie învățătură « pentru toată seminția românească, pretutindenea ce se află pravoslavnici în această limbă ».

Și astfel, din teascurile dela Trei Ierarhi, Cazania Vlădicăi Varlaam, se îndreaptă către toți românii dintre cele trei cursuri de apă, căci toți cură ca pârâul din același izvor, măcar că stau sub cârmuiri felurite și se sfâșie între ei. « Din câte s'a îndurat Dumnezeu, dintru mila sa, de i-a dăruit, dăruie și el neamului românesc carte pe limba românească ». S'o aibă toți de pretutindenea, s'o afle și s'o citească.

La 1640, nu se petreceau lucrurile ca astăzi. Românii ce erau decât un pumn de oameni spart în trei părți? Cei din Ardeal aveau de furcă acasă la ei cu ungurii. Moldova și Muntenia aveau în parte Domnul lor, se țineau de certuri, sfâșiindu-se ca lupii flămânzi. Chiar pe când păstorea vlădica Varlaam, un Matei Basarab și un Vasile Lupu se gâlceveau între dânșii. Nu le sângera sufletul când trimeteau frații împotriva fraților și stricau rânduielile prin războaie din care țărișoarele acestea abia în creștere, n'aveau decât de pierdut.

Vlădica Varlaam se sforța să dovedească celor ce se înrăiau între ei că se trag din aceeași buturugă. Pe dedesubtul neînțelegerilor dintre domni, seminția are același suflet, aceeași obârșie latină și trebuie să se îmbrățișeze într'un întreg de neclintit.

Românii de pretutindeni datori sunt să se unească, întru plinirea aceleiași frății de care nu se poate

lipsi neamul care râvnește să ia pas înaintea altor popoare.

Unirea nu poate veni decât prin cultură; iar cultura în biserică își găsește vatra de împrăștiere.

Varlaam a dat bisericii adevărata ei menire, de a trezi sufletele la viața deplină.

Şi aşa va rămâne până mai târziu: uzina care pregătește poporului românesc lumina.

GHEORGHE LAZĂR

Când a venit Gheorghe Lazăr din Avrigul Transilvaniei, la 1816, în țările române stăpâneau Fanarioții. Atârnam de Inalta Poartă, care proteguia pe cel ce dădea mai multe pungi cu bani. Lingea grecul mâinile Sultanului, se lingușea, țesea intrigi, bârfea, și dobândea firmanul domniei. Și îndată ce se așternea în scaun, asmuțea dăbilarii și globnicii s'adune dăjdiile. De când tronurile domnești au început să fie câștigate prin bacșișuri, cu osândă, împilare și lăcomie amară s'au așezat grecii pe popor, jecmănindu-l. Incheia fanariotul zapis cu Vizirul pentru domnie, iar jupânul grec îi împrumuta bani să-i fie dumnealui Vizirului de cheltuială în Țarigrad.

Și de-ar fi venit spulberările din Fanar numai cu dările și cu sărăcia! Se oploșeau însă ca lăcustele cu o curte întreagă de oameni, alaiul domnesc: stolnici, vătafi, grămătici, calemgii, scriitori de cancelarie. Se înavuțeau pe spatele țăranilor, ajungeau la ranguri, vorbeau limba grecească, învățau carte grecească, stricau sfânta datină, împestrițau moravurile. Făcuseră din viața noastră, din lege, din dreptate, un gunoi de n'aveai ce alege.

Când a venit el, «învățătorul» din Avrig, și ne-a văzut în ce stare de plâns ajunseserăm, a rostit: «Dar oare, când s'ar ridica duhul din țărâna străbunilor

romani şi ar privi peste strănepoţii marelui Chesar, slăvitului Aurelie şi înaltului Traian, oare în ziua de astăzi cunoaşte-i-ar? Negreşit, i-ar căuta în palaturile cele mari împărăteşti şi i-ar afla în vizuinile şi bordeiele cele proaste şi încenuşate; i-ar căuta în scaunul stăpânirii şi i-ar afla amărîţi sub jugul robiei; i-ar căuta proslăviţi şi luminaţi şi cum i-ar afla? Rupţi, goi, amărîţi şi asemănaţi dobitoacelor, de tot căzuţi în prăpastia orbirii».

Ca să ne poată jefui mai cu spor, fanarioţii treceau boierii prin carte elinească, pe când ţărănimea o lăsau în beznă. Şcoli înalte nu erau decât cele greceşti, dascălii erau greci, limba grecească. In Bucureşti era şcoala dela Măgureanu, unde buchiseau feciorii de boieri lucruri din elinească; şi erau şcolile de pe lângă schiturile mânăstireşti unde veneau copiii ţăranilor la câte un dascăl ca Stan şi Chiosea dela Udricani de prindeau şi ei puţină bucoavnă. Şcoala dela Udricani — spune mărturia vremii — se făcea sub întinsul cerului, în prispa bisericii; iar când ameninţa Dumnezeu cu ploaia, se ghemuiau copiii în odaia ţârcovnicilor sau în clopotniţă; citeau şi scriau pe genunchi şi pe brânci. Copii nu veneau aci pentru mare ispravă. Iacă erau mai toţi feciori de cavafi, de croitori şi de işlicari. Ii trimeteau părinţii la şcoală să obişnuiască şi ei a ceti şi scrie, să se deprindă a ţine isonul cântăreţilor din strană, să zică «Tatăl nostru», să meargă deandăratelea cu sfeşnicul într'o mână şi cu cădelniţa în cealaltă, înaintea preotului. Dela aceşti dăscălaşi umili, plătiţi în tain de mălai, de fasole şi lemne, cari nu prea citiseră ei multe şi nu ştiau decât bătăile lui Machedon cu furnicile şi cu păsările cu ciocul de fier,

cari se pomeniseră dela tată şi dela mamă români neaoşi, din moşi strămoşi, dela aceşti dăscălaşi robiţi vieţii sdruncinate ieşeau diecii de visterie şi slujbaşii curţii şi tot dela ei au deprins a scrie româneşte logofătul Greceanu, boierii Văcăreşti şi Anton Pan.

Cum se făcea carte aci, n'ar mai şti nici Dumnezeu, dacă nu ne-ar mărturisi hrisovul: « Dascălul Chiosea, bătrân, cu antereu de calemcheriu (stofă fină) la cap cu cauc (comănac călugăresc) de taclit (turban) vărgat cu cearşaf alb, se plimba pe dinaintea băieţilor, înarmat c'o vargă lungă arzând când pe unul când pe altul, după cum i se părea. Se oprea dinaintea fiecăruia: la unii le asculta lecţia, la alţii le mai adăuga câte un « ucu » scurt sau câte o aruncătură două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoiască. Apoi să fi dus Sfântul pe vreunul să nu ştie lecţia, că dacă nu-l ajungea cu nuiaua, apoi scotea imineul (papucul) din picior şi-l asvârlea după dânsul, cu un: « Fir-ai al dracului că n'ai învăţat matima (lecţia). Dascălul Chiosea nu era om rău, dar se necăjia, pentrucă-l durea inima când vedea că nu se silesc copiii la învăţătură ».

Când a venit în Bucureşti Gheorghe Lazăr, şi a deschis şcoală înaltă pe limba românească, toţi copiii dela Udricani, dela Sfântul Gheorghe şi dela Colţea l-au părăsit pe dascălul Chiosea şi pe Chiriţă şi-au trecut la Sf. Sava. Aci erau profesori mari ca Petrache Poenaru (om întreg), ca Eufrosin Poteca (om învăţat), ca Eliade Rădulescu.

Şi era el, — marele învăţător Gheorghe Lazăr. Au adunat carte bună, unii au plecat prin streinătăţi de s'au adăpat dela fântâna altor culturi, alţii au ajuns dregători mari.

Astfel puse Gheorghe Lazăr începutul luminilor noastre. El ne-a mântuit de învățătura stricată a grecilor, ne-a arătat rătăcirile și ne-a îndreptat pe calea cea bună. In timp ce un fiu de țăran din Vladimir, Domnul Tudor, venea cu volintirii lui să ne scape de urgia grecească, alt fiu de țărani descalecă din Ardeal să ne ridice din beznă. Lor le suntem datori cu deșteptarea noastră.

Multe a avut de pătimit și Gheorghe Lazăr! Invățase la Sibiu, la Cluj și la Viena, culesese cunoștințe bune şi fusese numit arhidiacon al Mitropoliei la Sibiu.

Pe la 1800 şi ceva, alerga prin lume slava lui Napoleon. Priceput la arme, își închegase miliție bună. Ajuns împărat din simplu ofițer, se încolăcea în hartă cu toate mărimile. Toți îi știau de frică şi se lățise Francia stăpânitoare peste semințiile pământului. Până în țara Moscului, unde sunt gerurile năpraznice de mormăie urșii cu promoroacă pe bot, până acolo se întinsese vâlva lui. Multe trebi bune a rânduit prin țara sa, multe așezăminte a clădit și la bun renume a dus nația franceză.

Cunoștea și Gheorghe Lazăr o parte din isprăvile Impăratului. Şi cum era împăratul ridicat din poporul înrudit ca viță cu noi, nu l-a răbdat inima să nu laude faptele sale. Işi găsise, însă, buclucul. Că Gheorghe Lazăr era supus austriacului și împăratul dela Viena dușmănea pe Napoleon, fiindcă îi făcuse mult sânge rău și-i turburase siguranțele tronului. Drept pedeapsă l-au înlăturat austriacii pe Gheorghe Lazăr.

A trecut în țara Românească. Sărac cum era, trăia din ce bruma câștiga ca profesor. Mai târziu, ca inginer hotarnic, măsura moşiile boierești. L-a chemat într'o

bună zi boierul Constantin Bălăceanu, să-i facă planurile de măsurătoare a moşiei. Şi i le-a făcut. S'a împrietenit cu boierul Bălăceanu, prin Bălăceanu cu alți boieri ai vremii ca Iordache Golescu și Iancu Văcărescu. I-a convins ce nevoie mare se simte de o şcoală de inginerie, boierii s'au încredințat și, în frunte cu mitropolitul țării, vlădica Dionisie, i-au dat lui Gheorghe Lazăr toată ajutorarea să deschidă școala.

Când s'a văzut în chiliile mănăstirii dela Sf. Sava, în fața copiilor, dornici de a asculta învățături înalte în limba românească, a trăit bucuria vieții lui. Își văzuse visul împlinit.

Boierii l-au simțit om cinstit și cumpătat la vorbă. Le plăceau mai mult gândurile limpezi și bine așezate, decât potopul cuvintelor deșarte. Era spusa lui Lazăr însuflețită şi aplecarea asupra copiilor împlinită dintr'o caldă iubire. Cine l-a ascultat nu l-a putut da uitării niciodată.

Pentru mâna de sprijin ce i-au întins-o a și mulţumit Gh. Lazăr boierilor vremii. Că ne mai putând suferi ocara neamului lor, ei luând pilde dela celelalte popoare mai luminate, cu cuget unit și cu braț puternic părintesc, au așezat și au deschis școala academicească din București, la Sf. Sava, de feliu de științe filosoficești și matematicești, chiar în limba patriei ».

Grecii limbuți și fanfaroni, împrăştiaseră credința că limba românească e o limbă proastă și simplă. Nu se pot îmbrăca în ea gândurile mai înalte. Nici adevărurile științei, nici simțimintele poeziei nu pot fi turnate într'o astfel de limbă fără să nu se știrbească. Aflând Gheorghe Lazăr asemenea ocară, nu i s'a liniștit sufletul până 'n'a deschis școală românească,

în limba românească și cu profesori români. S'a înconjurat de oameni destoinici ca Eufrosin Poteca, Petrache Poenaru și Eliade, a făcut manualele de care aveau copiii trebuință, a scris abecedare, a ticluit cărți de știință și de filosofie, le-a pus pe limba patriei și-a început școala națională.

Ea n'a durat însă decât vreo trei-patru ani, fiindcă la 1821, a venit răsmerița lui Tudor împotriva grecilor. Școala s'a deschis tocmai peste un an, când fierberea din țară s'a potolit. Și ar mai fi durat mult și bine dacă peste un an n'ar fi potrivit Dumnezeu să sloboadă și pe robul său Lazăr la odihnă deplină. S'a întors peste munți bolnav și zdruncinat. Timpul suflase în flacăra nădejdii s'o stingă. Și s'a mântuit din viață la 1823, ca o « lumină care după ce a limpezit totul în jurul ei, se duce ».

El venea de acolo din părțile de românime călită în luptele naționale. Invăța pe copii lecțiile pe unde apuca și în mijlocul unui tineret doritor de înaintare povestea ucenicilor câte știa. Venea de acolo de unde mari bărbați ca Petru Maior, Șincai și Samuel Klein aprinseseră torța idealului. Ei ne-au împins la cercetarea migălită asupra spiței noastre de neam, ne-au căutat rosturile istoriei și ni le-au lămurit. Duceau luptă aspră cu dușmănia maghiară. Ungurii râvneau întâietăți în Ardeal și pretindeau să ne înlăture din drepturile noastre. Ne batjocoreau în fața lumii că suntem resturi de barbari vânturați prin locurile acestea și că ne ghemuim peste ei obrăznicindu-ne să-i dăm afară din casă proprie.

Când au auzit învățații noștri astfel de necugetată vină, — un Petru Maior, un Șincai, un Micu, — s'au

apucat să desgroape mărturiile istoriei ca să dovedească maghiarimei cât de stăpâni suntem noi aici. Au desmormântat pietrele și au deslușit inscripțiile, au scos din praful cancelariilor hrisoavele și letopisețele, au citit tot ceea ce alții cu respect de adevăr însemnaseră despre întâmplările dela noi, au adunat documente și știri și au dovedit vrăjmașilor obârșia latină. Neamul nostru românesc curge ca apa din aceeași fântână, dela Râm. Limba ce vorbim e o limbă trasă din cea latinească, iar moravurile tot dela romani le păstrăm. Și romanii erau doar poporul «cel mai mărit al lumii, cel mai iscusit, cel mai înțelept, înfrumusețat întru științe, cel mai mare în suflet patrioticesc»; târîse în robie toate semințiile lumii, sfărâmaseră rostul atâtor regi și împărați și trecuseră popoarele la legea și la limba lor.

Suntem și noi de neam împărătesc. Nimeni nu are dreptul să ni se socoată mai cu stemă în mirul frunții. Putem și noi să dobândim rosturi însemnate în istorie; putem și noi să ne facem loc și nume în creștinătate; putem și noi să ne ținem în rândul lumii cu slava cuvenită și cu întâietățile râvnite. Cum zicea Lazăr: toate putem a le dobândi, că și noi suntem născuți ca și alte neamuri și nouă ne-au dat Dumnezeu acele daruri ca și la alte neamuri, numai vrere să avem.

«Numai vrere să avem». Insă vrerea noastră cam amorțise, izvoarele vieții se înfundaseră, avânturile fuseseră retezate, tinerețele supte. Ne vârîserăm în vizuini și în bordeie încenușate, amărîți de jugu robiei. Păturile de grecime îndrăsneață se așternuseră pe spetele noastre ca straturile de lipitori și ne sorbeau vigoarea. Și noi ne mulțumeam doar să fugim de prigo-

nirile lor, să ne ascundem în gaură de șarpe, înghițiți de prăpastia orbirii.

Mergeam la pieire.

A sosit, însă, de peste munți, sol al Dumnezeului nostru, care ne priveghează și ne are în știrea lui, învățătorul. Acest țăran din Avrig, care vorbea răspicat și știa să vrea, ne-a zguduit conștiințele, ne-a trezit din amorțirea noastră, și ne-a prefăcut pe deplin rosturile vieții. A însămânțat în suflete, simțimintele mândriei de neam și ne-a înflăcărat. Despletind întunerecul epocii, ne-a arătat în vreme țelul luminos care ne așteaptă.

Și, după ce a limpezit toate, s'a dus.

SIMION BĂRNUŢIU

De când a căzut Domnul Gelu la râul Căpușului, numai rele am suferit de pe urma ungurului. Ne-a făcut iobagi pe pământurile lui, ne-a pus la sapă şi la seceră, ne-a purtat prin arşiță flămânzi și însetoşaţi. Cum duci pe drumuri de ţară cireada de vite plesnind din pil, aşa «ne-a mânat cu alunul» la tot felul de munci. S'a unit cu toate neamurile împotriva noastră. Ne-a retezat căile către școală, ne-a oprit trecerea către dregătorii, ne-a viclenit cu făgăduieli mincinoase.

Ne strigau în gura lumii că suntem pripăşiţi cari le stricăm liniștea; că ei sunt stăpânii locurilor acestea, ei au trăit aici, fără noi — musafiri nepoftiți.

Dar au venit în Europa în urma noastră; ne-au găsit cu aşezări de viaţă statornică în Carpaţi; ne vedeam de treburile noastre. Făceam agricultură, cultivam viile, păstoream şi din când în când ne mai încruntam şi la câte-un vrăşmaş care ne căta pricină de război sau cocea gând cutropitor. Sosiți din Asia, din străfundul lumii, s'au aşezat pe câmpiile Tisei, în Panonia. Au trecut la legea catolică și s'au papistăşit. De mult sprijin le-a fost trecerea lângă Papa Râmului. Râvnea Papa să treacă toate semințiile la credința papistăşească şi trimitea misionari cari să împrăştie între oameni ideile. Ungurii s'au pus unealtă

la îndemâna Papei. Au primit ajutoare, planuri de lucru, şi, în toată viaţa lor, de multă susţinere s'au bucurat. Pe când noi românii, —cu toate că în Ardeal eram mult mai numeroşi, am fost ţinuţi alături, nefiind de aceeaşi lege.

S'a întâmplat să ne lăsăm momiţi, şi o parte din români au trecut la unirea cu Roma. Multă înduşmănire s'a tras de aci. Doar a spart frăţia românilor în două şi în schimb niciun folos. Toate făgăduelile (că ziceau: care va trece la papistăşie se va bucura de multe înlesniri, nu va mai fi şerb, va avea intrare liberă în şcoale, îi va fi deschisă calea către dregătorii), au fost simplă prefăcătorie.

Ne-au pismuit strălucita viţă coborîtoare dela romani, dominatorii a toată lumea. Dacă au văzut că nu pot ascunde acest desvelit adevăr, s'au chibzuit învăţaţii unguri să ne învinuiască anume, că noi suntem mestecare nouă de oameni fără prea mare legătură cu latinii; că din încrucişarea cu latinii fel nou de oameni s'au urzit şi că, deci, s'o lăsăm mai pe încetul cu soiul nostru nobil din născare.

S'au aşezat, atunci, învăţaţii noştri la muncă să caute dovezile obârşiei noastre. Au scotocit peste tot. S'au dus la Roma de-au deslușit pietrele, letopiseţele şi câte alte mărturii ale vieţii au găsit. Au căutat prin cronicari documente şi după ce le-au adunat toate, le-au pus în faţa ungurilor cari ne mai având încotro, au încetat clevetirea, dar s'au pus cu asupririle pe noi. Au făcut totul ca să-şi verse veninul.

Se întâmplă, însă, ca istoria să se primenească. Ideile oamenilor se schimbă pe vreme ce trece. Şi aşezările omului nu stau nici ele locului.

Pe la 1789, a fost în Francia răscoală mare. Măcel ne mai văzut s'a întâmplat acolo. Boierii şi clerul nu prea vroiau să ia în seamă suferinţele poporului. Duceau în schimb, viaţă de destrăbălare, istovindu-se în petreceri cu femeile uşoare, iar de sărăcime nici nu voiau s'audă. Până când într'o bună zi, s'a sculat sărăcimea oraşelor şi a satelor, i-a spânzurat pe toţi şi a pus la cârmă oameni noui. Un Robespierre şi un Danton erau căpeteniile. Aceştia nu mai conduceau după moda celor vechi.

Ideile răscoalei dela 89 s'au lăţit peste tot. Ungurii n'au rămas nici ei streini vremii. Dacă au văzut că ceasornicul istoriei bate altă oră şi că se poate să-şi primejduiască înălţarea, s'au gândit să tragă de partea lor popoarele subjugate. Erau sub stăpânirea ungurească sârbi, saşi, români. Ca să-i împiedece să se unească între ei, s'au socotit ungurii că mai bine este să-i atragă în apele lor. Erau mult mai puţini la număr decât românii cari, dacă s'ar fi aşezat la umărul celorlalţi, le-ar fi fost de mare primejdie.

Au prins atunci maghiarii să umble cu vicleniile pe lângă români. Nu, —că le vor da drepturi dacă se maghiarizează. Părerea aceasta de a maghiariza pe români a plecat dela unul Szechenyi. Cum au dat de această idee, s'au şi gândit ungurii că aci e salvarea. Conducătorii dela Budapesta au pus limba ungurească în şcoli, în actele oficiale, în dregătoriile Statului, peste tot. Au sucit capul câtorva români şi i-au trecut de partea lor. Au aruncat câte un os din lefile împărăţiei ungureşti şi i-au asmuţit pe fraţii lor. Un episcop unit, Lemeny, se înconjurase de un alai maghiarizat, împungea pe români să înveţe limba

maghiară şi întorcea liturghia din lătinie pe graiul maghiar.

Românii, însă, ţineau să câştige drepturile, dar fără a-şi pierde însuşirea de români. Lupta se dă, deci, acum pe două câmpuri: unul, al rezistenţei împotriva pornirii de a maghiariza; altul de a dobândi bunăvoinţa împăratului dela Viena.

S'a găsit, pentru vremile acestea de cumplită urgie, şi pentru români omul lor. A fost Andrei Şaguna. Om învăţat şi cu mare autoritate. Câştigase, prin purtările sale, încrederea curţii din Viena şi era ascultat. Şi-a iubit neamul şi s'a silit, din toate puterile, să-i uşureze suferinţele. Mare cârmuitor de suflete şi îndreptător al vremurilor, era ascultat şi jalbele înfăţişate împăratului se ţineau în seamă. Mult l-au învrăjbit ungurii.

Prin Martie, 1848, se stârneşte, însă, la Viena, viforul răsmeriţei. Ungurii, vicleni, au crezut că acuma e clipa potrivită să se rupă din tovărăşia cu Impăratul şi să se unească cu Românii. Le convenea îmbinarea cu Transilvania iar nu cu Austria, al căreia Impărat, dela înălţimile tronului său se încrunta câte odată spre Budapesta.

Şi fiindcă ştiau ungurii că Transilvania nu e de loc înclinată să se îmbine cu ei, au recurs la un şiretlic: au ales deputaţi dintre unguri, saşi şi secui, cari să vorbească în numele Transilvaniei şi în Dieta (adunarea) care se va ţine să proclame alipirea. Zis şi făcut. In ziua când trebuia Dieta să hotărască, străzile Clujului erau cutreierate de cete cari strigau: « uniune sau moarte ». Pe sub ferestrele sălii unde se ţineau şedinţele se îmbulzea mulţimea înfierbântată

de zbierături « uniune sau moarte ». S'a stârnit în adunare freamăt ca la bâlci. Deputații unguri au hotărît fără să mai întrebe poporul. Norodul maghiar a luat pe deputatul Schmidt și pe episcopul român Lemeny pe brațe, și i-a purtat pe străzi cu steagul maghiar în mână, în mijlocul unei hărmălăi de nedescris. Așa s'a făcut uniunea.

Lucrurile, însă, n'au rămas aici.

Populația din Odorheiu hotărî să cheme pe români la o mare adunare națională la Blaj, în prima Duminică după Paști. Cum nu aveau cum să înștiințeze lumea, — că ungurii supravegheau totul, — au pus în ghiozdanul copiilor plecați în vacanță, chemarea, compusă de Simion Bărnuțiu.

Cu toate că ungurii amenințaseră cu tragerea în țeapă, cu închisoarea și moartea pe cel ce se va semeți să vină la adunare, în ziua de Luni, 3 Mai 1848, pe câmpul Târnavelor, la Blaj, s'au adunat 40.000 de țărani, sosiți din toate unghiurile țării. Catedrala Blajului era mică pentru ei, piața nu-i încăpea nici ea și astfel s'au încolăcit mulțimile pe după poalele dealului.

A vorbit Șaguna, miilor de săteni veniți să asculte evanghelia desrobirii. A vorbit cu încredere în grija ce ne poartă « bunul Ferdinand », împăratul Vienei, și cu încredere în ridicarea Românilor la rangul de adevărată nație.

Și după ce vocea sa a tăcut, s'a ridicat « profesorul ». Un om ațos, cu sufletul clătinat de simțimintele iubirii de neam cele mai adânci, cu ființa așezată parcă pe coarde sunătoare, a ridicat glasul, umplut de toate poruncile strămoșilor noștri, care prin el, fiul Sălagiului, vorbiau acum.

« Aşa fraţilor! Inchipuiţi-vă cum că această mie de ani ai tiraniei ungureşti e numai o zi în viaţa cea dureroasă a naţiunii noastre. Inchipuiţi-vă că dimineaţa ne-au băgat în jug, toată ziua ne-au mânat şi acum, când veni seara ca să ne odihnim, nu ne iau jugul de pe grumaz decât ca să ne omoare.. Care naţiune de pe pământ nu s'ar ridica, dela mic la mare, când îşi vede număřate zilele vieţii? Libertatea oricărui popor este bunul lui cel mai înalt şi naţionalitatea e libertatea lui cea din urmă. Ce preţ mai are viaţa lui, după ce şi-a pierdut tot ceea ce-l face demn ca să mai fie pe pământ? In mâna acestei Adunări e pusă viaţa şi moartea, soarta prezentă şi viitoare, nu a unui om, ci a unei naţiuni întregi. Ce va răspunde Adunarea înaintea naţiunii şi a lumii, când ar subscrie sentinţa de moarte asupra naţiunii sale?

« Să nu ne ducem la masa libertăţii ungureşti, căci bucatele ei sunt înveninate; să nu ne vindem ţara şi limba, căci pierzându-se odată, nu se mai poate câştiga; uniţi-vă cu poporul toţi, preoţi, nobili, cetăţeni, ostaşi, învăţaţi, şi vă sfătuiţi într'un cuget, asupra mijloacelor reînvierii naţionale, pentrucă toţi suntem fii ai aceleiaşi mame şi cauza este comună.

« Aduceţi-vă aminte că vă strigă din mormânt străbunii noştri: Fiilor! Fost-am cu Goţii, dar nu ne-am făcut Goţi; fost-am cu Hunii, dar nu ne-am făcut Huni; fost-am cu Avarii şi nu ne-am făcut Avari; fost-am cu Bulgarii şi nu ne-am făcut Bulgari; cu Ruşii şi nu ne-am făcut Ruşi; cu Ungurii şi nu ne-am făcut Unguri; cu Saşii şi nu ne-am făcut Nemţi. Aşa, este fiilor! Nu ne-am ungurit, nu ne-am rusit, nu

ne-am nemțit, ci am luptat ca Români pentru pământul și numele nostru, ca să vi-l lăsăm vouă dimpreună cu limba noastră cea dulce ca cerul, sub care s'a născut. Nu vă unguriți, nu vă nemțiți, nu vă rusiți, nici voi; rămâneți, credincioși numelui și limbii voastre ».

Așa a vorbit Simion Bărnuțiu. Vorba a umblat din auz în auz, din om în om. Inimile s'au încălzit de simțirea mândriei de neam, sufletele s'au umplut de o caldă batere, iar mintea s'a luminat de un ideal. Şi a votat Adunarea credință Impăratului și drepturi a cerut asemenea cu ungurii. Au cerut să se înlăture robia, să nu mai fie țăranii munciți și canoniți pe pământurile grofilor și să fie puși cot la cot în stat cu ungurii.

Şi dacă ungurii n'au luat în seamă, s'au dus fiecare pe la casele lor de s'au înarmat cu furci și cu topoare și-au stârnit resmerița. Iancu, craiul munților, s'a așezat în fruntea mișcării.

După un an, la 1849, Simion Bărnuțiu a trecut în Muntenia, de aci în Constantinopole și apoi la Viena ca să ceară Impăratului ceea ce se cuvenea românilor.

Şi cu toate că românii s'au luptat cu ungurii pentru împărat, Franț Iosef rău a răsplătit pe români pentru silințele lor. Pe Simion Bărnuțiu l-a prigonit, pe Gheorghe Bariț l-a prigonit, pe Şaguna l-a învinuit, iar Avram Iancu, cu mintea încețoșată de durere, străbate țara doinind din caval.

Simion Bărnuțiu a trecut în urmă la Iași. L-au chemat cărturarii să le ajute cu știința lui la descurcarea trebilor filosoficești. L-au numit profesor la

Universitate. In lecțiile pe care le făcea, Simion Bărnuțiu nu s'a lipsit de ideile din tinerețe. A propovăduit același crez naționalist pe care, cu ani mai înainte îl propovăduise în fața zecilor de mii de țărani, strânși pe câmpiile Târnavelor. Tot ce spunea la Universitate, era clădit pe încheierea că poporul român este şi el neam ca toate celelalte, are înzestrări de a trăi şi a se desvolta şi nădejdi sigure de a se impune între celelalte neamuri. Tot ce se face trebuie, deci, să corespundă cu ființa acestui neam. Instituții, așezăminte, legiuiri, toate sunt bune numai dacă izvorăsc din ființa lui națională.

Venit din masele largi ale poporului, ni-l trimisese soarta îndreptător.

A sfâșiat bezna conștiinței, ne-a limpezit gândurile şi a primit să fie călăuză pe drumurile grele ale năzuințelor noastre.

Acolo unde l-au răpus destinele şi unde zace acoperit de lespezile reci, țărănimea trebuie să meargă totdeauna şi să-i aprindă făclie de veghe.

GHEORGHE BARIŢ

După revoluție, Simion Bărnuțiu bătea străzile Vienei să obțină dela Impăratul recunoașterea drepturilor națiunii sale; Avram Iancu cutreiera Hălmagiul încețoșat; Gheorghe Bariț sta însă pe mai departe în mijlocul țăranilor pentru a-i îndruma.

Din răscoala dela 1848, nu se alesese nimic. « Bunul Ferdinand », în care își pusese toată nădejdea Șaguna, nu s'a ținut de făgăduieli. Capii răsmeriței sunt siliți să fugă care încotro. Insuși mitropolitul, omul de încredere al curții din Viena, e bănuit și ținut la o parte. Pentru țăranul ardelean niciun fel de ușurare n'a venit. Cei ce au folosit alții au fost. Li se dau favoruri, sunt ținuți în atenție, sunt mângâiați de pierderile suferite, sunt răsplătiți. Iar românii rămân tot cu ochii storși de lacrimi. Regimentele grănicerilor viteji cari se puseseră în fruntea răsmeriței au fost distruse, oamenii asupriți, șefii puși sub pază. Tocmai târziu, s'a gândit împăratul Franț Iosef să dea o mică răsplată și acestor obidiți cari cu ochii îndurători căutau spre Viena ca spre soare. Și le-a împărțit decorații, tinichele spoite și lucrate. Avram Iancu, copleșit de durerea țării lui, nici n'a vrut s'audă și nu i-a făcut cinstea Impăratului de a se înfățișa când l-a chemat. Mândru în înfrângerea lui, craiul munților rotea privirile ca un monarh, nevroind să audă de cel ce apăsa peste umerii neamului său, prin fățarnic ucaz trimis dela Curte.

12*

Astfel s'a sfârşit răsmeriţa dela 48.

Fireşte, răsunet a avut. Zguduiţi din amorţire, treziţi la drepturi, la viaţă, românii sunt de acum o putere gata a se împotrivi ori de câte ori gânduri cotropitoare ameninţă.

La această trezire a sufletelor, a adus partea lui şi Gheorghe Bariţ. El a desfundat izvoarele simţirii din care a ţâşnit patima iubirii de neam. S'a însumeţit contra străinilor, s'a răfuit cu ei, s'a luptat, le-a dovedit netemeinicia pretenţiilor şi le-a destrămat cusătura judecăţilor greşite.

Alături de Bărnuţiu, de Timotei Cipariu, de Şaguna, Gheorghe Bariţ a fost premergătorul, cu faptul şi cu vorba înţeleaptă. A fost capul prin care s'au treierat ideile răscoalei. Cuvântul Profesorului Bărnuţiu, spus răspicat pe Câmpia Libertăţii, n'ar fi căzut pe pământ bun dacă nu l-ar fi pregătit Gheorghe Bariţ. Ca un grădinar priceput, a plivit încet răzoarele, şi le-a pregătit pentru însămânţare, zmulgându-le troscotul şi pirul.

A risipit multe osteneli. Intre românii din Transilvania nu era mediu prielnic pentru circulaţia ideilor. Cugetul frăţiei de neam lumina în capul câtorva, dar razele lui nu se răsfrângeau şi asupra celorlalţi. Păturile întunerecului înghiţeau flacările idealului. Trebuia găsită o cale pe care să se plimbe în voie gândurile dela unul la altul, să afle ce se mai urzeşte, ce mai simte şi voieşte celălalt.

Locul în care fierb voinţele, se urzesc ideile şi se luminează idealurile, nu e altul decât şcoala.

Şi pe vremurile acelea, pe la 1834, nu prea erau în Ardeal şcoli. In afară de Blaj, nu se mai găseau pe

nicăiri. Erau şcoale începătoare pe ici pe colo, cu dascăli cari îşi ştiau datoria lor, buni români, inimă avântată. Acestea erau, pentru fii de ţărani nevoiaşi, de învăţători umili şi preoţi săraci. Veneau copii din vecinătate, învăţau ce bruma apucau şi se dădeau la copistărie. In zilele lui Iosif II, şcoli din cele mari, unde se deprindea învăţătură mai aleasă, se găseau numai la Blaj şi la Cluj. Dar aci se ducea cine era de credinţă unită. Cine nu putea, o apuca în spre şcolile străine. Mulţi din vremile acestea, s'au instruit la Cluj. Unii din ei, erau chemaţi profesori în Bucureşti sau la Iaşi. Aşa a fost un Aron Florian, adus de boierul Constantin Golescu, un Simion Bărnuţiu chemat a Iaşi, un Gheorghe Lazăr pribegit la Bucureşti.

In Transilvania rămâneau cu ţărănimea, —cine? Şi să lupte cu bârfitorii poporului, —cine? Şi să conducă vremile, oamenii, întâmplările, —cine? Un Petru Maior, un Şincai, un Klein se stinseseră de mult. Ei au scăpărat în trecutul îndepărtat, au luminat obârşiile şi s'au dus. S'au pierdut în cenuşa vremilor apuse, ca nişte felinare pâlpăitoare, uitate în adâncuri. Cărţile lor înţelept compuse, însufleţit scrise, nu se prea citeau. In şcoli, ungurii nu le îngăduiau. Peste tot, limba maghiară se introdusese în învăţământ. Cel dintâi care protestează împotriva limbii latine introdusă la şcoala din Blaj este Simion Bărnuţiu. Şi tot el pune la cale împotrivirea Consistoriului din Blaj, la 1843, împotriva limbii ungureşti care venea să înlocuiască pe cea latină. Este, pentru fapta sa, scos din postul de profesor, şi nevoit să treacă la Academia săsească din Sibiu.

De aceea strigă Gheorghe Bariţ: «şcoli sunt de lipsă, şcoli». Aceasta era simţita nevoie a timpului.

aceasta adânca lipsă a românilor. Fără şcoli, orbecăiau românii în întunericul neştiinţei. Şi acoperiţi de ceaţă, ochii lor nu putea să cate în idealuri şi în stelele conducătoare.

Pentru ţelurile lui de duhovnic al mulţimilor împovărate, şcoala nu era de ajuns. Cine nu putea să se rupă din încătuşările muncii de fiecare zi, cine nu putea să-şi lase de o parte ostenelile pentru negoţ, truda pentru ogor, grija de gospodărie, acesta trebuia să aibe şi el şcoala lui.

A scos deci Gheorghe Bariţ o foaie săptămânală «*Foaia Duminecii*» care a devenit mai apoi «*Foaia pentru minte, inimă, literatură*». In acelaşi an, începe să publice «*Gazeta de Transilvania*» şi mai târziu «*Observatorul*». Tipărea, aci, învăţături uşoare şi instructive, povestiri cu conţinut moral, sfătuiri naţionale, ştiri amănunţite de prin ţări, tălmăciri şi alcătuiri proprii. Un Andrei Mureşeanu, cunoscutul autor al lui «Deşteaptă-te române», tot aci şi-a găsit găzduirea. Deşteaptă-te române, — acesta a fost îndemnul cel mare. Strigătul puternic al unirii de aci a pornit.

El însuşi vrednică coborîre din poporul de jos, cutezător, răspicat, dârz în luptă şi dornic de desmorţirea neamului său, ridica degetul în cerul acoperit cu nori deşi, ca să arate zodia călăuzitoare. O viaţă întreagă a stat cu ochii în ţeluri, în idealuri, stăpânit de simţământul că ziua eliberatoare se apropie. Tot ce i-a stat în putinţă, a făcut pentru grăbirea ei. Cu condeiul, cu fapta, cu sfatul, a luptat, a îndemnat. A câştigat iubirea semenilor şi le-a împărtăşit dragostea lui. S'a dus profesor la Braşov şi a luat conducerea

gimnaziului, numai din dorul de a aduce românii la crezul luptei naţionale.

Fără împrăştierea cuvântului lui Gheorghe Bariţ, trezitorul conştiinţelor în Ardealul asuprit, cine ştie cât ar mai fi zăbovit încleştarea de forţe!

La învinuiri, Gheorghe Bariţ a răspuns curajos. Când îi auzea pe Unguri vorbind de spiţa lor nobilă, le aducea şi el aminte de obârşia noastră latină. Dela Traian, Impăratul Romei ne tragem; din acei ostaşi bravi cari au cucerit Dacia şi au împopistrat-o cu coloni romani. Şi romanii erau doară poporul slăvit al lumii, subjugaseră seminţiile, bătuseră ţări întregi şi luaseră locuitorii în robie. Nici Hanibal cel neînfricat, conducătorul cartaginez, n'a putut să se împotrivească mult. La aşa slavă ajunseseră, că ori de câte ori vorbea în Sfatul roman tribunul Caton, tremurau neamurile pământului.

Din aceştia ne tragem, dela ei avem limba, dela ei moravurile, legea, apucăturile.

Ungurii nu s'au lăsat, însă. Ne-au găsit vină că suntem un popor sterp, sec, nu creăm nimic, n'avem oameni mari, în care să credem, cari să ne sfătuiască, să ne conducă. Şi Bariţ, le-a răspuns şi de data aceasta. Ba avem oameni; avem destui. V'am dat şi vouă ungurilor, fiindcă nu aveaţi. V'am împrumutat pe Ioan de Huniade şi pe Matei Corvin.

Şi într'adevăr, acest Iancu Voevodul, de felul lui era din Ţara Muntenească. Numele tătâne-său a fost Vuc. Şi pentrucă mult bine şi mare omenie făcuse lui Sigmund Craiu, l-a dus Vodă în Ardeal şi i-a dăruit cetatea Hunedoara ca s'o aibă în veşnică stăpânire. După cetate i-au zis ungurii Huniade Ianoş « care cu

destoinică vitejia lui s'a învrednicit a fi și Voevod al Ardealului ». Iar Mateiaș, fiu-său, a ajuns la Budapesta Craiu mare. L-a svântat odată într'o bătălie Ștefan cel Mare, Voevodul Moldovei, când a cutezat să clatine tihna.

Erau aceștia, amândoi, români de sânge. Ungurii se mândresc cu ei, fiindcă de adevărat fală mare le-au adus prin faptele lor. Sângera sufletul lui Gheorghe Bariț când auzea hula zvârlită cu îndrăzneală; și fără să-l cuprindă temerea când îl amenințau, așternea condeiul pe hârtie și scria gânduri românești și curate.

In slujba cauzelor mari ale poporului a stat Gheorghe Bariț.

Când a fost să ni se strice limba cu tot soiul de cuvinte străine, el s'a opus. Exista în Ardeal, o tagmă de învățați cari întinseseră lucrurile până acolo, încât voiau curățirea limbii române de toate rămășițele streine. Că ziceau ei: obârșia latină a limbii române trebuie să rămână neîntinată, ca la începuturi. Era o greșală. Oamenii de țară n'ar mai fi înțeles cele ce scriau cărturarii; cărturarii n'ar mai fi putut împrăștia în popor ideile pentru care luptau.

Gheorghe Bariț era prea mult omul poporului, apărătorul și sfătuitorul lui, pentru ca să îngăduie o astfel de împestrițare. Dacă s'ar fi împlinit, ce ar mai fi făcut el, însuflețitorul, care urmărea zguduirea sufletelor și înfrățirea lor pentru lupta națională? Doar de aceea scosese gazeta, de aceea alerga neostenit să propovăduiască, să îndemne, cu sfatul, cu fapta, prin nopțile vremii, călăuză neamului său.

Nu era ușor lucru să tipărești o gazetă. Astăzi, lumea o duce bine. Are jurnalul ei, pe înțelesul ei, cu

ştirile de trebuinţă, se învredniceşte să afle ce se petrece prin ţări şi peste mări. Dar pe atunci, de abia un Eliade Rădulescu în Muntenia şi un Gheorghe Asachi în Moldova cutezaseră să scrie slovă românească, pentru îndemn şi trezire.

Se rupea Gheorghe Bariţ dela trebile lui dela Zărneşti unde-şi avea fabrica de hârtie: mergea la Dietă la Cluj să se opună chiar marelui Şaguna sau trecea Carpaţii să ia legătură cu Regatul, cu izvorul însuşi al simţirilor naţionale. In Ardeal, —pe lângă Şaguna, Bărnuţiu şi Cipariu, —el era fruntaşul. Cuvântul lui era ascultat, voinţa lui hotărîtoare. Nici mitropolitul însuşi, care ducea în caleaşcă memoriul românilor, n'a scăpat de atacurile lui Bariţ. Era Şaguna prea mult omul împăratului, era Bariţ prea mult omul poporului.

Şi aşa a rămas toată viaţa: un *îndrumător*.

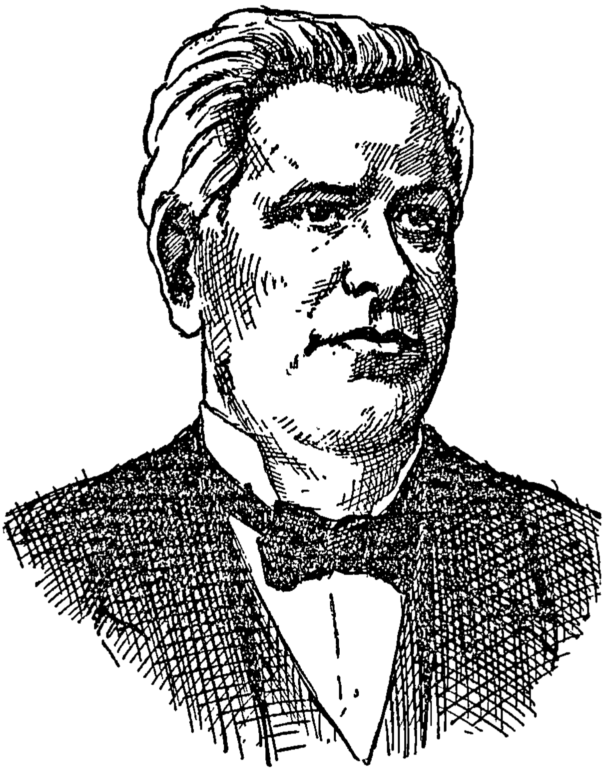
A scris mult, a luptat mult, a necăjit mult.

Fără scrisul lui, fără îndemnurile lui, răsmeriţa dela 1848 ar fi fost o mică flacără, iar nu vâlvătaia uriaşă a acelei voinţe populare înfurtunată după libertăţi şi drepturi.

Şi fără acea revoluţie, ţărănimei i-ar fi lipsit treapta cea mai puternică a desrobirii.

VI. GLASUL SATELOR

ION IONESCU DELA BRAD

In timp ce Gheorghe Bariţ se silea să redeştepte conştiinţa Românilor din Transilvania, în Moldova, alt fiu de ţăran, Ion al preotului Ionescu dela Roman, lupta cu ciocoii în folosul robilor pământului.

Invăţase şi el carte, stăruitor. Mai întâi greceşte, după moda vremii. Apoi s'a dus la Iaşi, la şcoala ridicată de Mihai Sturdza Domnitorul.

Ţările române trăiau pe atunci sub porunca Rusiei. Ne trimeteau guvernatori pe cap, ne dădeau legiuirile şi ne întocmeau pravilele. Domnii noştri nu însemnau pe lângă ei decât slugi mai subţiri. Lui Vodă Ghica al Munteniei, Consulul rusesc nu i-a întins nici mâna. Iar lui Mihai Sturdza al Moldovei i-a poruncit să-i ducă biletul de teatru acasă. Această purtare l-a făcut pe Banul Bălăceanu din Muntenia să zică odată: « Ferească-mă să fiu sortit Domn, căci ce cinste mai este oare de a fi Principe când un Domado (omul Moscului) vine la curte să ocărască pe hospodar şi să-i poruncească ».

Pe când era în vârstă Ion Ionescu — care mai târziu şi-a zis dela Brad după numele locului moşiei, — trecuse, prin ţară, consul, unul Kiselev. Acesta ne dăduse legiuirile şi făcuse şcoli, pe ici pe colo. Ki-

selev ținea cu oamenii de jos. Spunea el: de 15 zile mă lupt cu bărbile moldovenești cari sunt cei mai turbulenți zavistnici dintre oamenii cu barbă ». Se căsnea să întindă câte-o mână de ajutorință țăranilor.

Făcuse școli pentru feciorii de țărani să prindă și ei câte-o boabă de carte. Iar cu ajutorul cârmuirii, mai pleca și prin străinătate câte unul, doi. Astfel, Ion Ionescu, fiul popii dela Roman, a fost trimis de Domnul Sturdza în Franța ca să se instruiască. A stat aci cât a stat, și-a îndopat mintea cu tot soiul de cunoștințe și, când a venit în țară, tot de năpăstuirile noastre s'a interesat. Cu mare dorință de bine era sufletul său umplut. Iubea țărănimea, această harnică furnicărie a muncii.

Boierii, încă de pe la 1821, țineau să dea țării așezare nouă. Intrase vrajba între ei și se invinuiau de *ciocoinicie*. Văzând boierii moldoveni că o lege bună care să țină în seamă nevoile vremii nu s'a mai dat de când trecuse prin Muntenia Constantin Mavrocordat, și că nici Tudor Vladimirescu « chivernisitorul amărîtului norod », nu s'a îngrijit, s'au apucat ei să urzească o lege nouă pentru Moldova. Hâncu s'a răsculat în numele poporului, dar nu i-a adus legea așteptată. Volintirii lui Tudor s'au răsculat, dar n'au adus legea așteptată. Și atunci s'au apucat ei să urzească una. Acești boieri reformatori au luat numele de *cărvunari* (răsvrătiți). Ei se urcau în capul grecilor, ținând cu turcii, contra Eteriei. Așa suna porunca ispravnicului Neamțului: înarmați brațul vostru, dela cel mai mic începând, cu orice fel de arme aveți: pușcă, lance, coasă, topoare, și să mergem unde ne

vom întâlni alți sinpatrioți și să izgonim numai decât pe tâlharii aceştia din pământul nostru ».

Boierii cei mari auzind de isprava acestor cărvunari, l-au învinuit pe Domn, — pe atunci Ion Sandu Sturdza — că s'a înconjurat de ciocoi, încuviințând « unui șertar să aibă glas cu un logofăt mare ». Iar aceștia îi învinuiau, pe cei dintâi pământeni, de *ciocoism*.

Legea pe care vroiau s'o aducă răsculații cărvunari, cobora din gândurile împrăștiate în lume de răsmerița cea mare din Franța. Ei cereau deci: pravila să aibă aceeași putere spre a pedepsi și ocroti; dregătoriile să nu mai fie date pe moştenire şi chiverniseală, ci, fără deosebire de rang, la cei cu vrednicie recunoscută.

Ion Sandu Sturdza, Domnul, a fost silit să se împotrivească, astfel că legea cărvunarilor a rămas simplă dorință.

Important este: că aceşti cărvunari dela 1822, sunt premergătorii răsculaților dela 1848. Fiii boierilor veniți din Franța, dela cărturărie, cu capul înțesat, ca o batoză, cu ideile tărăboiului cel mare dela 1789, au făcut răscoală în țară ca să schimbe stările și alte așezări să dea Statului.

Ion Ionescu dela Brad s'a amestecat și el în răscoală. A fost fruntaş în solia sătenilor, apărând cu toată căldura cererile lor. Când răscoala s'a potolit, a fost silit să fugă peste graniță. A plecat în Turcia și a ajuns administrator pe moșiile vizirului, pe care cu cinste, pricepere și omenie gospodărindu-le, a atras iubirea Vizirului, prin Vizir trecere la Sultan și prin Sultan a luptat pentru cauza românească.

A venit în țară peste vreo opt-nouă ani, când vremea uitării se împlinise, când prietenul său Cogălniceanu, când Costache Negri și Alecsandri fuseseră de mult descărcați de vină.

Se țineau tocmai «divanurile adhoc» dela 1857, adică adunările în care se sfătuiau boierii cum să pună la cale unirea între moldoveni și munteni. S'a auzit atunci și glasul cuminte și înțelept al lui Ionescu dela Brad. Țăranii își dobândiseră din nou neînfricatul soldat al dreptății.

Tipărește Ion Ionescu dela Brad o gazetă «*Jurnal de Agricultură*». Scoate apoi alta: «*Țăranul*», plină numai de sfatul bun, numai îndrumarea corectă. Aci, la «*Țăranul Român*», alt prieten al său, din Muntenia, Nicolae Filimon, publică, pentru cititorii satelor, cel dintâi basm românesc.

Cu îndemnul, cu fapta, peste tot a luptat pentru țărănime. Scrie pe unde apucă. Vorbește pe unde apucă. Infăptuește pe unde apucă. Scrie la gazeta «*Tribuna*», scoasă de fratele său Nicolae Ionescu, vorbitor mare, care știa să împodobească gândul în cuvinte alese. Scrie la «*Foaia pentru minte, inimă și literatură*» a lui Gheorghe Bariț. Scrie la foile lui Mihai Cogălniceanu «*Propășirea*» și «*Dacia literară*». Pretutindeni, unde poposea, preocuparea lui era una: *țăranul român;* căutarea lui una: *ridicarea satelor;* avântul lui unul: *îmbunătățirea agriculturii.*

Prieten bun cu Mihai Cogălniceanu, Ion Ionescu dela Brad a luptat împreună pentru propășirea clasei de jos. Legea adusă în 64 de Cogălniceanu, prin care se ridicau pământuri dela boieri și dela călugării greci, leneviți pe moșiile mănăstirești, era toată în folosul țărănimii.

Ura boierilor s'a stârnit şi împotriva lui Cogălniceanu şi împotriva lui Vodă Cuza. Cu toate că amândoi din neam nobil, aceştia erau pătrunşi de o adâncă simţire pentru suferinzii din mulţime. Ionescu dela Brad s'a povăţuit atunci cu Domnul Cuza, — sub care a fost « *inspector al agriculturii* », — şi s'a împrietenit cu liberalii sub care a fost deputat în Sfatul ţării.

Boierii de pământuri erau înscrişi în partida numită: *conservatoare*. Şi ţineau piept pe viaţă şi pe moarte să nu le fie luate moşiile. Simţământul de dreptate al lui Ionescu dela Brad, îi şoptea că nu e cumpănă dreaptă să muncească cei puţini pentru cei mulţi. Nu e cumpănă dreaptă ca unii să moară în mizerie şi alţii să se lăfăe. Nu e cumpănă dreaptă ca unii să plesnească de trudă, iar alţii să-şi îngăduie toate voile. Nu e cumpănă dreaptă în statul în care zecile de mii de ţărani se istovesc pentru câteva sute de ciocoi. De aceea s'a pus împotriva tagmei boiereşti a conservatorilor.

A trebuit să vină, însă, legiuirea lui Cogălniceanu dela 64 şi să vadă zvârcolirile Domnului însuşi pentru ca să-şi dea seama că acolo unde credea că e sinceritate nu era decât mască; acolo unde s'aştepta să vadă pornire în spre bine, nu era decât încuiare în interese; acolo unde presupunea curăţie, erau ambiţii. « *Boieria de pământ* » era înlocuită cu « *boieria de bani* ». Unii sugeau ţăranul, alţii sugeau ţara. In realitate, nimic nu se schimbase.

Ce schimbare mare se produsese dela Constantin Mavrocordat până la Kiselev al Moscului şi de a Kiselev până la Vodă Cuza? Pentru starea socială a ţăranului, aproape nimic.

Sub Mavrocordat Vodă, boierii erau scutiți de orice dare. Greul tot asupra țăranilor cădea și asupra negustorilor. Iar dacă poslușnicii și scutelnicii fură despovărați, apoi boierii aveau dreptul să ridice bani din visteria Statului pentru fiecare cap păgubit.

Zilele de lucru pe moșia boierului erau stabilite la 24 și 12 pe an. Țăranul avea libertatea să lucreze pământul atât cât putea.

Când deschiderea Dunării și a Mării Negre a creat urdiniș cumpărătorilor de cereale și grâul românesc a început să fie căutat, boierii au înțeles cât prețuește și *munca* și *pământul*. Kiselev a încercat întrucâtva cu ei ca să ușureze situația muncitorilor. S'au îndărătnicit și n'au îngăduit mai puțin de 54 de zile de lucru. Obligații grele au pus pentru strămutarea țăranului de pe o moșie pe alta. Sta muncitorul pironit de pământul și de boierul care îl trata ca pe o vită lucrătoare. Lacomi de grâne și lacomi de bani, transformau izlazurile în țarină, țarinile le transformau în holde mănoase, holdele în grâe grele, grâele în parale și paralele le îndesau în bănci.

Ion Ionescu dela Brad, s'a opus cu dârzenie, luptând pentru ridicarea țărănimii.

Fusese în țări străine, învățase mersul trebilor agricole și aranjarea gospodăriei. Cât administrase în Asia Mică moșiile Vizirului, făcuse practică îndelungată.

Când a venit în țară, a început să dea altora din practica și învățătura lui.

Cârmuirea unui popor trebuie să fie în legătură cu virtuțile lui înnăscute; trebuie să corespundă obiceiurilor, — zicea el; iar obiceiurile se reazimă pe climă. « Gospodăria trebuie, deci, să se razime și ea

pe obiceiuri, pe mulțimea și bunătatea pământului, pe chipul trăirii și viețuirilor, în sfârșit pe treapta trebuințelor țării dinlăuntru și interesul negoțului din afară ».

Cât ai o țărănime sărăcită și cu vlaga stoarsă, nu poți să ai o agricultură bună. Și atâta vreme cât n'ai o agricultură bună, nu poți să ai o gospodărie frumoasă. Răul aci este: că muncitorul e măcinat de traiul prost și n'are forțe de producție. Nu mai poate munci cât trebuie și nu mai poate produce cât trebuie. Boierul în lăcomia lui, l-a legat de pământ și de slujba lui, pe viață. Să desfacem puțin lanțurile care au ros mușchii încordați și să lecuim rănile țăranului. Să desființăm *boerescul*, să-l desrobim din legăturile cu *pământul* și *stăpânul*. Tocmeala de bunăvoie să ia locul obligațiilor muncii. Să-i dăm pământ, să-l învățăm cum să-l muncească cu pricepere, să-i refacem puterile de lucru; sufletul, astăzi uscat, să i-l înviorăm cu avânturi noui, —numai așa refacem înlăuntru gospodăria țării și numai astfel îi ridicăm însemnătatea în afară.

Siguranța creșterii puterii statului o înfățișa țărănimea. Atâta vreme cât ea este garanția muncii, atâta vreme cât munca e garanția puterii statului, atâta vreme cât puterea statului e garanția prestigiului în afară, țărănimea trebuie să alcătuiască preocuparea cârmuitorului.

Pentru aceasta, să fie ușurată, redeșteptată la viață nouă în stat, luminată asupra rostului ei, însuflețită în chemarea ei.

Țărănimea de pretutindeni să se întovărășească în *obștii* de muncă. Obștiile de muncă sporesc puterea, măresc creditul, ușurează circulația bunurilor. *Coope-*

rativa, —iată tiparul în care e cu putință plămădirea economică a țărănimii noastre.

Și astfel, Ion Ionescu dela Brad este întâiul propovăduitor al ideii cooperatiste; premergător al lui Haret, care a răsculat lumea satelor la viață nouă și premergător al lui C. Dobrescu-Argeș.

El nu s'a mulțumit însă, numai cu vorba. Graiul de moldovean cuminte n'a răsunat în deșert. A înființat singur *bănci sătești* pentru ajutorarea bănească a țărănimii. A făcut *fermă* model la moșia lui dela Brad. Și, tot aci, a pus temelia celei dintâi școli practice de agricultură, de unde fiii de țărani să capete îndrumări sănătoase în meșteșugul plugăritului.

Și dacă atâta energie câtă s'a risipit în ciocnirea cu îndărătnicia oamenilor ar fi fost întrebuințată numai la așezăminte folositoare, altul ar fi fost drumul pe care ar fi călcat mulțimile lipsite de noroc.

Dar oamenii vremii nu l-au înțeles, l-au huiduit și l-au însângerat. Cu pietre l-au lovit și, când a văzut că duhul zavistiei e însămânțat bine, l-au apucat de braț și l-au închis la Mănăstirea Neamțului.

Secătuit de putere, în 1892, a luat drumul pribegiei fără întoarcere. S'a înfundat în țărână și s'a risipit printre spini.

Poate, astfel, a fost mai de folos contemporanilor săi cari-l socoteau primejdios.

Din uriașa încordare a puterilor lui, n'a rămas decât zgomotul din urmă, când voința a plesnit pe totdeauna.

Acolo, unde doarme, împrăștiat pe totdeauna, nu va mai auzi, niciodată zguduirile populațiilor rurale pentru a căror trezire a limpezit conștiințele.

ION ROATĂ

Franța și Anglia stăpâneau, la 1850, politica Europei. Nimic nu se făcea și nu se desfăcea fără știrea lui Napoleon III și fără știrea englezilor.

Nici Rusia, nici Turcia și nici Austria nu erau țări de dat la spate. Țarii ambițioși, tăiau la planuri cum să ajungă la Constantinopole. Ba, odată, s'au învoit cu Impăratul Austriei să pună frâu lățirii turcești.

Franța, însă, știa că ceea ce urmărea Rusia nu era altceva decât intrarea biruitoare în Europa. Iar toate temerile de puterea turcească erau praf aruncat în ochii lumii. Rusia pierduse un război al Crimeii, ieșise, deci, cu prestigiul forfecat. S'au gândit francuzii că acum e momentul să pună piedecă în calea ambițiilor rusești. Și cea mai bună piedecă nu era alta decât înființarea unui stat nou la gurile Dunării.

Rând pe rând, țările românești au fost unelte de mânuit în planurile diplomației. Când Rusia și Austria țînteau întemeierea acestui stat cu numele « Dacia », cu menirea de a pune opor în calea năvălirii turcești, când Franța avea interes pentru înființarea lui voindu-l stavilă împotriva Rusiei. Dacă planul dela 1784 al Ecaterinei și Iosif II n'a izbutit, avea, să izbutească, pe jumătate, planul lui Napoleon III.

Impăratul Franței ținea morțiș să pună obstacol în picioarele Rusiei. O țară la gurile Dunării, ridicată economicește, luminată culturalicește, socotită politicește, trebuia să capete o mai mare desvoltare. In același timp, țara nouă înfățișa, pentru Franța, piața de desfacere a produselor industriale.

Turcia și Austria se îndărătniceau. Turcia, — pe motivul că pierdea stăpânirea. Ea știa cât avusese de lucru cu aceste țărișoare. Dealungul veacurilor, Semiluna ajunsese până la Budapesta. S'au împotrivit, cu toată vitejia, numai românii. De mult folos a fost Europei rezistența acestor Domnitori viteji cari, cu o ceată de oameni, știau să țină piept grosului armatelor turcești. Se revărsa puhoiul din Constantinopol și vadul lui trebuia să ocolească întotdeauna blocul de piatră al Principatelor. Noi tribut am plătit, dar robi n'am fost; atârnați da, dar în pașalâc n'am căzut. Pe când Ungaria, în care craii visau puterile cele mari ale pământului, a fost schimbată în pașalâc turcesc.

Știau, deci, turcii că de se vor unii românii, vor deveni putere în scurtă vreme; de aceea se îndărătniceau. De ce le-a fost teamă n'au scăpat. N'au trecut dela Unirea din 59 nici douăzeci de ani și câmpiile Plevnei ne aduceau, prin sânge, cucerirea libertății.

Austria se opunea și ea, pe motivul că această unire, odată împlinită, va naște pofta pentru Ardeal. Și nu vroia cu niciun preț să-i scape din mână așa bună pradă ca Transilvania.

De multe ori s au izbit țările apusene în discuții cu privire la soarta celor două țări românești.

Puterile mari au hotărît, însă, ca Inalta Poartă să cheme în fiecare Principat câteo adunare a poporului.

Aceste adunări se numeau « *Divanuri ad hoc* » şi aveau menirea să răspundă care sunt dorinţele poporului cu privire la unire.

Inalta Poartă şi Austria au ascultat. Au ascultat, fiind încredinţate că vor cumpăra boierii ţării şi aceştia vor înrâuri alegerile aşa fel încât să iasă o hotărîre împotriva Unirii. Socoteala lor a fost, însă, greşită, fiindcă boierii mari şi mici, laolaltă cu ţăranii şi orăşenii, s'au pronunţat pentru Unire şi au ales Domn pe Colonelul Alexandru Cuza.

In Septemvrie, 1857, marii moşieri, orăşenii şi ţăranii îşi trimit, la Iaşi şi la Bucureşti, soliile. Divanurile se întruniseră ca să chibzuiască asupra soartei ţărilor. Mihai Cogălniceanu, mare om de bine, călăuză sigură, sfătuitor cinstit, suflet fierbinte şi cu mare iubire de ridicarea neamului său, a înfăţişat punctele care trebuiau discutate:

1. Libertatea Principatelor aşa cum cereau puterile;

2. Unirea într'un stat mare cu numele de România.

3. Principe străin, ales dintr'o dinastie domnitoare din Europa.

4. Pe teritoriul românesc să nu mai calce nimeni fără învoire.

5. Legiuirile să fie lăsate în seama unei adunări în care toate interesele ţării să fie înfăţişate.

Mult s'au zbătut boierii, în frunte cu Cogălniceanu şi Alecsandri, până să împlinească Unirea. Fiica lui Conache, căsătorită cu unul Vogoride, ţinea la ţara sa prea mult ca să nu trădeze secretele din scrisorile soţului său, bulgar grecizat, care se înţelegea cu Anglia cum să facă să nu recunoască Unirea. A luat Alecsandri drumul Parisului, umblau ştafetele la Napoleon III.

Insuşi Cuza s'a înfăţişat Sultanului, unde Ionescu dela Brad câştigase vizirii. Cu chiu cu vai au recunoscut.

In aceste « *divanuri ad-hoc* » a apărut întâia oară figura rămasă de legendă a lui Ion Roată.

In divanuri, pe lângă orăşeni şi proprietari, fuseseră chemaţi şi ţăranii, câte unul de judeţ.

Sătenii înţelegeau ei « unirea », dar înţelegeau să vină şi desrobirea economică a ţărănimii. Să se ridice boierescul, să scadă dăjdiile, în locul muncii zilnice să vină învoielile, clăcăşia pe moşiile boiereşti să fie desfiinţată şi să se împartă pământuri. Numai aşa va fi « unirea tare şi libertatea sfântă ».

In afară de un Tănase Constantin, sătean din părţile Slatinei, care s'a prezentat Adunării cu o jalbă în care « cu amărăciune se jeluia contra celor ce au chinuit şi chinuesc încă pe ţăranii plugari », nimeni nu a ridicat glasul. Scăderea birurilor, ridicarea bătăii şi împărţirea pământurilor, n'au fost ascultate de Divanurile muntene.

Moldova, însă, neprevăzătoare. Aci era şi un Mihail Cogălniceanu, mare vorbitor, şi om însufleţit; era şi un Ion Ionescu dela Brad, luptător aprig pentru nevoile ţărănimii. Deputaţii săteni simţeau sprijinul şi s'au ţinut dârji.

In fruntea « *Comitetului sătenilor* », Moş Ion Roată, deputat de Putna, stă ţeapăn înaintea îndărătniciei boiereşti. El spunea aşa: « până astăzi noi ţăranii am dus fiecare câte o piatră mai mare sau mai mică pe umere; însă, acum suntem chemaţi a purta împreună, tot noi opinca, o stâncă pe umerele noastre ». Bine că se împlineşte unirea; unirea face puterea; laolaltă

urnim bolovanul cel mare; dar dacă acest bolovan tot pe spetele noastre rămâne, —apoi ce folos? Pleacă râurile din punctul muntos; se împreună pe același povârniș; merg prăvălind stâncile din cale; dar dacă se găsesc unul pe altul și își împreună puterile, ce-i mai stă în drum?

In ședința dela 9 Noemvrie 1857, Comitetul țăranilor dă citire unei jalbe iscălită de toți sătenii în frunte cu Moș Ion Roată: « Până astăzi, toate sarcinile cele mai grele numai asupra noastră au fost puse și noi mai nici de unele bunuri ale țării nu ne-am îndulcit; iar alții, fără să fie supuși la nicio povară, de toată mana ei s au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, privighetori și jandarmi, numai noi am ținut; drumuri, poduri și șosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi și havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie și fără voie numai noi am dat; la jidovul orândar, ca să ne sugă toată vlaga, numai noi am fost vânduți; băutură scumpă și otrăvită, numai noi am băut; pâine neagră și amară, udată cu lacrimi, numai noi am mâncat; bătălii și răsmerițe când au fost, tot greul numai noi l-am dus; oști când au venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; căci cel cu putere țara își părăsea, peste hotare trecea; nevoia și greutatea o duceau cei ce rămâneau la vatra lor. Țara aceasta nici băi, nici măestrii, nici meșteșuguri multe, ca alte țări, nu are; toată îmbelșugarea, brațele și sapele noastre o duc. Câtă-i Dunărea de mare și de largă, curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări și peste hotare, acolo se preface

în râuri de aur și de argint și curg iarăși înapoi de se revarsă în țara noastră; iar noi dela ele nici că ne îndulcim.

« Când ne-am jeluit, când ne-am tânguit, păsurile când ne-am spus, ispravnicul ne-a bătut, privighetorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătășelul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul de moșie ne-a bătut; cine s'a sculat mai de dimineață, cine a fost mai tare, acela era mai mare. Boul și vaca, munca ostenelilor noastre, nu știam că sunt ale noastre; puiul și găina, laptele dela gura copiilor noștri, de multe ori cu nedrepturi ni s'a luat.

« Noi nici la facerea legii acesteia, nici la celelalte nu am fost chemați, nici întrebați, nici la vreo învoială nu am stătut. Domnialor boierii de moșie singuri le-au făcut; le-am urmat, deși greu și amar ne-au picat. Dar fiindcă Dumnezeu și-a adus aminte și au dat în gând celor șapte puteri de s'au îndurat ca de astădată să fim și noi întrebați despre păsurile și durerile noastre, uitat să fie și șters tot trecutul cu chinurile sale, departe fie toată ura, toată vrajba, și toată desperecherea dela sufletul nostru; o seamă și din boieri au fost cu frica lui Dumnezeu, și mai din vechi, pe când cu toții deavalma ne luptam și ne vărsam sângele pentru apărarea credinței și moșiei strămoșești; și ne erau ca părinții și noi ca fiii lor. Noi însă știm că, de când cu domniile grecești, de atunci s'au stricat și dresurile țării și ale noastre. De aceea, noi nu facem nici imputarea, nici înfruntarea nimănui, ci să avem iertare, dacă spunând adevărul, vom fi scăpat vreo vorbă care să fie grea la auzul cuiva ».

Mare turburare a produs printre boieri întâmpinarea sătenilor. « Bărbile moldoveneşti », de care Kiselev spusese că sunt cei mai mari zavistnici, s'au împotrivit foarte şi s'au mâniat. Jalba, semnată de Ion Roată, fusese citită în Divan de Anastasie Panu. Cine au fost compuitorii? Să fi fost Mihail Cogălniceanu! Să fi fost Ionescu dela Brad! Buni prieteni, laolaltă sfătuindu-se totdeauna, împreună luptând, împreună chibzuind pentru oropsita lume a satelor, nu rămâne îndoială că Mihail Cogălniceanu şi-a amestecat condeiul în şirurile ei frumoase.

Boierii ziceau: « propunerea nu se poate considera decât ca scrisă de niște persoane care n'au avut alt scop decât a tulbura liniştea publică, folosindu-se de neştiinţa de carte a deputaților săteni ». Iar sătenii cereau: « pe viitorime țăranul să fie și el pus în rândurile oamenilor, bătaia care atâta amar de timp ne-a umilit și ne-a ovilit, biciul și varga care de multe ori a batjocorit părul cel alb al părinților noștri și câtecdată a făcut pe femeile noastre să-și piardă pruncii din pântecele lor, să se ridice pentru totdeauna deasupra noastră ».

Cereau ei, dar nu li s a dat.

Gâlceavă mare s'a împrăştiat printre boieri, iar între proprietari şi săteni s'au săpat desbinările.

A văzut Mihail Cogălniceanu că încercările în fel şi chip sunt zadarnice. La desrobirea ţăranului cu sprijinul Camerelor boiereşti nu se poate ajunge; nici cu sfatul, nici cu îndemnul, nici cu dovada despre dreptate. Când a venit Ministru al lui Vodă Cuza, a dat lovitură de stat, a împărțit țăranilor pământ, drepturi de vot și le-a dat învăţătură de carte.

Intunerecul de pe suflete, ceața de pe minte, orbia de pe ochi au fost sfâșiate.

Oamenii au văzut, au judecat, au simțit.

In sufletul luminatului Cogălniceanu, va fi răsunat de sigur îndemnul lui Moş Ion Roată, cinstit țăran, limpezit și isteț, carele amarnic s'a fost trudit pentru dreptățile obijduiților.

C. DOBRESCU-ARGEȘ

Masele rurale n'au însemnat nimic în orânduirea treburilor țării. Rămase în negura începutului, ele au fost aruncate la fundul straturilor societății și au stat aci secole —îngropate ca o amintire.

De câteva ori însă, au izbit cu sete. Când apăsările n'au mai putut fi suportate, când clasele conducătoare au întrecut marginile, mulțimile satelor s'au zvârcolit în răscoale: sub *Tudor*, sub *Horia*.

Dar numai atât.

Până la 1881, când răsări, din Mușeteștii Argeșului, organizatorul clase țărănești. Aspirații avea, nevoie de viață simțea, trai mai bun năzuia, dar lipsea instrumentul de înfăptuire a acestor dorințe. Rar se miluia câte un om politic să-i întindă mână de ajutor. Un Mihail Cogălniceanu, suflet bun, un Cuza Vodă, blând Domn, un Spiru Haret, inimos la sprijin, s'au silit să ridice satele și să le trezească la o viață mai omenească. Dar aceștia nu erau țărani, trăiți între țărani. Ei au reprezentat așa zisa «*filantropie politică*». Singurul Ion Ionescu dela Brad, s'a căznit să înjghebeze program de pretenții, dar fără rezultat.

Și dacă n'a avut omul ei, țărănimea n'a fost luată în seamă. Din legiuirea lui Cuza și Cogălniceanu cu ce s'a ales? S'au spart «*Camerile boerești*», a trecut legea împroprietăririi prin lovitură de stat, —

dar folosul? Pământ de ajuns nu era; islaz nu era; gospodării nu erau; pășuni pentru vite, —nu; lemne de ecarete, —nu. Dacă avea nevoie de vreascuri de foc, tot la boier se ducea; dacă avea nevoie de sământă, la boier alerga; dacă avea nevoie de hrană, cu boierul se învoia.

Cum s'ar fi putut desvolta un stat, pe bază de realități sociale și economice?

Juca pe atunci, țara din două partide, care veneau rând pe rând la cârmă: *proprietarii de pământuri* și *proprietarii de bănci*. Deopotrivă de absenți când era vorba de drepturile țărănimii. Ei aveau reazemul vieții în clasele lor, urmăreau țelurile lor, se încuiau în interesele lor. Aceste vreri împerechiate, aceste interese înmănunchiate, aceste ținte organizate, erau satisfăcute prin partid, pentru partid. Dedesubtul lor, gemea sugrumată adevărata țară, care, izolată în chinul ei, muncea și muncea.

Dar țăranul are și el «trebuință de pământ mai multicel, căci aceasta e ocupația lui mai mare; are trebuință de a fixa un preț între el și proprietar și pentru învoiala pășunii care să nu fie nici pentru proprietar o pagubă nici pentru țăran o greutate; are trebuință de a i se mai tăia din dări, căci scăzând dintr'un loc (dela țărani) și punând în alt loc (la boieri) nu însemnează mai nimic; are trebuință a i se da școală în toate satele».

Și asta nu o puteau face nici proprietarii de pământuri, nici proprietarii de bănci; ci *țăranii*. Ei trebuiau să-și adune forțele, să-și desvolte cunoștințele, să-și lumineze țelurile. Și, prin oamenii lor, știutori de dreptul și datoria lor, țăranii trebuiau să orânduiască

treburile țării în așa fel încât ei să alcătuiască acea coloană de fier pe care se clădește statul.

La 1881, a coborît din munți, C. Dobrescu-Argeș. Semeț și cutezător, el s'a împotrivit conducătorilor. Avea să plătească mai târziu și semeția și cutezanța.

Cunoștea Dobrescu-Argeș oceanul suferințelor de jos. Ascultase sgomotul înnăbușit al durerilor plugărimii. Ințelesese obida și a început lupta desrobirii. Nu era vorba de o deșteptare, cât de a da jos chingile pe cari meșterii siluirilor le închiotorasea pe energia țărănimii. El a ridicat numai sabia să taie nodurile atâtor frânghii de interese care pătrunseseră în sufletul țărănimii săpând, cum sapă jugul, în ceafa boului, urmele sclaviei. A sunat, —și la un semn, pandurii de bronz ai lui Dincă Schileru și-au dat mâna cu țăranii cu mintean ai lui Dobrescu-Argeș. Dela Gorj până la Muscel, ei au făcut un front, străbătut de același sul al voinței puterii.

De mult se încercase Dobrescu-Argeș să desfășure stindardul. S'au pornit viforele cele mari și pânzele s'au învăluit. Cu Bogdan Pitești, care stăpânea Oltul și împrejurimile, n'a izbutit; cu Mille, care-și înfundase capul cu idei străine, n'a izbutit. Dorința lui, însă, de a înstări țăranul și de a-l chema la conducerea în stat cu dreptul de stăpân, era prea nestrămutată ca să sè dea bătut.

Și la Corbeni, în Argeș, la 1881, costumele volintirilor lui Schileru s'au amestecat cu portul muntenesc. Tineri călări și cară înflorate transportau convoiul mulțimilor înfierbântate. Țăranii au putut auzi atunci glasul blând, cald, răsunător al lui Dobrescu-Argeș. Ochii lui negri, se vor fi deschis spre populațiile lacome

de dreptate, ca două ferestre prin care se pot zări șoimii gândului cum se avântă către zările noi.

Dobrescu-Argeș nu s'a lăsat însă. A scos gazetă, a propovăduit, a risipit povață, a îndemnat. Țăranii l-au rugat să candideze pentru sfatul țării, dar n'avea 25 de ani. Când a candidat și a ieșit, nu l-au primit boierii, fiindcă nu părăsise dăscălia. De s'a ales din nou, iar nu l-au primit că n'a făcut armata. Până când la 1888, când frânele țării erau în mâinile conservatorului Teodor Rosetti, a pătruns în Parlament și Dobrescu-Argeș. Obijduiții țarinei își aveau de acum apărătorul lor. Se clătinau în fața lui cinstitele fețe subțiri; mintea lui isteață îi încurca la pravilă, sfredelea intențiile boierilor și le desvăluia. Tot timpul a fost pentru ei un vis urît, care le chinuește liniștea și le turbură odihna.

Dobrescu venea în Sfatul țării în numele « *Comitetului țăranilor* », înființat de el la Mușetești, cu învățători, preoți și țărani.

Intrigile și zvoana rea, aceste potricale care ciuruiesc sufletul oamenilor, au izbit și în tovărășia țăranilor. Cârmuitorii au iscodit și nu s'au lăsat până n'au băgat dihonia în ei. Dobrescu-Argeș însă, s'a dat de pragul morții. La 1895, a chemat la București, în mare congres, țărănimea din 20 de județe. A pus temelia « *Partidei țărănești* », a ales comitetul de conducere și a citit programul.

Cerea: până unde grai românesc până acolo stat românesc; țăranilor, apărători ai Patriei, lor întâi exercițiul libertăților politice; proprietatea săteanului să fie asigurată în mâna lui, prin parcelare și hotărnicie; statornicirea vetrelor comunelor cu un perimetru

de islaz, iar islazul comunal să fie orânduit prin legiuire; comuna liberă și neatârnată să trăiască prin sine; pravilă rurală să se întocmească pentru paza ei; camăta, misiții, arendașii, falșificările, fraudele vor trebui să piară prin tovărășiile cooperative; dăjdiile și sarcinile să fie potrivite pe puterea și mijloacele fiecăruia; salariile slujbașilor să se împartă după muncă, iar nu după rang; cheltuielile din bugetul Statului să meargă mai mult la așezăminte populare și lucruri de folos, și mai puțin la lefuri; tocmelile agricole tot prin legiuiri să fie orânduite; arendarea moșiilor numai către cetățenii români să fie făcută; să se întemeieze o mare bancă, subvenționată de stat, care să cumpere moșiile dela străini și să le vândă în loturi mici sătenilor; legiuri care să îngăduie desvoltarea capitalurilor la sate prin tovărășia cooperativă; îndrumarea lucrărilor agricole și măsuri de îmbunătățire a vitelor; verificarea datoriilor sătenilor, provenite din contractele de învoială; apoi drept de vot tuturor știutorilor de carte.

Cu acest program, s'a înfățișat Sfatului țării. L-a susținut, l-a apărat, l-a discutat.

El venia de jos, de unde mocneau suferințele. A pus urechea la pământ și a ascultat geamătul surd al durerilor populare.

Și s'a hotărît să lupte.

Dela bunicul său Toma, revoluționar dela 48, care umbla fugar și s'ascundea de călărași, moștenise huetul revoltei; iar dela tatăl, preotul Ion Dobrescu, darul vorbei frumoase care curge ca valul și încântă auzul.

Fiu de țărani, deprinsese să scrie și să citească la feciorul lui Popa Dincă dela Mușetești. Bătătoreau nisipul și gravau alfabetul cu degetul, fiindcă lipsea

tabla. A urmat apoi Seminarul, la Curtea de Argeș, printre copii de țărani umili cari veneau cu sacul cu mâncare de acasă și cântau la școală, din fluer, sârbe și bătute.

La 1875, e învățător în Mușetești. Inființează teatru sătesc, unde elevii se făceau actori și puneau în scenă mici dialoguri. Veneau mulțimile din satele învecinate, — ca potopul, — și nu se mai săturau privind. Ba, odată, prin sărbătorile Crăciunului, a mers și la Palat și a jucat în fața lui Vodă Carol o piesă meșteșugită de el. Mulțumit peste măsură a rămas Suveranul, l-a decorat și i-a dăruit augustul portret.

Serbări culturale, biblioteci sătești, banca populară înființată la Domnești, magazinul de consum care da ieftin marfă bună pentru țărani, conferințe dăscălești, —toate au contribuit să creieze în jurul acestui dascăl de sat, inimos, înzestrat și neobișnuit de învățat, o mare vâlvă.

A luptat pentru ei și a suferit. S'au înveninat dușmanii, l-au urmărit, l-au pândit și până nu l-au răzbit nu s'au lăsat. L-au atras în cursă și i-au potrivit lațurile ca să-l sugrume. I-au falsificat o poliță, l-au judecat cu magistrații lor și l-au osândit. Trei luni a stat la Văcărești între zăbrele, vultur fulgerat din tărie. Și după ce l-au scos, și după ce i-au pus pe obraz pata necinstei, l-au chemat tot ei să le facă legi. In casa umezită și întunecată a Cătineancăi, bolnav și zdruncinat, Dobrescu-Argeș sta țintuit în pat ore întregi, mâncând din francul pe care i-l da Vasile Lascăr ca să-i potrivească legiuirile. A plecat acasă cu picioarele muiate de paralizie și tocmai după

ce a murit, s'a îndurat ministrul să-i trimită banii muncii migălite.

Intr'o seară din acel Decemvrie al anului 1903, când nu se îndura iarna să vină de teamă să nu pună prea mult alb pe un pământ care suportă atâtea crime; pieptul lui Dobrescu-Argeş şi-a clintit coardele şi a lăsat sufletul liberat, ca un abur care urcă în lumea drepţilor unde nu e întristare, nici suspin. El care a suspinat pentru ţărănime şi s'a întristat pentru traiul ei, a plecat dincolo, cu acelaşi surâs blând care lumina faţa lui bronzată cu o negrăită bunătate.

Luptătorul neînfricat fusese doborît mişelnic şi pieziş. In gazetele vremii, se puteau citi, la moartea lui, cuvinte de durere ca acestea: «In urma unor prigoniri îndelungate, stăruitoare, diaboleşti, Dobrescu-Argeş, prietenul îngenunchiaţilor, prietenul celor cu drepturi încălcate, a fost culcat pe patul de durere. O nouă jertfă la şirul lung, nemărginit, al jertfelor făcute de către cei care nu-şi pot întemeia puterea şi nu i-o pot susţine decât prin jertfe. Nu că aceasta ar fi cumva mai mare! Dar jertfa, care se junghie acum, pune vârf la toate. Un om deosebit, a cărui inimă duioasă, mare, se împle de dragul alor săi, un om pe care-l copleşeşte durerea, un om a cărui minte întrezăreşte limanuri de mântuire pentru toţi câţi pătimesc, a cărui energie cată să apropie mulţimea de limanurile acestea.

« Pentru o clipă mulţi au uitat, — le-a lunecat din minte — că acel ce nu putea fi cumpărat, acel care nu s'a vândut ca să slujească pe duşman, nu poate să fie ticălos. A uitat repede pe acel a căruia întreagă viaţă n'a fost decât o îndelungată protestare împotriva

tuturor interesaților, împotriva grămezii celor de sus și puternici ».

Și astfel, a fost înnăbușită, mișcarea lui Dobrescu-Argeș.

Dar, în cursul decadelor, primeniri adânci s'au întâmplat peste tot: în țări din Asfințit ca și la noi. Evenimentele s'au învălmășit. Zguduită viața materială (economia și finanțele) s'a clătinat și viața sufletească (felul de a gândi și simți).

Straturile sănătoase, care mocniau la fund, purtătoare de suflet și energie nouă, s'au revărsat.

CUPRINSUL

V. DUHOVNICII MULŢIMII

VI. GLASUL SATELOR

M. O., IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
ed. I. 5.050 exemplare. I-1944.

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI

IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI 1944

PREŢUL 100 LEI

C. 18.539.